

Bispebreve til Kultusminister J. C. H. Fischer

Meddelte af **Bjørn Kornerup.**

II.

I Fortsættelse af de »Bispebreve til Kultusminister J. C. H. Fischer«, hvoraf de to første Afdelinger, omfattende Breve fra Biskopperne C. F. Balslev i Ribe og G. P. Brammer i Aarhus, meddeltes i »Kirkehistoriske Samlinger« 6. R. II, 554—677, skal i det følgende fremlægges de næste tre Afdelinger af denne Samling. Heraf indeholder den første Breve fra Biskop, Dr. theol. *Christian Thorning Engelstoft*, der fra 1851 til sin Død 1889 beklædte Fyens Bispestol. Engelstofts Breve kan vel ikke i Kraft og Oplagthed maale sig med Brammers livfulde Epistler, de er mere tørre og mere spinkle i Tonen, men de supplerer paa lærerig Maade det andetstedsfra kendte Billede af den lærde Kirkehistoriker og Kirkeretslærer ved de Bidrag, de giver til Oplysning om hans Indsats som praktisk Kirkemand¹.

De Breve, Samlingen indeholder fra Biskoppen over Viborg Stift *Hardenack Otto Conrad Laub* fra hans sidste Embedsaar (1876—8), vidner vel ogsaa fordelagtigt om den samvittighedsfulde Omhu, hvormed han røgtede sin Bispegerning, men bærer for Flertallets Vedkommende tydeligt nok Præget af at stamme fra en Mand, hvis Kraft var brudt. Laub var ikke anlagt som en produktiv Natur,

¹) Jvfr. H. F. Rørdams Karakteristik af C. T. Engelstoft som Historiker i Samlinger til Fyens Historie og Topographie X, 359—82 og min Artikel i Dansk biografisk Leksikon, 2. Udg. ved P. Engelstoft, VI, 337—41.

men den betydelige Indflydelse, denne stille og fine Skikkelse kom til at udøve, gjorde sig især gældende i Samvær med Mennesker og skyldtes hans personlige Egenskaber, hans Evne til at lytte og føle sig frem, til paa en egen sympatisk Maade at sætte sig ind i andres Sjæleliv og derigennem virke inspirerende og korrigerende. Disse Ejendommeligheder kommer ogsaa i høj Grad til deres Ret i hans talrige Breve¹, idet han med samme Lethed og Naturlighed kunde udtale sig til ganske jævne Mennesker som hans trofaste Røgter Christian Sørensen som over for saa aandeligt højt staaende Personligheder som Biskop H. L. Martensen. Laubs egenartede Plads i vor Brevlitteratur er da ogsaa forlængst fastslaaet, men for den, der mindes hans Breve fra kraftfuldere Aar, vil de her meddelte maaske i nogen Grad virke som en Skuffelse. Hvad der tidligere udgjorde den ejendommelige Charme ved hans Brevstil — de fint afvejede, rigt nuancerede Udtryk i Forbindelse med det nøje gennemtænkte Indhold — er i Brevene fra hans senere Aar, da han var mærket af det Sygdomsanfald, der ramte ham umiddelbart før Indvielsen af Viborg Domkirke, næsten ført ud i Karikatur. De talrige Digressioner og de stadig indskudte Mellembestemmelser gør det vanskeligt at fastholde Hovedtanken og taler deres tydelige Sprog om en Natur, hos hvem Betænelighederne var steget til det sygelige, og hvis Sjæleliv tenderede mod Opløsning.

I Modsætning hertil virker Brevene fra Biskop *Peter Engel Lind*² klare og greje. Lind var den første Biskop, Fischer kort efter sin Tiltrædelse af Ministerposten fik udnævnt, idet han den 7. November 1875 beskikkedes til

¹) Fyldige Prøver til Belysning af Laubs Ejendommeligheder som Brevskriver foreligger i »Biskop Otto Laubs Levnet. En Livsskildring i Breve«, udg. af F. L. Mynster og G. Schepelern, 1—3, 1885—87.

²) Opmærksomheden er i nyeste Tid blevet henledet paa denne Mand gennem H. Martensen-Larsens Udgave af »Breve fra Fr. Paludan-Müller«, 1928, hvori findes Brudstykker af Linds Dagbogsoptegnelser samt Breve til Lind fra Fr. Paludan-Müller S. 55—108.

Peter Christian Kierkegaards Efterfølger i Aalborg. Det er ikke mange og lange Breve, der er bevaret fra ham, men de gør Indtrykket af at være skrevet af en klarhjernet og varmhjertet Mand, der tilmed ofte med en ganske særlig Humanitet forstod at forme sine Domme om andre Mennesker paa en hensynsfuld og elegant Maade. Fælles for Brevene fra alle de tre her nævnte Biskopper er paa den ene Side den velvillige og ærbødige Holdning over for Ministeren, hvem de betragtede som deres politiske Meningsfælle, og paa den anden Side den oftere udtalte Frygt for Grundtvigianismen og Venstrebevægelsen. Ikke mindre stærkt end Balslev og Brammer opfattede ogsaa disse Biskopper den grundtvigske Retning som den store Fare for den danske Folkekirke og søgte, saa vidt det stod i deres Magt, at holde den ude af deres Stifter eller i hvert Tilfælde at trænge dens Indflydelse tilbage.

For Udgivelsen af Brevene gælder de samme Principper, som bragtes i Anvendelse ved de to første Afdelinger (jvfr. Kirkehistoriske Samlinger 6. R. II, 562). Hvor der i Noterne i det følgende blot henvises til »II« (med vedføjet Sidetal), betyder dette Tal det nævnte Bind af Tidsskriftet. Trods al anvendt Umage er det desværre ikke overalt med Sikkerhed lykkedes at kommentere enhver i Brevene forekommende Hentydning. To originale Breve fra Fischer til C. T. Engelstoft (i dennes Privatarkiv i Rigsarkivet) er som Prøver paa Fischers Brevstil føjet til Brevene fra Engelstoft i et Tillæg.

C.

BREVE FRA BISKOP CHRISTIAN THORNING
ENGELSTOFT,

NR. 1—22.

1.

Odense Bispegd. d. 8 Sept. 1875.

Deres Excellence

har gjort mig den Ære at meddele mig, at De vil indhente min Mening om Ansøgerne om Embedet i Nyborg¹, og jeg kan kun svare, at min Tjeneste skal altid være rede efter bedste Evne, men jeg befrygter, at dersom Deres Excellence er tvivlsom, vil det gaae mig ligesaa. Jeg har endnu ikke modtaget Sagen, men haaber, at den maa komme før min Afreise, da jeg unegtelig længes efter dette Embedes Besættelse, saasom jeg i Betragtning af den forkortede Ansøgnings-Tid har bifaldet Vacancens Besørgelse af Sognepræsten alene i den Tanke, at det kunde kun gjælde nogle faa Uger. I den anden Sag, som Deres Excellence omtaler, at samle et geistligt Fond af store Embeders Overflødighed², har D. E. mig saa fuldkomment med Dem, at jeg selv har foreslaaet det i tvende Tilfælde, for Humble 1869 og for Nørre Aaby 1872 (12 Marts), ligesom [jeg] engang tidligere har foreslaaet Ministeriet at undgaae de store Tilfældigheder ved Pensionen ved at fastsætte deres[!] Udvidelse i et vist Aaremaal uden Hensyn til Formandens mulige Afgang og da opsamle dem i et

¹) Det residerende Kapellani i Nyborg var blevet ledigt ved Morten Thomsen Langes Død den 13. Juli 1875. Det blev den 20. September s. A. besat med Søren Christian Sørensen (1843—1916), siden Sognepræst ved Garnisonskirken i København.

²) Denne Tanke kom til Udtryk i det »Forslag til Lov om Lønninger til Folkekirkens Embedsmænd«, som Fischer forelagde i Landstinget den 30. November 1875 (Tillæg A til Rigsdagstidenden 1875—6 Sp. 1533—50).

Fond. Tranekjær er utvivlsom et godt Embede at begynde med, og jeg kan kun gjentagende anbefale at constituere Capellan Hansen¹, da jeg ikke veed, hvorledes man kommer ud af det med Forpagterens Krav paa nye Bygninger, der alt nu skulde have kunnet tages i Brug, eller dog snart ville behøves. Hans Constituering vil give D. E. Tid til at tage al fornøden nærmere Bestemmelse; thi det forekommer mig ønskeligt, om det paatænkte Overskud strax kunde anvises til de Steder, hvor det skulde benyttes. Dertil vilde fordres baade Vished om Beløbets Størrelse og en Oversigt over de trængende Kald, af hvilke jeg her i Stiftet vilde nævne Egense (formedelst Pension), Uggerslev, Bogø, Thurø, Helnæs (dog ikke i den nuværende Præsts Tid), Capellaniet i Nyborg p. p. Men jeg tilstaaer, at Trangen kan være større i andre Stifter. For Øieblikket er kun Spørgsmaalet om Principet, og medens jeg kun kan finde det ønskeligt, maa jeg henstille til Regjeringen at bedømme dets Hensigtsmæssighed i den politiske Sphære. Jeg ønsker Deres Excellence alt Held til at udføre, hvad der øiensynlig er i Kirkens Interesse, og anbefaler i Deres Excellences bevaagne Erindring

Deres ærbødige

C. T. Engelstoft.

2.

Odense Bispegd. d. 11 Decbr. 1875.

Deres Excellence

har allerede et fleerfoldigt Krav paa Tak fra mig og navnlig glæder det mig meget, at min Anbefaling af Høirup²

¹) Tranekær-Tullebølle Sognekald paa Langeland var blevet ledigt ved Christian Graaes Død 21. Maj 1875. Det blev 10. Maj 1876 besat med Henrik Georg Clausen Gad (1825—86). Kapellan Hansen er formentlig den S. 49 nævnte personelle Kapellan i Tranekær H. A. Hansen.

²) Carl Høyrup (1828—1901) blev 2. December 1875 Sognepræst i Sønder Kirkeby—Sønder Alslev, siden i Humble.

kan have bidraget til, at han saa hurtig blev befordret. Men ogsaa de forelagte Kirkelove¹ og Ministeriets hele Holdning er tilvisse megen Tak værd, og jeg kan kun ønske, at det maa lykkes Deres Excellence at sætte dem igjennem og seirrig kjæmpe den Kamp, som bebudes og som jeg haaber skal vise, at der er tre Factorer i Regjeringen og at Folkethinget kun er Halvparten af den ene, saaat dens knappe Fleertal synes meest liig $\frac{1}{6}$ af det Hele! I Lønningsloven maa jeg særlig prise Bispenses Stilling (idet vistnok ogsaa Udelukkelsen fra Offer eller Gaver kræver et stort Spring mellem Præstekaldene og dem) og den skjønsumme Omsorg for alle Geistlige, at de befries for Rangskat. Jeg kunde vel have fundet flere høie Lønninger ønskelige, ikke ved Nedsættelse af de høieste, som Ploug² besønderlig har talt for, men mulig ved Indskrænkning i de personlige Tillæg, som vist ogsaa ofte ville blive vanskelige at fordele, hvis Rigsdagen skal være med dertil.

Deres Excellence har forhaabentlig baaret over med min Langsomhed i den tranekjærske Sag; men den har havt sin Grund i, at jeg maatte have adskillige Oplysninger, som jeg nu først har faaet. Før Naadensaarets Udløb mener jeg ikke heller, at der bør tages endelig Bestemmelse, da der neppe bliver Noget tilovers for en Eftermand, naar Forpagteren skal have den store Erstatning, der forventes og som skal sættes til den Tid af dertil valgte Mænd.

Midt i Rigsdagens Travlhed burde jeg ikke besvære D. E. med mine Betragtninger, men der er en Sag i Deres Haand i disse Dage, som ligger mig særlig paa Sinde, nem-

¹) Den 30. November 1875 havde Fischer i Landstinget forelagt Forslag til Lov om Lønninger for Folkekirkens Embedsmænd (jvfr. S. 41) og om Menighedernes Deltagelse i Valget af deres Præster (Rigsdagstidenden, Forhandlinger paa Landstinget, 1875—6, Sp. 35 ff.).

²) Jvfr. Carl Plougs Ytringer i Landstinget 9. December 1875 (Rigsdagstidenden, anf. Sted, Sp. 158 ff.).

lig Besættelsen af Capellaniet i Vissenberg, hvortil min Søn¹ har tilladt sig at melde sig. Det vilde være særdeles haardt, om han skulde gaae glip af denne Udsigt, og Ministeriet har ogsaa hidtil taget et særligt Hensyn til den, som var Capellan paa Stedet, hvor et fast Embede oprettes, saasom da Høirup fik Kauslunde og Tholle var bestemt til Rise² (de to eneste Exempler paa slige Kalds Oprettelse her i Stiftet). Istedetfor gjentagne Anbefalinger vil jeg tillade mig at berette, hvorledes det allerede gaaer derude: i Søndags prædikede Sognepræsten til Førstprædiken og min Søn til Sidstprædiken i Kirken; der bleve da Mange, som havde hørt den første Tjeneste, for ogsaa at deeltage i den anden! Imorgen prædiker min Søn paa tvende Steder. Der er saaledes en Gjærning i god Gang, som det ogsaa er i Menighedens Interesse at see fortsat uden Afbrydelse. Han er jo derhos vel øvet i Embedsgjærning af enhver Art, da han paa begge Steder³, hvor han har været, har den meste Tid havt det fuldstændige Embede at besørge, og ved en ny Ordnings Indførelse vil det være af dobbelt Vigtighed, at den yngre Medarbejder har pastoral Øvelse. Jeg vover ogsaa at haabe, at Hans Majestæt vil see naadig til en Ansøger, der ligger mig saa nær, og lade Sønnen dele den Naade, som saa ofte har mødt Faderen.

Saaledes anbefaler jeg Sagen til Deres Excellences gunstige Betragtning og Behandling, idet jeg tillige tillader mig at bemærke, at Naadensaaret udløber d. 18de d. M., til hvilken Tid Capellaniet træder ind i Virkeligheden.

¹) Frants Daniel Thorning Engelstoft (1844—1914), personel Kapellan i Vissenbjerg siden 1873, blev 28. December 1875 residerende Kapellan sst., siden Sognepræst i Vesterborg-Birket.

²) Den 7. Decbr. 1866 var den S. 42 nævnte Carl Høyrup blevet Vicepastor i Kauslunde; den senere Sognepræst i Rise, Provst Thorvald Henrik Jacob Tholle (1840—1923) var 1869—75 personel Kapellan i Rise og blev derefter Vicepastor i Marstal.

³) F. D. T. Engelstoft havde 1872—73 været personel Kapellan i Sønder Omme-Hoven.

Anbefalende mig stedse i Deres Excellences gunstige Erindring henlever jeg

Deres ærbødige

C. T. Engelstoft.

3.

Odense d. 29 Jan. 1876.

Deres Excellence

vil hoslagt behageligen modtage min ikke meget indholds-
rige Betænkning om Søllinges Besættelse¹: det er uhyre
vanskeligt at sige, hvem der vil findes meest egnet til
en Gjerning, medens man nogenlunde kan sige, hvem der
ikke kan det. Jeg tør ikke uden tvingende Grund frigjøre
mine Ønsker for Anciennitetens Baand, der synes mig en
Retfærdighedspligt mod Standen.

Maa jeg endnu takke Deres Excellence for min Søns
Kaldelse og Deres kjærkomne Meddelelse derom. Imorgen
skeer hans Indsættelse, og jeg haaber, at vi snart maa
modtage Regulativet stadfæstet af Ministeriet.

Ja Pastor Clausen² geraader let i febrilsk Exaltation —
den er kun paa sit rette Sted i hans virkelig fortrinlige
Prædikener. Han synes mig egentlig nok at kunne slaae
sig til Ro i Ryslinge og handler neppe klogt i Andet, da
han har et større Embede in spe, end han mulig nu faaer
andensteds. Men de urolige Folk vil til nye Steder for at
rode op fra Ny af — det er nok egentlig Hovedsagen. At
befordre dem, der ere under Tiltale, er meget human: det
første Exempel er forlængst givet, og jeg tilstaaer,
at det frapperede mig dengang. Processens Uendelighed
gjør det nu forstaaeligere.

¹) Søllinge-Hellerup Sognekald, der var blevet ledigt ved Cæsar
August Bolbroes Afgang 22. November 1875, blev 7. Februar 1876
besat med Frederik Peter Jacob Dahl (1833—1915), siden i Kallehave.

²) Den bekendte Johannes Clausen (1832—1908), siden 1866 i Rys-
linge, blev 1877 Sognepræst i Nørre Lyndelse-Højby, siden i Vonsild-
Dalby.

Deres Excellences Beskjæringer modtages med heel forskjellige Følelser. Jeg beklager kun, at Capellaniet i Tullebøl blev for lille; Tranekjærs Størrelse kan jeg ikke bedømme. Skal Provenuet af Skovene blive ved det, kan det blive stort endnu, og temmelig stort bør det blive. Endnu er, saavidt jeg veed, ingen speciel Beretning offentliggjort.

Jeg ønsker Deres Excellence alt Held til al god Idræt i Rigsdagen, hvor vi glæde os ved at see Venstre dog noget tæmmet ved dette Ministerium; det styrke mærkeligt alle Høire-Mænd i deres Bestræbelser for fremtidige Valg.

Med dyb Høiagtelse

Deres Excellences

ærbødige

C. T. Engelstoft.

4.

Odense d. 19 Marts 1876.

Deres Excellences

venskabelige Meddelelse om de to Embeder i Odense Herred¹ har interesseret mig meget, og jeg er Dem meget forbunden for den. Jeg kan ikke Andet end lykønske Deres Excellence til Udfaldet af Forhandlingerne, thi begge de to Mænd, De har valgt, ere visselig høist værdige, og Embederne maa ansees langt bedre forsørgede med dem end med saadanne unge Mænd, som vist Menighederne egentlig har meent, nemlig saa unge, at de kunde behandle dem som Tjenere og foreskrive dem, hvorledes de skulde handle. Der er en Tendents i den Retning, hvilken vi ikke kunne ønske næret; de mene at kunne fordre Alt af saadanne unge Mænd, saasom at de skulde møde til Andagts-

¹) Brændekilde-Bellinge Sognekald blev 17. Marts 1876 besat med Kirkehistorikeren Dr. phil. Holger Frederik Rørdam (1830—1913), siden i Kongens Lyngby (jvfr. II, 577 ff.); Paarup 3. Marts s. A. med Rasmus Lauritz Balslev (1833—96).

forsamlinger til enhver Tid og familiarisere med Menighedslemmer. Men hvad der er berettiget i deres Fordringer skeer fuldkommen fyldest ved Mænd paa de 40 Aar. Hvorlidet dog Saadanne menes i disse Tilfælde, kan sees af Brændekildes Klage over, at de stedse fik Gamle, thi den næstsidste Præst der, Struer¹, var neppe ældre, da han kom der. I Særslev, hvor nu Krøyer er udnævnt, kunde de klage med mere Grund; men det er ret pudsigt, hvad der er mig fortalt, at da de vilde nævne tre i deres Andragende, var Krøyer netop En af dem, de først havde tænkt paa; men han blev strøget, fordi han var for gammel!

At Balslev meget snart maatte blive befordret, var jeg vis paa, og han er velkommen paa ethvert Sted; men jeg havde dog tiltænkt ham et Sted, hvor der var mere Arbeide end i det lille Paarup Sogn, thi han er meget arbejdsdygtig og nidkær i Præstegjerning. Forsaavidt havde maaskee Paarup passet mere for Rørdam, men det, han faaer, er jo vistnok betydeligt bedre. Han vil nu komme til at udtræde af Examinationscommissionen, thi Brændekilde og Bellinge ere Sogne, der kunne heelt optage en Mand.

Jeg takker for Reglementet for Vissenberg, som jeg nu har faaet; men jeg længes efter et andet for Frue Sogn her i Byen, hvor imidlertid Alt gaaer saare godt paa det forudsatte Reglement.

Det gjorde mig ondt, at Flagstad² valgte at blive, thi han vil vanskelig faae nogen Capellan, saaat han dog vist maa søge Afsked tilsidst, og nu tør vi vel ikke vente nogen Forandring i Pensioneringerne ved den nye Lønningslov i dette Aar? Jeg kommer snart med et eget Forslag om

¹) Niels Johnsen Struer (1797—1874), Sognepræst i Brændekilde-Bellinge 1838—55, siden i Vissenbjerg, var 41 Aar gl. ved sin Udnævnelse til Brændekilde. Joachim Vilhelm Krøyer (1821—1913) blev 28. Februar 1876 Sognepræst i Særslev.

²) Formentlig Sognepræst i Søby-Turup Oluf Christian Thoring Flagstad (1814—94), der fik Afsked 16. Juni 1876.

Besørgelsen af den gamle Jubellærer Lassens Embede, hvis Capellan er befordret og som i en Alder af 90 Aar (?) nødvendig vilde flyttes andensteds hen for at døe: han har en Søn, som har været Capellan i flere Aar og som han gjerne vil have til Vicar i den korte Tid, han kan have at leve endnu¹.

Det var altsaa Gad, som Grev Ahlefeldt ønskede² fremfor den Capellan, der troede sig uundværlig. Jeg er meget glad ved denne Besættelse, da den kan forskaane os for mulige Vanskeligheder i dette, i mine Øine, noget uklare og rudimentariske Sognekalder. Jeg ønsker ham det Bedst mulige, men mig synes, at det seer noget tarveligt ud. Capellaniet pro loco i Tullebøl, som skal træde i Kraft d. 19 Mai, kunde nu gjerne opslaaes vacant. Ministeriet har alle Data dertil, saaat jeg ikke veed, hvorvidt jeg skal foranledige og fremkomme med yderligere Forslag i den Henseende.

Dog — jeg bør ikke optage Deres Excellences Tid med Smaating i disse store Dage³, men jeg slutter med de bedste Ønsker for fortsat Held og Lykke i de Kampe, som Ministeriet saa standhaftigt og seirrig udkjæmper.

Deres ærbødige

C. T. Engelstoft.

¹) Sognepræst i Østrup-Hjadstrup 1818—77 Søren Peter Lassen (1785—1877). Han fik 1876 til Kapellan sin Søn Søren Carl Christian Lassen (1841—1922), siden Sognepræst i Asperup-Rorslev.

²) H. G. C. Gad i Tranekær, jvfr. S. 42. Tranekær hørte under Grevskabet Langeland, hvis daværende Besidder var Frederik Ludvig Vilhelm Lensgreve Ahlefeldt-Laurvig (1817—89).

³) Den 30. Marts 1876 blev Folketinget opløst, og der blev udskrevet Valg til den 25. April med den Begrundelse, at Venstre havde modsat sig Københavns Beskyttelse ved tidssvarende faste Søforter og havde gjort Forsvarsforanstaltningernes Paabegyndelse afhængig af Vedtagelsen af en ny nødvendig Skattelov (Alex. Thorsøe, Grundrids af den danske Rigsdags Historie 1866—1915 S. 39).

5.

Odense Bispegaard d. 6 Mai 1876.

Deres Excellence!

vil, haaber jeg, see Deres Ønske opfyldt ved den Foranstaltning, jeg allerede i forrige Uge strax efter Meddelelsen om Capellan Balslevs Bestemmelse for Aarhus¹, har taget, idet jeg bemyndigede ham til at holde Afskedsprædiken imorgen og tilskrev Dr. Rørdam om at komme, hvilket vil skee Søndag d. 21de. Balslev kan altsaa reise til Aarhus paa Mandag og begynde der Almindelig Bededag.

Idet jeg takker for Deres Excellences Meddelelser og glæder mig ved den særdeles virksomme, men visselig ikke behagelige, Capellan Hansens Befordring², glæder jeg mig ved, at han kommer under nye Forhold og navnlig fordi han vilde have for lidt at bestille i det nye Capellani, hvilket han iøvrigt dog tilsidst havde besluttet sig til at søge. Der er nu kun een Ansøger om dette Embede herfra (Obelitz), og han er ung Candidat³; men Ministeriet har mulig flere. Det vil vist være ønskeligt at udsætte Udnævnelsen lidt, for at Sognepræsten kan faa Tid til at sætte sig ind i Forholdene paa Stedet og deeltage i Ordningen af Embedsforholdet. Han er, saa vidt jeg veed, ogsaa selv glad ved at kunne bestride det alene i nogen

¹) Personel Kapellan i Brændekilde-Bellinge Lauritz Nicolai Balslev (1845—1923), siden Biskop over Fyens Stift, blev Vikar for Stiftsprovst Boesen i Aarhus, jvfr. II, 576 ff.

²) Den 2. Maj 1876 var hidtilværende personel Kapellan i Tranekær-Tullebølle Hans Anthon Hansen (1840—1906) udnævnt til Sognepræst i Ørum-Viskum-Vejrum, siden i Blegind-Hørning. »Det nye Capellani« er det ved kgl. Resolution af 26. Maj 1876 oprettede Kapellani pro loco i Tranekær-Tullebølle, der blev besat med Preben Johan Frederik Jacob Hansen (1845—1930), siden Sognepræst i Longelse-Fuglsbølle.

³) Formentlig Christian August v. Obelitz (1850—1922), der 1. Juni 1876 blev Kapellan pro loco i Vester- og Øster Hassing, siden Provst og Sognepræst i Varde.

Tid. Jeg beklager, at jeg ikke endnu har kunnet indsende Forslag om det Honorar, der bør tillægges Hansen foruden hans Løn; jeg har forlangt en Oversigt over Naadensaarets Udbytte for Bo og Eftermand, da det dog maa komme noget an paa hvad der kan raades over; men den har jeg ikke faaet, og jeg frygter, at den opholdes formedelst Uvisheden om det Krav, Forpagteren kan gjøre paa Vederlag for Savn af Husene.

Det har vel gjort os ondt her i Fyen, at Valgene ikke svarede til vore Ønsker, om end nok til Forventningerne, og var det ikke gaaet værre i Jylland end her, vilde Modstanderne ikke have vundet stort. Men i ethvert Tilfælde er det vist, at Opinionen for Ministeriets endelige Seir er styrket, og naar Ophidselsen ikke havde Forsvarets Indskrækning til Sjælland at rykke i Felten med, vilde den ikke magte saameget som hidtil. Mig forekommer det nu ogsaa, at det er vigtigt for Folkebevidstheden, at ingen Landsdeel er uden Værn imod Røveres Anfald.

Vi tør vel nu ikke vente videre Lovgivning før til Vinteren, og jeg tillader mig derfor at henlede Deres Excelences Opmærksomhed paa en gammel Sag om Valgmenighedskirkers og andre tiendeløse Kirkers Forhold til Provsternes Krav, som sidst er berørt i en Sag af 20. Oct. f. A., men hænger sammen med endeel ældre. Jeg har tilbageholdt en ny Forespørgsel ved Henviisning til det nye Lovforslag, som gjorde Provstelønnen uafhængig af Kirkerne; men det har jo nu lange Udsigter dermed. Der siges her, at ikke blot Hagen i Kjerteminde¹, som har sagt op til Nov., men ogsaa Birkedal skulde tænke paa at træde tilbage, denne navnlig fordi han skal have indseet, at han tog feil af Almuens aandelige Modenhed. Desværre bliver mulig derved kun ondt værre, thi Menighederne ville da

¹) Laurits Christian Hagen (1808—1880), siden 1868 Præst for Kjerteminde Valgmenighed, blev 6. Juni 1876 fritaget for denne Stilling; Vilhelm Birkedal (1809—92), siden 1868 Præst for Ryslinge Valgmenighed, vedblev derimod som saadan indtil 1885.

nok skaffe sig Præster, som i politisk Farve skulde tilfredsstille dem, hvilket de nu ogsaa begynde at practisere ved Skolelærere. Ja Tiderne ere onde! gid Ministeriet maa faae Held til at vise nogle onde Magter hjem!

I Slutningen af denne Maaned kunde jeg ønske at tilbringe nogle Dage i eller ved Kjøbenhavn i Familieanliggender, og jeg glæder mig da til mulig at faae en Samtale med Deres Excellence, som altid kan være saare gavnlig, skjønt jeg for Tiden ikke har Noget af Vigtighed paa Hjertet.

Deres ærbødige

C. T. Engelstoft.

6.

Odense Bispegd. d. 25 Jan. 1877.

Deres Excellence

modtage min ærbødige Lykønskning, der vistnok kommer seent, til det nye Aar, som er oprundet over Dem og Ministeriet. Vi ere mange, der glæde os over den faste Holdning og den aandelige Overmagt, af hvilken vi haabe den bedste Udgang af de forviklede Forhold. Vistnok skulde jeg mindst i disse Dage lægge Beslag paa Deres Excellences kostbare Tid, men min Svoger Bagger¹ har indtrængende bedet mig anbefale hans Sag til Afgjørelse. Han er ogsaa virkelig nu blevet saa berørt af Alderen, at han trænger til Hvilen, og han imødeseer med blandede Følelser den Mulighed, at hans Capellan² skulde blive befordret før hans Entledigelse. Jeg veed vel ikke, hvor nær denne Mulighed er, men Rygtet taler om, at han er nær ved Store Heddinge, og jeg kan ikke Andet end ansee ham særdeles skikket dertil.

¹) Frederik Vilhelm Bagger (1805—84), Sognepræst i Brahetrolleborg-Krarup siden 1855, fik Afsked 1. Marts 1877.

²) Frederik Vilhelm Bagger (1846—1936), siden 1872 personel Kapellan hos Faderen i Brahetrolleborg-Krarup, blev 10. Februar 1877 Kapellan pro loco i Store Heddinge, siden Sognepræst i Klim-Torup-Vust.

Med de to Præster, Deres Excellence har sendt os til Frørup og Gudme¹, er der vist en almindelig Tilfredshed. Jeg har ikke villet skrive derom, før Valget var truffet, men glæder mig ved den Retning, hvori det er gaaet, thi en Erke-Gr. som Hostrup kan vi aldeles ikke ønske her: hans Ord om den sorte Skole fordømme ham². Kun kunde jeg have ønsket Lakiær befordret og anbefaler ham til næste Gang.

Vi ere nu saa langt inde i Januar, at jeg daglig imøde-seer Deres Excellences Bestemmelse om Bogføringen for de nye Stiftsmidler, af hvilke der allerede nu er indbetalt 1000 Kroner fra Pr. Gad i Tranekjær³, da han har villet betale halvaarsviis. Mig ligger det meest paa Sinde, at disse Penge ikke blive samlede til et rentebærende Fond, men strax finde den Anvendelse, som det passer sig for en Lønningssum, nemlig til at supplere de lave Lønninger paa andre Steder, og jeg beder Deres Excellence atter om at have Sehested i Uggerslev⁴ i Tanke, som De tidligere har været saa god at tilsige os. Alle Catecheter kunde ogsaa trænge til en Forbedring i Lønnen, og ikke mindst det endnu ledige Ærøeskjøbing Embede, hvor der visselig ogsaa er en yderst trængende Sognepræst, den nys ansatte Prip⁵, som vanskelig vil finde sit Udkomme i det med

¹) Lars Christian Christopher Nyholm (1821—1901), Sognepræst i Frørup 1877—94; Peter Klein (1822—96), Sognepræst i Gudme-Brudager 1877—96.

²) Digteren Jens Christian Hostrup (1818—92), da Slotspræst ved Frederiksborg og Sognepræst i Hillerød-Herløv, der netop i Slutningen af 1870'erne gentagne Gange søgte bort fra Hillerød. 1874 havde han ved et Møde i Sorø over for Professor Adolph Steen skarpt angrebet den overleverede Latinskoleundervisning. Sammenstødet i Sorø førte til en længere Fejde i »Fædrelandet« om dette Spørgsmaal. (Helge Hostrup, Jens Christian Hostrup S. 243, 249).

³) Pastor Gad, jvfr. S. 42.

⁴) Niels Sehested (1814—99), Sognepræst i Uggerslev-Nørre Højrup 1874—99.

⁵) Laurids Prip (1842—1925), Sognepræst i Ærøskøbing 1876—79, siden paa Ourø.

Pension bebyrdede lille Embede i den fattige By. De indkomne 1000 Kr. kunde udmærket anvendes paa de nævnte tre Steder. Jeg gyser for en Opsamling af Stifts-*Capitaler*, som end mere vil vække Begjærligheden efter den kirkelige Formue, medens Stifts*midler* er et mere flydende Begreb, naar Midlerne strax anvendes, hvor Sygdommen er.

Af locale Kirker^{1a} har jeg ingen, der for Tiden ligge mig mere paa Sinde end Humbles, hvor et Par Capeller vilde blive en ypperlig Nyskabning¹. Menighedens Andragende derom er aldeles uafhængigt af Præstens.

Sanderum Sagen² er øieblikkelig kommen istand: Handedelen paa 22 000 Kroner er sluttet og bliver nu stadfæstet af Stiftsøvrigheden efter Ministeriets Anviisning. Brylle gaaer ogsaa godt, og naar vi udsætte Forpagtingens Ophør til Mai 1878, faar vi den fornødne Tid til mulig at lempe lidt ved Grændsereguleringen mellem de to Præstegaardslodder.

Dog — jeg falder ind i de mange Sager, som det nok kunde interessere mig at tale om, og det er utilbørligt at bestorme Deres Excellence i disse stridfulde Dage; derfor tillader jeg mig at slutte med de bedste Ønsker for Kampens Fortsættelse, som den er begyndt, og med at anbefale i Deres Exc.' gunstige Erindring

Deres ærbødige

C. T. Engelstoft.

^{1a}) Teksten har: Midler.

¹) Den 20. August 1878 anmodede Ministeriet Biskoppen over Fyens Stift om at lade tilvejebringe Tegninger til Opførelse af to Kapeller i Humble Sogn til Benyttelse til Gudstjeneste for Beboerne i Ristinge samt i Kædeby, Has og Bogø (Kultusministeriet, 1. Ekspeditions kontor, Brevbog 1878 Nr. 2224). Det førstnævnte Kapel opførtes 1880—81, det sidstnævnte 1885.

²) Den 12. Januar 1877 bemyndigedes Sognepræsten i Sanderum til at slutte Overenskomst med Fæsteren af en Sognekaldet tilhørende Anneksgaard om at afstaa denne for Kr. 20000 for derved at tilvejebringe en Præstegaardsavling (Kultusministeriet, 1. Ekspeditions kontor, Brevbog 1877 Nr. 90).

7.

Odense Bispegd. d. 22 Febr. 1877.

Deres Excellence

bedes meget undskylde, dersom jeg har været Aarsag i en Forhaling af Besættelsen af Vemmeløv. Jeg skrev strax til Lakier¹ og anviste ham Veien til at bringe Ansøgningen i mine Hænder inden 24 Timer, men først 3 Dage efter fik jeg Underretning om, at han ikke turde søge det og saa troede jeg, at den Tid allerede var udløbet, som D. Exc. vilde udsætte det for hans Skyld. Jeg maa til hans Undskyldning dog ogsaa bemærke, at jeg ikke havde meddeelt ham, at Deres Excellence havde skrevet saa bestemt om ham, men kun at der endnu kunde være Noget at vente, hvis han skyndte sig. Hans Motiv har væsentlig været, at han ikke havde fuldstændig Kundskab nok om Forholdene og at han frygtede, at de kirkelige Forhold vare lidet tiltalende. Han haaber nu, at Deres Excellence vil bevare Deres gunstige Tanke og Stemning for ham, navnlig til det han nu søger, Hyllinge-Lyngby², og jeg anbefaler ham som forhen til snarlig Befordring. Jeg priser ikke meget den kloge Forsigtighed at undersøge og granske Alting: det bliver ofte aller uheldigst, hvor man troer at have valgt det allerbedste, medens det ofte gaaer aller uheldigst, naar man lader Gud raade for, hvor man skal arbejde.

Det har glædet mig meget, at Capellan Bagger³ fik en

¹) Formentlig Sognepræst i Langaa-Øksendrup Carl Ludvig Friis Lakier (1822—86), siden Sognepræst i Alsted-Fjenneslev. Til Sognepræst i Vemmeløv-Hemmeshøj udnævntes 8. Marts 1877 Gabriel Thomas Skat Rørdam Heiberg (1832—1917), siden Andenpræst ved Roskilde Domkirke, jvfr. II, 590—1.

²) Til Sognepræst i Hyllinge-Lyngby udnævntes 1. Marts 1877 Jens Vilhelm Storm Bisted (1824—90).

³) Om Frederik Vilhelm Bagger, Fader og Søn, se S. 51. Glahn er utvivlsomt Sognepræsten i Store Hedinge, Stiftsprovst Hans Egede Glahn (1814—98).

saa fortrinlig Befordring og vi ere alle Deres Excellence meget taknemlige ligesom vi see et godt Varsel i, at det er skeet efter Glahns Ønske. At Faderen nu ogsaa bliver befriet, er ogsaa saare godt; men jeg haaber dog, at det tvivlsomme eller uafgjorte Spørgsmaal om de trolleske Legatgaarde bliver afgjort med det samme, thi der er Mange, der ere spændte paa Udfaldet for at komme med Reclamationer, ifald de ikke underligge den almindelige Lovgivning.

Jeg takker D. E. meget for Deres ærede Brev, og jeg forstaaer tilfulde, at det kan falde vanskeligt at disponere over de indkommende Beløb, men det forekommer mig dog at være det Consequenteste og vilde vise Ministeriets Mod ligeoverfor tomme Trudslar, thi disse Kirkelønningsmidler ligge dog ikke under Rigsdagen endnu. Stakkels Sehested kan saa nødig vente.

Deres Excellence vil nu faae nok et Delingskald, Giislev og Ellested, da gamle Knudsen vil gaae af, og Trolleborg bliver da et lignende; men saa ere vi ogsaa næsten færdige med Fyens Stift. Et Par staae besønderlig stille, nemlig Marstal og Rise, men der er ingen Ulykke deri, da Embedet forrettes godt nok begge Steder, saalænge Tholle forbliver constitueret i Marstal¹.

Desværre har jeg forsømt altfor længe at forelægge Reglementet for Tranekjær: Provsten og jeg ere enige om det, og det skal komme som snarest. Den nye Capellan², der i Tullebøl føler sig ilde stedt med sin Avling og har søgt om en Hjelp, som jeg gjerne vil ønske ham, men jeg seer ikke, hvorfra Ministeriet kan tage den uden at tillade ham at optage et Laan paa Embedet. Hans Løn blev dog virkelig for knap.

¹) Hverken Gislev-Ellested eller Brahetrolleborg-Krarup Sognekald blev delte. Om T. H. J. Tholle se S. 44. Provst Hans Joachim Evald Knudsen (1792—1877) var Sognepræst i Gislev-Ellested fra 1844 til sin Død.

²) Kapellan pro loco i Tranekær-Tullebølle Preben Johan Frederik Jacob Hansen, jvfr. S. 49.

Det glæder mig, at vor kjære Laub jo er i ønskelig Bedring, saaat han ikke som Kierkegaard vil behøve Entledigelse for at komme sig igjen¹.

Med alle gode Ønsker henlever jeg fremdeles

Deres Excellences

ærbødige

C. T. Engelstoft.

8.

Odense Bispegd. d. 2 Mai 1877.

Deres Excellence

vil have modtaget saamange mandstærke Taksigelser, at en enlig privat taber sig i Mængden; men jeg kan dog ikke undlade at lykønske Dem og Ministeriet til hvad der hidtil er skeet, og ønske Det Lykke til fremdeles at tæmme de Vilde². Jeg mindes saa godt, hvor stærkt vi 1848 accentuerede, at vor Forfatning skulde være monarchisk, at det i høi Grad strider mod Grundlovens Aand at forkleine Kronens overveiende Betydning i Staten. Ministeriet har hjulpet godt til at aabne Øinene paa Mange: gid det maa blive stedse Flere!

Deres Excellence har, efter forskellige andre Embeder, som ere lykkelig besatte, nu eet under Hænder, som særlig ligger mig nær: det nye Sognekald for Brylle³. Efter hvad jeg hører, er Ingen af de unge wütende Grundtvigianere, som nok i denne Tid staae nær for Befordring, blandt Ansøgerne, og jeg vilde ogsaa nødig see flere af dem her-

¹) Biskop over Viborg Stift Hardenack Otto Conrad Laub (1805—82) fik dog Afsked 17. November 1877, Biskop over Aalborg Stift Peter Christian Kierkegaard (1805—88) havde allerede faaet sin Afsked 6. August 1875.

²) Engelstoft sigter aabenbart til Estrups Udstedelse af den — første — provisoriske Finanslov for Finansaaret 1877—78 den 12. April 1877.

³) Til Sognepræst i det ved kgl. Resolution af 12. Maj 1877 oprettede Sognekald Brylle beskikkedes s. D. Carl Edvard Picker (1845—78).

ovre, hvor vi have nok. Derimod er min Søn¹ En af Ansøgerne, og efter hvad jeg hidtil har hørt, skal der ikke være Concurrenter, der staae meget over ham. Jeg vil derfor tillade mig at indlægge et Ord for ham, da det vilde være mig en særdeles Beroligelse at kunne see ham anbragt paa et Sted, hvor han kunde blive, medens jeg endnu kan have Glæde deraf. Jeg kan paa Embeds Vegne bevidne, at han vil være Menigheden velkommen og at han har en god Anseelse i Embedsbrødres Kreds. Han har nu været 4 Aar i Vissenberg (i Alt 6 Aars Tjeneste), saaat det ikke heller er saa meget hurtigt, at han forlader et Sted, hvor han vistnok for kortere Tid siden gjorde et Skridt fremad ved Hs. Maj. Naade og Deres Excellences Bevaagenhed. Men Capellaniet viser sig lidet svarende til Tidens Krav for en ung Familie, der allerede bestaaer af 4 Personer. Dertil kommer endnu, at jeg vilde see den fremtidige Ordning imøde med mere Ro, naar den nye Præst staaer mig saa nær, thi jeg befrygter mulige Vanskeligheder i Afviklingen og ved Bygning etc., og de vilde utvivlsom lettes derved.

Dersom der altsaa er nogen Mulighed i hans Ønskes Opfyldelse, beder jeg Deres Excellence tage et gunstigt Hensyn baade til Fader og Søn. Jeg er i Tvivl om, hvorvidt man bør besvære Hs. Majestæt med en lignende directe Bøn, men vilde Deres Excellence i saa Henseende løse min Tvivl, er vor allernaadigste Konge visselig den Herre, for hvem jeg mindst kunde tage i Betænkning at fremføre mit Hjertes Ønske.

Og hermed anbefaler jeg Sagen i Deres Excellences gunstigste Forsorg.

Ærbødigst

C. T. Engelstoft.

¹⁾ Om F. D. T. Engelstoft se S. 44.

9.

Odense d. 27 Mai 1877.

Deres Excellence

har det billigste Krav paa min hjertelige Tak for den Velvillie, hvormed De i Deres sidste Brev optog mit Andragende for min Søn, og for de interessante Meddelelser, hvormed De bærede mig. Begge Dele give mig idag Mod til at fremkomme med en Deel Tanker, som jeg ligeledes vil anbefale til Deres gunstigste Modtagelse.

Jeg beklager ikke, at min Søn kom for seent til Brylle, da jeg ikke ansaae ham for saa særdeles vel skikket til at bygge. Men han havde dengang gjerne søgt S. Høirup og Aarslev, naar han ikke havde anseet det for at være for sildigt; og desuden var baade han og jeg uvidende om Concurrencen dertil. Nu er formeentlig Embedet ledigt igjen¹, og ved Ottestrøms Kaldelse er der kastet et Lys over Concurrencen, der giver den, der har samme Character og kun er lidet yngre, Mod til at tænke derpaa. Derfor vover jeg den vistnok meget dristige Bøn til Deres Excellence, at De vilde meddele mig, om der er nogen Mulighed for min Søn i at komme i Betragtning endnu dertil, i hvilket Tilfælde hans Ansøgning skal komme med næste Post. Der er Omstændigheder ved dette Kald, der ogsaa særlig kunde tale for ham, og jeg tilstaaer, at jeg efterat have talt med Ottestrøm, ikke anseer ham for særlig skikket til at møde Vanskelighederne der paa Stedet, hvilket heller ikke i høi Grad lykkedes Esmann i den korte Tid, han var der. Menighederne ere stærkt deelte

¹) Sønder Høirup-Aarslev var ledigt efter Vilhelm August Esmann (1831—1901), forflyttet til Karise-Alslev, siden i Hellested. Til Sognepræst i S. Høirup var 14. Maj 1877 blevet udnævnt Søren Rasmussen Ostenfeld (1837—1900), siden i Skibby, der dog 2. Juli s. A. fik Tilædelse til at betragtes som ikke kaldet. Til hans Efterfølger udnævntes s. D. Niels Andreas Buchwald (1835—1917). Tekstens gentagne »Ottestrøm« er aabenbart en Fejlskrift for »Ostenfeld«.

mellem Grundtvigianisme og den indre Missions Opvækelse, og man maa derfor ønske en erfaren og sikker Mand, som ikke hengiver sig til nogen af Parterne, men forstaaer at samle dem i det, som er fælleds. Min Søn har just i Sønder-Omme staaet i ganske lige Forhold og gjorde det godt der. Men jeg tilstaaer, at der ogsaa kan være Andre blandt Concurrenterne, om hvem det Samme kan gjælde, og jeg maa naturligviis henstille til Deres Excellences Skjønnende, hvad Hensyn De kan tage til det Fortrin, som min Bøn for ham kan give ham hos Deres Excellence og forhaabentlig hos vor allernaadigste Konge. Ved et saa extraordinairt Tilfælde som den skete Frasigelse aabnes Vei for noget Extraordinairt, skjønt jeg skylder Sandheden at sige, at jeg ikke troer, at Mange vilde gjøre saa stort Numer ud af Provstens maaskee vel rosende Beretning som Ottestrøm, thi enhver gammel Præstegaard er omtrent som denne. Om Deres Excellence kan ville oversee den formelle Mangel i den sene Ansøgning (hvad Hall og jeg engang gjorde ved Hjorts Ansættelse i Nyborg¹⁾) vil efter mit Skjøn, naar jeg sætter mig i Deres Sted, væsentlig beroe paa de nærmeste Concurrenters Adkomster og Qualiteter. I Deres Excellences gunstige Velvillie lægger jeg ogsaa denne Sag.

Det var mig særdeles glædeligt, at Deres Excellence tænker at afhjælpe Trangen paa nogle Steder ved de opsamlede Stiftsmidler. 1. Jeg behøver ikke at gjentage, at Ussing²⁾ maa blive den Første. 2. Men jeg tillader mig nu at tilføie, at Christensen³⁾, der uforsigtig søgte Egense, stærkt maa anbefales til at blive den Anden. Det lille Kald

¹⁾ Bernth Christoph Wilkens Lind Hjort (1830—1911) blev 12. November 1870 kaldet til Sognepræst i Nyborg, medens Carl Christian Hall var Kultusminister for 2. Gang (1870—74).

²⁾ Formentlig Harald Ussing (1823—81), Sognepræst i Skamby 1874—81.

³⁾ Martin Carl Vilhelm Christensen (1828—1909), Sognepræst i Egense 1876—84, siden i Arninge.

paa Helnæs, som nu bliver bebyrdet med Pension, fortjener ogsaa at anbefales til næste Gang. Men dersom Stiftsmidlerne kunne anvendes til Embedsbolig, vilde det være særdeles ønskeligt, om 3. vor eneste residerende Capellan paa Landet (nemlig min Søn i Vissenberg) kunde faae Embedsbolig. Hans Huus med 3 Tdr. Land kan faaes for 6000 Kr. og dersom han skal forblive i længere Tid i Vissenberg, vilde det være en god Hjælp at blive fri for at forrente det, der staaer i Huset, ligesom det for Enhver, der følger efter, vilde være af stor Vigtighed, da Embedslønnen maatte holdes lidt knap, da den skulde tages alene fra Sognekaldet.

Endnu er der to Præster, som jeg maa anbefale til Hjælp: 4. Capellanen pro loco i Tullebøl er vist meget trængende¹. Vissere veed jeg, 5. at det er Tilfældet med Prip² i Ærøeskjøbing, hvem vi nu indstille til en lille Huusleie af Kirkekassen, men som desuden høilig behøver 2 à 400 Kr. i den stakkels forarmede By, der neppe kan leve selv end-sige føde sin Præst. Han er de Fattiges trofaste Ven, men selv fattig og næsten fortrykt.

Med Wøldikes Valg til det vanskelige Brahetrolleborg³ troer jeg, at Alle ere saare tilfredse. At det er paalagt ham at læse med Confirmander i Annexet, er vistnok uventet, men vil neppe skee, da flere Byer i Hovedsognet have længere Vei til Præstegaarden, der ligger yderst i et Hjørne $\frac{1}{4}$ Miil fra Kirken. Det Bedste havde været der, om Grevskabet gav Locale paa Gaarden og Præsten læste med dem alle der. I det Hele er det et tvivlsomt Gode, hvor det ikke er absolut nødvendigt, thi Confirmandunderviisningen taber meget i sin ønskelige opbyggelige Character ved at skulle foretages med for lidet et Antal Børn.

¹) Jvfr. S. 49.

²) Jvfr. S. 52.

³) Provst Marcus Thomas Wøldike (1826—1900), Sognepræst i Brahetrolleborg-Krarup 1877 til sin Død.

Angaaende den politiske Holms Samling¹ har jeg ingen Tvivl; thi da han efter Krigen 1864 havde faaet en Sindsaffection, iagttog jeg ham nøie, før jeg indstillede ham til Capellan i Østrup, og han har der ikke ladet spore nogen Mangel i Forstand og i det Hele holdt sig rolig. Men nu bliver det en Vanskelighed, at vi ikke have nogen geistlig Jurisdiction længere, efterdi de geistlige Retter alene ere for geistlige Embedsforseelser, og nu har han vistnok prædiket slet og misbrugt Prædikestolen, saa at Retten kan dømme ham fra Embedet; men kan den ogsaa dømme ham for crimen læsæ majestatis, som er en borgerlig Forseelse? (jf. min Afhdl. om d. geistl. Rettergang, som Just. Jonquières godt kjender²).

Dog — jeg maa slutte og burde have gjort det før, da det er ubilligt at lægge saameget Beslag paa en Ministers Tid. I den store Politik er Fyen i godt Omslag; men man er bange for Jylland med sine store Folkemasser. Al Held og Lykke ønskes Deres Excellence og Colleger af

Deres ærbødige

C. T. Engelstoft.

10.

p. t. Vigerslev Præstegaard
d. 13 Juni 1877.

Deres Excellence har stillet mig en særdeles vanskelig Opgave ved at gjøre mig den Ære at begjære min Meningsyttring om Besættelsen af Sønder Høirup og Aarslev

¹) Sophus Holm, Sognepræst i Skjoldborg-Kallerup siden 1876, var 30. April 1877 blevet suspenderet paa Grund af Udtalelser i en Prædiken om Kongen og Statsforfatningen. 1870—76 havde han været personel Kapellan i Østrup-Hjadstrup. Jvfr. iøvrigt II, 598.

²) C. T. Engelstoft, Om den geistlige Rettergang i den danske Statskirke efter Reformationen i Nyt theologisk Tidsskrift, udg. af C. E. Scharling og C. T. Engelstoft, X, 1859, S. 317—49. — Jean André Frédéric de Dompierre de Jonquières (1815—90), fra 1848 Kontorchef i Kultusministeriet.

Kald¹, naar Ostenfeldt fritages; men just i Betragtning deraf haaber jeg ogsaa, at Deres Excellence vil modtage med Overbærelse, hvad jeg tillader mig at fremføre. Der er kun 5 af Ansøgerne, der ere mig forud bekendte². Af dem er No. 4 Jeanson vistnok ikke ønskelig, da man risqverer forud at drive en stor Deel af Menighederne over til Valgmenigheden ved en saa radical Repræsentant for en Retning, som kun har *faa Tilhængere** i denne Menighed.

No. 9 Rasmussen er deels meget ung, deels vel anbragt, hvor han er, og vil vel ogsaa savne Erfaring til de vanskelige Forhold. No. 12 Erlandsen er en god Skolemand, men han kjender neppe Forholdene og søger vel Alt for det personlige Hensyns Skyld. No. 13 Madelung gjælder det Samme om, og han egner sig neppe særlig til Forholdene. No. 18 Winther er desværre for svagelig til dette Kald.

Af de andre Ansøgere finder jeg No. 1, 3, 8 efter de foreliggende Data udelukkede og No. 7 og 10 i betænkelig Grad unge, naar man ikke kjender dem nærmere. Navnlig gjælder dette No. 7 Dahlerup, der vel maatte være nærmest, dersom Characteren skulde være afgjørende, thi han er kun 3 Aars Capellan, og han er lidet anbefalet af Biskoppen, og i saa almindelige Ord af Provsten, at man ikke kan skimte, om han er særlig egnet til Stedet. Müller (No. 10) er endnu yngre, men bedre anbefalet.

Naar vi forlade Laud Classen, kan jeg formeentlig forbi-

* Med anden Haand: »i 1874 søgte 105 Familiefædre og Enker af Aarslev og 42 af S. Høirup Sogn om Jeansson«.

¹) Jvfr. S. 58.

²) Af de her nævnte Ansøgere er det med tilnærmelsesvis Sikkerhed lykkedes at identificere følgende: Johan Philip Jeansson (1835—78), Sognepræst i Førslev-Sneslev, udpræget Tilhænger af Indre Mission; Johannes Julius Erlandsen (1823—1908), Sognepræst i Tisted-Binderup-Durup, siden i Vestenskov; Johan Georg Madelung (1831—1909), Sognepræst paa Turø, siden i Sandager-Holeby; Hans Dahlerup (1843—1917), personel Kapellan i Magleby paa Møen, siden Sognepræst i Asnæs; Theodor Petersen (1841—1902), personel Kapellan i Stillinge, siden Sognepræst i Stenløse-Viksø.

gaae de to haud ² (No. 15 og 16), som ere nylig befordrede til deres Sognekalder, og der bliver da kun No. 17 Th. Petersen tilbage at omtale; men ogsaa han er ung i Standen* og taler mistænkeligt om sin Lysts og Krafts Forøgelse, men om han kjender Forholdene og særlig egner sig for dem, kan ikke skjønnes, saa at han vel nærmest maa staae lige med Erlandsen (12) og Madelung (13), hvilke jeg ingenlunde mener at ville udelukke af Concurrencen, ligesaa lidt som de 3 unge Laudabilister (7. 9. 10.).

Hvem af disse 6, og dog nærmest af de 3 Haud illaudabilister, jeg i Deres Excellences Sted vilde vælge, kan jeg virkelig ikke sige, og har Deres Exc. ingen nærmere Kjendskab til Nogen af de mig ubekjendte, synes Valget mig aldeles blindt. Men dette Forhold giver mig Mod til at fremsende min Søns før omtalte Ansøgning, idet jeg ganske henstiller, hvorvidt Deres Excellence kan tage den i Betragtning. Om ham vide vi, i det Mindste, at han kjender Forholdene og paa et andet Sted har gereret sig godt under lignende Omstændigheder, samt at han har Egenskaber og Gaver, ved hvilke han vil være begge de modsatte Partier, saavidt nogen kan det, velkommen og derfor mulig tør haabes at kunne holde Menighederne samlede. Maaskee have Andre af dem, der søge, det ogsaa; men jeg veed det kun om ham; og derfor indrømmer jeg, at det ikke heller er en *conditio sine qua non*, at Nogen af os skal vide det forud, medens dog denne Kundskab kan være et Moment, der kan samvirke med en gunstig og naadig Villie.

Ærbødigst

C. T. Engelstoft.

* Med anden Haand: »3 Aar ældre Cap. end Engelstoft«.

11.

Odense d. 29 Sept. 1877.

Deres Excellence

har som sædvanlig meget Krav paa min Tak for Deres Meddelelser og ikke mindst for den sidste om Joh. Clau-

sens Kaldelse til Nørre Lyndelse¹. Jeg forstaaer godt de Hensyn, som have gjort sig gjældende ved denne Leilighed, og naar jeg seer alene hen til Menighedernes religiøse Interesse, kan jeg ikke Andet end finde det meget godt, at de have faaet ham til Præst efter et saa godt som eenstemmigt Ønske. Det var meget mere i hans egen Interesse, at jeg kunde have ønsket ham et andet Kald, hvori han kunde blive mere fri for det grundtvigianske Herredømme, der hindrer ham i at blive sig selv igjen, ifald han ellers kan vinde den Selvstændighed igjen, som synes tabt. Om han kan holde Menighederne samlede, synes mig ikke sikkert, især hvis han vover at emancipere sig. Jeg skal nu stræbe at holde ham til en roligere Virksomhed i sin egen Kreds end hidtil, da Embedet har et saa betydelig større Omfang. Deres Excellence kan nu vente en heel Storm for at faae Birckedal gjenindsat i Ryslinge², thi man siger, at det skal være paatænkt, uagtet det vilde blive Valgmenighedens Død; muligt har man isinde at udsondre de rigtige Venstrefolk i en ny reen Valgmenighed med en rigtig Venstre-Præst, som i Vejstrup³. Jeg troer dog egentlig ikke, at Venstrepolitiken har gjort noget Fremskridt her i Fyen, og navnlig staaer det udentvivl meget bedre her end i Jylland. Vi imødesee nu den nye Kamp og glæde os ved Ministeriets Fasthed.

Den vanskelige Opgave at besætte Embeder er, saavidt jeg skjønner, heldigere løst ved alle de sidste Embedsbesættelser her, navnlig glæder jeg mig ved Buchwalds Kaldelse til Nørre Høirup⁴, hvor han er bleven saa vel modtaget, at Menighederne strax har givet ham et betydeligt

¹) Den 24. September 1877 var Sognepræsten i Ryslinge Johannes Clausen blevet kaldet til Nørre Lyndelse-Højby, jvfr. S. 45.

²) Dette skete dog ikke.

³) Vejstrup Valgmenighed var blevet anerkendt ved kgl. Resolution af 5. Marts 1875. Til Præst var blevet udnævnt Rasmus Pedersen (1839—1918).

⁴) Jvfr. S. 58. Nørre Højrup er aabenbart en Fejlskrift for Sønder Højrup.

Offer til Flytningen. Han vil vistnok ogsaa tilfredsstille de Fleste, men helder nok til Grundtvigianismen. Jeg er selv glad ved hans Kaldelse, som jeg anseer for ligesaa heldig som min Søns mulig kunde have været, og haaber, at Deres Excellence med det Første vil tage ham i gunstig Betragtning. Navnlig bliver nu et Embede ledigt, Allerup og Davinde, hvortil jeg særlig tillader mig at anbefale ham: det er ikke saa stort, at det er ubeskedent at søge det, og efter menneskeligt Skjøn vil Pensionen vare saare længe, da den Gamle er ganske ualmindelig stærk¹. Derfor egner det sig godt for en ung Mand, der i Stilhed vil fortsætte den smukke Sjælesørgergjerning, som den gamle Mand har udøvet i saa lang Tid. Dog — derom og om andet Mere haaber jeg snart at skulle kunne tale med Deres Excellence, naar jeg efter at have holdt en Ordination kan tænke paa en Kjøbenhavnsreise paa nogle Dage.

Deres Excellences

ærbødigst hengivne

C. T. Engelstoft.

12.

Odense Bispegd. d. 16 Dec. 1877.

Deres Excellence

har glædet Odense særdeles ved den gunstige Afgjørelse af St. Hans Kirkes Sag², eftersom dens Restauration og Opvarmning er et stort Ønske i Byen, og jeg vilde ønske, at jeg snart kunde forelægge Deres Excellence et Andragende om en heel ny Kirke her i Byen, hvortil vi trænge,

¹) Allerup-Davinde var siden 5. Oktober 1877 ledigt efter Andreas Mathias Barfoed (1801—83). Det blev først 7. Marts 1878 besat med Andreas Christian Ludvig Grove Rasmussen (1836—1904), siden Sognepræst ved St. Hans Kirke i Odense.

²) I Aarene 1878—80 blev St. Hans Kirke i Odense underkastet en gennemgribende Restauration (H. Rasmussen, St. Hans Kirke i Odense S. 6).

men den Sag vil forudsætte den Lønningslov, som vi ogsaa imødesee med Fortrøstning ved Deres Bistand. Have de Kaldene paalagte Afgifter øvet nogen Tryk paa det stædige Folkethings-Fleertal, saa har de endnu mere forsonet Geistligheden med en Lønningslov som de foreslaaede, saaat der langt fra ikke er den Opposition mere som der engang var i Geistligheden. Dog pia vota bliver vel endnu en Tid det Meste, men vi haabe det Bedste af det faste Ministeriums Fasthed i dets faste Position, støttet til alle Forstandiges Samstemning.

Siden jeg sidst havde den Ære at tale med Deres Excellence, er her ikke skeet Meget, og her hersker i det Hele Ro. Jeg har faaet det af mig omtalte Andragende om en ny Kirkes Opførelse paa Grændserne af 4 Sogne og skal snart forelægge det. Men hvad der ikke er skeet, sætter mig i en vis Uro, nemlig at Allerup og Davinde Sogne kald¹ ikke er opslaaet vacant endnu, og jeg har allerede flere Ansøgninger om det, hvilke jeg ikke veed, om jeg kan indsende dem før Opslaget. Jeg har allerede truffet Anstalt til Kaldets Besørgelse af Naboer i den nærmeste Fremtid, men flere af disse søge andre Kald og kunne saaledes svigte. Desuden har jeg fra Menighederne faaet en Forespørgsel i denne Anledning, da de nemlig have sat sig i Bevægelse for at faae min Søn til deres Sognepræst, og spørge nu, om det er passende at overbringe dette Andragende nu eller de trygt kan vente. Selve Andragendet er blevet til — naturligviis uden min eller min Søns Foranledning — paa den Maade, at de have hørt Godt om ham fra Vissenberg, og vel ogsaa at han havde tænkt paa at søge Kaldet; de lode ham vide, at de gjerne ønskede at høre ham, men dertil svarede han, at det kunde de opnaae i Vissenberg. Alligevel er nu Andragendet underskrevet saagodtsom af Alle, og det er, som sagt, færdigt. Jeg ynder just ikke deslige Andragender, og jeg har det Haab, at saavel Deres Excellence som Hans Maje-

¹) Jvfr. S. 65.

stæt Kongen vilde have kunnet opfylde min Bøn uden det; men nu det engang er tilstede, er det altid et godt positivt Vidnesbyrd om, at han vil modtages med Glæde af Menighederne. Naar de endnu desuden have i Sinde at sætte deres Rigsdagsmand Niels Andersen¹ i Bevægelse og anbefale sig ved deres politiske Farve, idet der ikke skal være mere end to Venstremænd i begge Sogne tilsammen, synes mig rigtignok, at de gaae alt for vidt; men jeg har dog ikke villet undlade at underrette Deres Exc. derom for det Tilfælde, at han skulde indstille sig for Dem. Det kan altid være et Vidnesbyrd om deres Ønskes Oprigtighed og Intensitet. For mig er Hovedsagen, at det er særdeles rare Menigheder og love en ung Mand en lykkelig Virkekreds: de ere ligesaa bange for en Grundtvigianer som for en Venstremand og ere vante til en stille christelig Virksomhed i den gamle værdige Barfods Tid. Saaledes staaer denne Sag, som jeg fremdeles tillader mig at anbefale til Deres Excellences gunstige Forsorg.

Det i Kjerterminde indtrufne Dødsfald², som vel var længe forudseet, men er meget sørgeligt for den store Familie, vil give D. Ex. et vanskeligt Kald at besætte. Krog blev særskilt udsøgt dertil, men nu ere Forholdene dog roligere, og den nye Valgmenighedspræst gjør, trods sit Navn, ingen Erobringer eller Uroligheder, efter at Grændserne mellem Menighederne ere komne til Ro: tvertimod ulmer der Urolighedsgnister i selve Valgmenigheden. Da der imidlertid er Capellan i Krogs Embede³, og han er meget duelig, haster det just ikke med Valget af den nye Præst.

¹) Gaardfæster Niels Andersen (1826—1907), Folketingsmand for Odense Amts 2. Kreds 1877—95. Jvfr. H. Wulff, *Den danske Rigsdag* S. 14—19.

²) Den 7. December 1877 var Sognepræsten i Kjerterminde-Drigstrup Jens Krog død. Som Valgmenighedspræst virkede sst. siden 1876 Niels Lindberg (1829—86).

³) Den S. 69 nævnte T. H. B. Jespersen.

Med Ønsket om en glædelig Julefest og et glædeligt Nytaar anbefaler jeg mig i Deres Excellences Bevaagenhed.

Ærbødigst

C. T. Engelstoft.

13.

Odense Bispegd. d. 27 Jan. 1878.

Deres Excellence

vil i disse Dage blive søgt af ikke mindre end to Deputationer herfra, om hvilke jeg troer at burde sige et Par Ord. Den ene er Overbringer af det Andragende, som jeg allerede tidligere har tilladt mig at omtale, om at faae min Søn til Præst i Allerup og Davinde. Dette Skridt af Menighederne var mig naturligviis ikke ubehageligt; men det laae saa langt fra min Tanke, at det aldeles overraskede mig, at Menighederne havde kastet deres Øie just paa ham, især da jeg ikke vidste, at Nogle derfra oftere havde søgt til Vissenberg. Men uafhængig af en saadan Udtalelse havde jeg, som Deres Excellence behageligen vil mindes, tilladt mig at anbefale min Søns Ønske om at faae dette Kald og ligeledes tilladt mig at anbefale ham til Hans Majestæt Kongens Naade, da jeg tør ansee dette Kald med den betydelige Pension paa for et saadant, at det ikke vilde være urimeligt, at han som 6 Aars Candidat kunde opnaae det ved en Naadeshandling, der ikke blot af ham, men ogsaa af hans gamle Fader vil blive modtaget med dyb Taknemlighed. Jeg haaber derfor, at Menighedens Skridt maa støtte mit Haab. Men desværre maae vi lade et Ønske uopfyldt, som laae saa nær i dette Tilfælde, nemlig at han kunde indstille sig selv for Deres Excellence og for Hans Majestæt, eftersom han for Tiden ligger syg af en Sygdom, der begyndte kort efter Nytaar som en Skarlagensfeber, men nu har vendt sig til en nerveus Koldfeber, der endnu ikke tillader ham at forlade Stuen.

Den anden Deputation angaaer Kjerteminde og Drigstrup¹ og er ogsaa i Grunden stemmende med mit Ønske, saavidt jeg endnu kan have nogen Mening om de Concurrenter, der kunne melde sig; thi af alle de yngre Mænd, der her fra Stiftet kunne søge det, er der Ingen, der synes mig saa kvalificeret som Capellan Jespersen, naar jeg seer paa de stedlige Forhold og Krav. Han er en fortrinlig begavet ung Mand, og han er nu prøvet og har i to Aar gjort det særdeles godt i Kjerteminde. Det er mig en Beroligelse at vide Een, som virkelig er egnet dertil; herfra søge endnu ingen Andre dette vanskelige Embede. For Tiden kan jeg altsaa med fuldeste Overbeviisning anbefale ham, som jeg har gjort i Paategningen paa hans Ansøgning, som jeg indsendte igaar.

Løvrigt er her ikke passeret noget Mærkeligt her i Stiftet. Den gamle brave Hansen i Espe² er død, og han var ud-tjent og befriedes saaledes for den Ubehagelighed, at han snart maatte have havt Capellan. Joh. Clausens Kaldelse til Lyndelse har endnu ikke udøvet anden Indflydelse paa Sogneforholdene, end at de Familier i Høiby, som søgte til Helwig her i Byen³, nu ere vendte tilbage til Sogne-menigheden, hvilket er saameget bedre, som Helwig er bleven stærk angrebet af Alderdomssvaghed og mulig selv snart vil behøve Capellan.

Derimod agter Valgmenighedsmedlemmerne i Sønder Næraa, der tænke paa at adskille sig fra Birkedal og hans Capellan, ikke at slutte sig til Clausen, men skulle nu, efter forgjæves at have søgt at faae en Nygaard fra Jyl-

¹) Jvfr. S. 67. Til Sognepræst i Kjerteminde-Drigstrup udnævntes 23. Februar 1878 den personelle Kapellan sst. Theodor Henrik Bloch Jespersen (1848—1927), siden i Brahetrolleborg-Krarup.

²) Den 21. Januar 1878 døde Peter Frederik Hansen, Sognepræst i Espe-Vantinge siden 1841.

³) Jvfr. S. 45. Kirkehistorikeren, Dr. phil. et theol. Nicolaus Ludvig Helveg (1818—83) var residerende Kapellan ved St. Knuds Kirke og Præst ved Graabrødre Hospital fra 1857 til sin Død.

land¹, have henvendt sig til Capellan Lassen² for i ham at faae deres egen særlige Præst, hvem de tilbyde 2000 Kr. fast og en Præstebolig.

I Viby³ er dog foregaaet Noget, som mulig er Deres Excellence bekjendt. Jeg afventer derfra Forhandlinger om et Skifte af Capellan, da Lindberg synes mig at have gjort sig umulig ved den Pjece, han har udgivet⁴. Men i det Hele tager jeg denne Sag langsomt, fordi det gjør mig ondt for den gamle Fischer⁵, som siges at være saa

¹) Den 10. Januar 1875 var der blevet indviet en Filialkirke for Ryslinge Valgmenighed i Sønder Næraa. Ved kgl. Resolution af 28. Marts 1882 modtog Sønder Næraa Valgmenighed Anerkendelse som selvstændig Menighed. S. A. fik den til Præst Frederik Sextus Otto Alfred Petersen Nygård (1845—97), hidtil Sognepræst i Frøslev-Møllerup.

²) Maaske personel Kapellan i Hvejsel-Givskud August Adolf Elias Lassen (1846—1924), siden Sognepræst i Vejle-Vester Egesborg, eller maaske snarere Hjælpepræsten i Ørsted Søren Carl Christian Lassen (1841—1922), siden Sognepræst i Asperup-Rørslev.

³) I Viby var Jørgen Emil Lindberg (1846—82) personel Kapellan 1877—78. Jvfr. Note 4.

⁴) Der sigtes til »Krigen i Viby eller livsytringer i Viby sogn, et forord og en prædiken offentliggjort på given foranledning af J. E. Lindberg, personel kapellan for St. Viby«, Odense 1877. Pjecen er et Forsvarsskrift i Anledning af, at 72 af Viby Sogns Beboere under 5. November 1877 skriftligt havde anmodet Sognepræsten om at blive fritaget for Lindberg, da de ikke havde Udbytte af at høre hans Prædikener. Dette formentes at være en Fejl hos Kapellanen, der »ikke må kunne udvikle sine prædikener således, at de kan fattes og forstås, og som følge deraf heller ikke kan være til gavn for menigheden« (S. 6). Til Gengæld ankede Lindberg over, at Sognets Beboere var stivnet i en forbenet Konservatisme paa det religiøse Omraade, idet de ikke havde arbejdet sig ud over Rationalismen, og han fandt Anledning til at sammenligne denne Retnings endnu levende Repræsentanter med genfundne Eksemplarer af den ellers uddøde Sumpskildpadde. Denne Dyreart betragtes ganske vist nu i Almindelighed som uddød, »men den findes endnu levende, vel på afsides, lidt lave og måske lidt sure steder, levende beskedent, nøjsomt og noget lyssky, men dog levende« (S. 17).

⁵) Sognepræsten i Viby Ernst Christian Fischer (f. 1806) døde 16. August 1878.

svag, at der mulig forestaaer større Forandring. Jeg haaber Deres Excellences Samtykke dertil, og meddeler dette til Forklaring af den Taushed, der mulig kunde være Ministeriet paafaldende.

Hermed anbefaler jeg mig og min Sag i Deres Excellences gunstige Ihukommelse.

Ærbødigst

C. T. Engelstoft.

14.

Odense d. 6 April 1878.

Deres Excellence

tilgive, at jeg saa længe har ladet Deres ærede Meddelelse ubesvaret, men den har ikke hvilet upaaagtet, thi saasnart jeg modtog de curiøse Antegnelser af de to Confirmander i Tved, erkyndigede jeg mig strax om denne Capellans Virksomhed¹, om hvilken jeg indtil da kun havde hørt godt. Provsten² meddeelte mig da, at han er en særdeles nidkjær ung Mand af den indre Missions Retning, der vel er tilbøilig til [at] bruge haarde Udtryk og skarpe Domme, navnlig ofte taler om dem, som ere selvskrevne til Helvede etc., men ellers efter Provstens Mening er en meget flink ung Mand. Paa Grund deraf har jeg taget i Betænkning at gjøre Brug af det Meddeelte, saalænge Confirmandforberedelsen stod paa, for ikke at gribe forstyrrende ind i dette Forhold. Men saasnart Confirmationen er forbi, skal jeg gjøre Brug af Meddelelsen, skjønt den vel ikke egentlig egner sig til officiel Brug. Den ene af de unge Skribentinder har imidlertid formodentlig forladt Sognet og havde heller ikke Alderen til at confir-

¹) Otto Fritz Moe (1846—1931), personel Kapellan i Tved 1875—9, siden Sognepræst i Bjert.

²) Provst i Sunds Herred, Sognepræst i Steenstrup-Lunde Ludvig August Frederik Rasmussen (1808—89).

meres, thi jeg har faaet en Ansøgning om Aldersdispensation for hende fra Valgmenighedspræsten i Veistrup, hvilken jeg imidlertid har tilbageviist til nærmere Oplysning, hvorved mulig Sagen kommer for mig under officiel Form.

Jeg lykønsker nu Deres Excellence som hele Ministeriet til den glimrende Seir¹, som dets Fasthed og sikre Fremgangsmaade har vundet, og glæder mig til den Ro, der nu er givet til at pleie den administrative Gjærning. Deres Excellence vil vel nu ihukomme den stakkels Sehested i Uggerslev; men Andre veed jeg ikke, om der her i Stiftet kan nyde godt af Stiftsmidler: det maatte da være Dahlerup paa Helnæs og Krohn paa Baagø². Jeg er i Tvivl om, hvorvidt jeg skal foranledige Ansøgninger indsendte i saadan Anledning.

Jeg skrev tidligere om en Strid i Viby hos Past. Fischer, og det er mulig nu Deres Excellence bekendt, hvorledes han har skrevet mod sine Modstandere i en Tone, der gjør ham umulig paa Stedet. Jeg har imidlertid hidtil acquiesceret ved det Løfte, som denne Capellan Lindberg gav, at søge et andet Sted hen, og han søger nu Capellaniet i Farum³; men faaer han det ikke, maae vi see at faae ham fjernet paa anden Maade. Paa Grund heraf har jeg taget i Betænkning at indsende en Ansøgning fra Past. Fischer om Hjælp til Capellan-Hold, thi denne Capellan kan man ikke ønske, at han skal holde, og om han kan faae Lov til at holde en anden, forekommer mig tvivlsomt.

At min Søn ikke fik Allerup, kan jeg bedre forstaae,

¹) Formentlig gennem Udstedelsen 29. Marts 1878 af den provisoriske Finanslov for 1878—79.

²) Om N. Sehested, jvfr. S. 52 og om Dahlerup S. 62. Conrad Johan Martinus Krohn (1846—1927) var Sognepræst paa Baagø 1875—80, siden i Vestervig-Agger.

³) Den S. 70 nævnte Kapellan J. E. Lindberg kom dog ikke til Farum, men blev 10. Maj 1878 Sognepræst i Hodde-Tistrup.

end at just Grundtvigianernes Apostel til America¹ fik Embedet, da just Menighedernes Udsendinge havde hos Hans Majestæt udtrykkelig frabedet sig en Grundtvigianer. Vi ville imidlertid haabe det Bedste. Min Søn slaaer sig nu til Ro i Vissenberg, hvilket han nødig vilde forlade alligevel, og han vil mulig nu kun udbede sig, at Embedet maa købe hans Ejendom til Embedsbolig, som jeg troer, at det kan være godt tjent med; det er et smukt Huus med 3 Tønder Land. Et saa stort Embede som Espe og Vantinge² kunde han naturligviis ikke søge, skjønt Forholdene der unegtelig gjorde det ønskeligt, at de maa faae en Præst, der kan samle Menigheden og helst maatte være af en saadan partieløs christelig Retning. Blandt Ansøgerne her fra Stiftet troer jeg ikke, at Nogen er særlig kvalificeret dertil.

Overhoved er det stille og roligt her i det Kirkelige. Det glædede mig meget, at Deres Excellence gav en saa fortræffelig Resolution paa Klagen over, at Past. Rørdam³ læste et heelt Aar med Sommerconfirmanderne, og ligeledes at Klagen over Skolelærer Boesen i Ore fik en saa fuldstændig Opklaring⁴. Med Valgmenighedsfractionen i Sønder Næraa staaer det endnu hen, saaat den endnu ikke har skaffet sig nogen særlig Præst, men betjenes af Birkedal og den nye Præst i Ryslinge⁵; men det ender

¹) Den S. 65 nævnte A. C. L. Grove Rasmussen havde 1871 berejst Amerika som Udsending fra »Udvalget for den dansk-amerikanske Mission«.

²) Til Sognepræst i Espe-Vantinge udnævntes 27. April 1878 Niels Peter Raaschou (1823—90).

³) Formentlig Sognepræsten i Norup, siden i Gamtofte Thomas Ludvig Rørdam (1836—94), der oftere havde vist egenraadig Adfærd. Sagen synes ikke at være behandlet ad skriftlig Vej.

⁴) I Anledning af, at der, tilsidst i et Brev til Kongen, var blevet rejst Anklage mod Skolelærer i Ore Carl Emil Boesen for Barnemishandling, var der blevet nedsat en Provsteret, der fandt, at Klagerne var aldeles ubeføjede (Kultusministeriet, 2. Ekspeditionskontor, Brevbog 1878 Nr. 639—41).

⁵) Jvfr. S. 69. Til Johs. Clausens Efterfølger i Ryslinge var 26. No-

dog vist med dens Udskillelse fra Birckedals Menighed. I Kjerterminde har Valgmenighedens Præst Lindberg gjort et lidet Anløb til at faae to Præster anerkjendte ved een Menighed, idet Hagen¹ endnu fungerer for en Deel af Menigheden ved Siden af ham; men jeg har afviist det første Forsøg, som skete under Form af, at jeg vilde tillade to Confirmationer hvert Halvaar; men gjentages det aabent, at de ønske to Præster anerkjendte ved een Menighed, seer jeg egentlig ikke, at der er noget Væsentligt tilhinder for at tillade dem det. Saaledes seer Deres Excellence, at det dog ikke ganske mangler paa interessante og intricate Spørgsmaal, hvoraf vi her have havt saamange.

Der foreligger D. E. en Ansøgning om en Capellan Wilhjelm til Snøde², der ikke heller er uden Betænkelighed, men da den allerede har ligget i nogen Tid, formoder jeg, at Ministeriet er gaaet ind paa den.

Iøvrigt anbefaler jeg mig i Deres Excellences gunstige Erindring og Velvillie.

Ærbødigst

C. T. Engelstoft.

15.

Odense Bispegd. d. 2 Juni 1878.

Deres Excellence

modtage min Tak for Deres ærede Skrivelse, og jeg beder Dem være forvisset om, at jeg tilfulde forstaaer de Betænkeligheder, som have stillet sig i Veien for min Søns noget forhastede Ønske.

Idag udbeder jeg mig Deres Excellences Tilladelse til at gjøre en ilsom Udflugt til Kjøbenhavn for at see min

vember 1877 blevet udnævnt Claus Nicolai Lorenzen (1835—1905), siden i Nørre Lyndelse-Højby.

¹⁾ Den tidligere Præst for Kjerterminde Valgmenighed Laurits Christian Hagen (1808—80). Jvfr. S. 50.

²⁾ Frederik Wilhjelm (1852—1938), siden Sognepræst ved St. Peders Kirke i Randers, blev 4. April 1878 personel Kapellan hos sin Fader Frederik Wilhjelm (1806—90), Sognepræst i Snøde-Stoense 1842—81.

gamle Moder, der rimeligviis er Døden nær¹, paa een eller to Dage, idet jeg allerede maa tillade mig at reise paa den forudsatte Tilladelse imorgen. Skulde jeg blive hindret i at søge Deres Excellence i Ministeriet, men De maatte ønske at tale med mig, beder jeg Dem lade mig tilsige til hvad Tid, De vil, og Budet træffer mig hos min Søn Nytorv 19 eller hos min Moder Nørregade 16.

Provsteretten har jeg nu nedsat² og skal indsende dens Forhør, saasnart jeg modtager det. Interessantest vil det være, om han virkelig kan angive, hvem der har ladet ham prædike for sig. Personen selv (Becker) har ikke megen Reputation her i Byen, hvor han har staaet i forskellige Urtekræmmerboutiker og været Reserveofficier. Det gjør mig ondt for den stakkels Sehested, at han nu ikke kan hjælpes: hans Kone er gaaet fra Forstanden, og han selv frygter det Samme: kunde han anbringes paa en Ø igjen, var det maaskee dog det Bedste; men i en almindelig Egn af Landet kan han ikke gjøre Gavn.

Jeg haaber, at Dreyer paa Langeland³ maa faae den hæderlige Afsked. Med en Anden har jeg havt stor Møie, Bendtsen i Gudbjerg⁴, som først længe satte sig imod at

¹) C. T. Engelstofts Adoptivmoder Magdalene (Lene) Cathrine f. Estrup, tidligere gift med Professor Laurits Engelstoft (1774—1851), døde 6. Juni 1878, 91 Aar gammel.

²) Den 28. Maj 1878 udgik der ministeriel Ordre til Biskoppen over Fyens Stift om ved en Provsteret at lade tiltale Sognepræsten i Ringe Mathias Theodor Madsen (1823—1904), der paa Forespørgsel havde maattet oplyse, at han paa Langfredag havde ladet »en paa Askov Folkehøjskole til Præstegerning blandt Danske i Nordamerika uddannet Person ved Navn Andreas Bekker« prædike i Ringe Kirke (Kultusministeriet, 1. Ekspeditionskontor, Brevbog 1878 Nr. 1440, jvfr. Nr. 1208). Provsteretten idømte Pastor Madsen en Bøde paa Kr. 80.—, og herved lod Ministeriet Sagen have sit Forblivende (Fyens Stifts Landemode-Act for 1879 S. 10).

³) Sognepræst i Humble Hans Jacob Drejer (1803—79) fik sin Afsked 30. Juni 1878.

⁴) Sognepræst i Gudbjerg Andreas Jørgen Bendtsen (1799—1878) fik Afsked 22. Juli 1878.

søge Entledigelse og nu gjør Provsten¹ og mig mange Vanskeligheder for at udfinde Embedets sande Indkomster.

Paa Hindsholm har D. Ex. unegtelig gjort os en stor Tjeneste ved at befrie os fra den usalige Capellan i Viby og dermed ende Vibykrigen. Det var særdeles heldigt, men ogsaa mærkværdigt, at Menigheden i Hodde selv søgte om at faae ham: *volenti non fit injuria*! Den stakels apoplectiske Fischer vil vanskelig kunne finde nogen Capellan igjen, og efter objective Regler kunde det ogsaa vanskelig tilstedes. Provsten² og jeg ere enige om at afvente hvad der kan skee, da det er lidet sandsynligt, at han lever ret længe: Nabopræsten, den unge Fich i Mesinge³, har overtaget Embedets Røgt for i Sommer som et Annex, og det ligger knap $\frac{1}{2}$ Miil fra Mesinge. En Understøttelse til Capellanhold maatte den gamle Fischer vel nok kunne gjøre Regning paa uden Hensyn til det indskrænkende Maximum 2500 Kr.?

Pastor Leth i Middelfart⁴ er særdeles glad ved Ministeriets Afgjørelse af hans Sag, ligesom ogsaa jeg. Hans nedtrykte Tilstand og Mistrøstighed er nu ganske forsvunden, og han erkjender selv, at han tog meget feil i at troe sig selv saa svag, at han burde søge Afsked. Jeg tænker, at denne Begivenhed skal have været ham gavnligere end de aarlige Badereiser i de sidste Aar.

Forøvrigt anbefaler jeg mig i Deres Excellence[s] gunstige Erindring.

Ærbødigst

C. T. Engelstoft.

¹) Provst for Vinding-Gudme Herreders Provsti, Sognepræst i Vindinge Peter Vincens Bendix (1809—87).

²) Provst for Bjerge-Aasum Herreders Provsti, Sognepræst i Fraugde Frederik Andreas Hansen (1807—90).

³) Viggo Hagbarth Theobald Fich (1837—1904), Sognepræst i Mesinge siden 1873.

⁴) Andreas Peter Martin Leth (1822—1905), Sognepræst i Middelfart-Kauslunde fra 1870 til 1894.

16.

Odense d. 8 Juli 1878.

Deres Excellence!

Omsider seer [jeg] mig nu istand til at meddele Deres Excellence yderligere Underretning om den besønderlige Sag, som De i Vinter tilsendte mig og hvortil indlagte 2 Bilag hører. Alle Undersøgelser have stadfæstet hvad jeg tidligere har yttret, at Capellan Moe¹ er en særdeles duelig og nidkjær ung Mand, som mere og mere har formaaet at drage Menigheden til den næsten forladte Tved Kirke og som vistnok ogsaa stadig vinder mere Erkjendelse i Menigheden, medens nogle Enkelte vedblive at være ham gramme. Unegtelig giver han ogsaa Anstød ved et og andet haardt eller sletvalgt Ord (dog ikke paa Prædikestolen), og der var vistnok Grund til at paatale, hvad der ved denne Leilighed kom for Dagen om hans Confirmandforberedelse. Han har nu i Sognepræstens Overværelse faaet det fornødne Tilhold af mig om at iagttage bedre, hvad Dannelsen og Underviisningens religiøse Character kræver, samt afholde sig fra Excursioner paa politiske og andre verdslige Gebeter. Han erkjendte villig sine Feilgreb, og Klagen selv var ham et slaaende Beviis paa hans Misforstaaelse af Bestræbelsen for at være populair. Noget af det Værste beroer imidlertid paa en reen Misforstaaelse, idet Spørgsmaalet, om Pigen elskede en navngiven, var foranlediget ved Popularisering af Menneskekjærligheds Pligt at elske alle Mennesker og havde slet intet med Elskov at gjøre: han spurgte, om hun da ogsaa elskede en almindelig bekjendt slet Dreng — men han indsaae nu strax sit pædagogiske Misgreb i en saadan Popularisering. De andre Smagløsheder og Taabeligheder vil han vistnok fremtidig vide at undgaae. Kun den ene Ting, at han skulde have sagt, at de lærte slet Religion i Byskolen,

¹) Jvfr. S. 71. Denne Episode er ikke omtalt i [Axel Fr. Moe], Præsten Otto F. Moe, 1933, S. 26—30.

frasagde han sig fuldstændig som en Misforstaaelse (der ogsaa kun findes i det ene Referat), thi de lære deres Bog særdeles godt i Skolen. Iøvrigt lovede han at iagttage mere Sømmelighed og Tact og tale med mere Besindighed og Mildhed, og da han er en ung Mand med en stærk Nidkjerhed, haaber jeg, at den Erfaring, han nu har gjort, skal have en gavnlig Indflydelse paa hans fremtidige Færd. Men hermed anseer jeg ogsaa denne Sag for afsluttet, og jeg vil anbefale den livlige og nidkjære unge Mand til Deres Excellences Overbærelse og Gunst, dersom han fremdeles skulde fortrædiges af Malcontente i den Virksomhed, som navnlig hans gamle Sognepræst sætter megen Priis paa.

Ved Dreyers Entledigelse have vi nu faaet det største Præstekald ledigt¹, og jeg haaber, at Ministeriet nu ved dets Besættelse vil tage de fornødne Hensyn til Fremtiden, navnlig ved at paalægge Successor at prædike i de Capeller, om hvis Opførelse der forlængst er indgivet Forslag.

Til Andeel i de 25000 Kr. ville ikke Mange her fra Stiftet kunne indstille sig: navnlig har Holst i Seden og den gamle Sehested i Uggerslev² indseet Umuligheden deraf. Jeg har kun Ansøgninger fra 3, men kan endnu vente fra 2.

Ministeriet vil faae en høist vanskelig Pensionsberegning herfra, da Provst Nielsen i Oure³ nu maa gaae af og ikke har været fulde 5 Aar i Embedet; jeg haaber, at Ministeriet i ethvert Tilfælde vil bære over med mine, mulig subtile, Bestræbelser for at gjøre Ret i de tvivlsomme Tilfælde.

¹) Jvfr. S. 75. Humble Sognekald er i Statskalenderen for 1878 opført med en Reguleringssum af indtil Kr. 10 268. Til Sognepræst i Humble udnævntes 4. Oktober 1878 Hans Peter Malmstrøm (1827—83).

²) Hans Peter Holst (1839—93), Sognepræst i Seden-Aasum 1876—81, siden i Førslev. Om Sehested jvfr. S. 52.

³) Provst Frederik Nielsen (1818—89), Sognepræst i Oure-Vejstrup siden 1873, fik Afsked 6. November 1878.

Provsteretten er i Gang, og jeg venter snart at kunne indsende Forhøret angaaende Madsens Yttring¹ om Personens Tilstedelse til Prædiken andensteds: han skal dog have angivet to Kirker, i hvilke det er skeet; men ellers frygter jeg for, at den verdslige Dommer tager Sagen noget let. Jeg har gjort ham opmærksom paa, at Bøderne 10—20 rdl. i Forordn. 23 Nov. 1697 repræsentere ligesaamange Tønder Byg! Til Actor har Amtmanden beskikket en Procurator, som før har boet i Ringe Sogn; jeg veed ikke, om jeg skal ansee det for et godt eller et daarligt Varsel.

I Øvrigt er her intet Mærkeligt passeret, og jeg har visiteret hos et Par af de nye Præster, som jeg har fundet meget gode. Men forresten har jeg været noget hindret i Visitering ved Helbred og andre Omstændigheder i denne besønderlige Sommer, saaat jeg kun trøster mig ved, at der hellerikke er Steder, hvor det særligt behøves.

Vi vente Høsten tidligt, og jeg vil snart udbede mig Ministeriets Tilladelse til at søge nogle Ugers Recreation i Sjælland i Aar istedet for mit sædvanlige Ophold i Middelfart; men jeg troer ikke destomindre at kunne som sædvanligt bestyre Embedet herhjemme alligevel dels ved Besøg dels ved Correspondance og Stiftsprovstens Assistance.

Vi havde en særdeles smuk Dag i Svendborg ved Hans Majestæts Nærværelse der², kun beklager jeg, at Deres Excellence ikke var blandt de Ministre, der ledsagede ham denne Gang; jeg kunde da personlig have gjort, hvad jeg nu skriftlig tillader mig, at anbefale mig i Deres Excellences gunstige Erindring.

Ærbødigst

C. T. Engelstoft.

¹) Jvfr. S. 75.

²) Den 4. Juli 1878 besøgte Christian IX., ledsaget af Kronprinsen, Konsejlspræsidenten, Indenrigsministeren m. fl., Svendborg for at deltage i Landmandsmødet sst.

17.

Odense Bispegd. d. 18 Dec. 1878.

Deres Excellence!

Med megen Taknemlighed har jeg modtaget det høist interessante og smukke Værk over Bornholms Kirker, som Deres Excellence har gjort mig den Ære at tilstille mig. Det er høist glædeligt, at saadanne Arbejder kunne foranstaltes udførte af det Offentlige, og dette Aar har været særdeles riigt, da ogsaa det rosencroneske Fonds Udgave af Registret til Sc. Rer. Dan. er et kosteligt Værk af en anden Art¹. Jeg ønsker Held til mange fremtidige og deriblandt Beretningen om vore mærkelige Helgen- og Konge-Levninger i St. Knuds Kirke². Ad Aare vil D. Exc. ogsaa kunne glæde Dem ved at see vor St. Hans Kirke, som udvendig nu er blevet en særdeles smuk Bygning, og Arbeidet skrider rask frem i det Indvendige.

Iøvrigt har vi lidt et stort Tab for det selskabelige Liv her i Byen ved den gode Schlegels Død³, hvem vi begrove i Mandags. Alt er hidtil fundet i den bedste Orden efter ham. Vi haabe, at hans Enke faaer Pension af Communitetsforvalterposten de jure, og jeg haaber ogsaa, at der kan tillægges hende nogen Naadenspension af Stiftets offentlige Midler i Lighed med hvad der skete med Stiftsrevisor Ostenfeldts Enke⁴, som vedblev i mange Aar (om-

¹) Der sigtes til Værket »Bornholms ældgamle Kirkebygninger opmaalte og undersøgte under Ledelse af Hans J. Holm«, Kbh. 1878. Samme Aar udkom under C. F. Wegeners Auspicier Registerbindet til »Scriptores rerum Danicarum medii ævi« (IX).

²) Først 1886 udkom den officielle Beretning ved G. Burman Becker om »Helgenskrinene i Sankt Knuds Kirke i Odense undersøgte 1833 og 1874«.

³) Stiftskasserer i Odense, Etatsraad Carl Frederik Adolph Schlegel var død den 9. December 1878.

⁴) Petronelle Ostenfeldt, f. Thostrup († 1866), Enke efter Stiftsrevisor, Justitsraad Christen Nicolai Ostenfeldt († 1849).

trent til 1860) at nyde en Pension, der fordeeltes paa mangfoldige Stiftelser (Lundegaard, Kirkerne og Hospitaler og mulig Legater), eftersom nu Stiftets offentlige Midler ere istand til at yde det af Reservefondens Renter. Hun behøver hellig saadan Hjelp, og det vilde være særdeles godt, om hun ogsaa kunde beholde den Fribolig paa Slottets Portbygning, som upaatvivlelig ligesaa vel var tiltænkt hende som Manden af Kong Frederik d. 7de, fra hvem der kun skal have en mundtlig Ordre derom, men som hidtil har været kjendt gyldig.

Angaaende Schlegels Embede forvente vi nu Ministeriets gunstige Bestemmelser efter den nu indsendte Indstilling. Det ene Led, som vi har faaet Ordren om, Communitetet, giver mig Anledning til at meddele, at vi forhaabentlig i al Stilhed kan oversee en Misforstaaelse i Ministeriets Expedition, naar den nævner forhenværende Adjunct Haugsted, der hverken kan eller vil, eller har været paatænkt, istedetfor Broderen Procurator Haugsted, der er Skolekasserer¹; men jeg vil henstille, om D. E. maatte finde det rigtigere at berigtige denne Misforstaaelse.

Vi imødesee endnu, hvad Deel der kan tilflyde Fyen af de opsamlede Stiftsmidler: Sehested, Holst og især den ulykkelige Prip i Ærøeskjøbing² haabe med mere og mindre Udsigt. Sidstnævntes Kald er nærved at indsvinde til Intet, og jeg frygter ikke lidet ved en eventuel Vacance i det. Jeg kunde næsten fristes til at foreslaae at gjøre Ærøeskjøbing til Annex til Tranderup, dersom der ikke var Udsigt til en Lønningslov, som gjør det muligt at opholde Præstekaldet.

Ja, gid Deres Excellence maa faae Held til at sætte den og meget andet Godt igjennem i de kommende Dage, men der maa vist mere end om[!] Oplysning til at lære Ved-

¹) Fhv. Adjunkt ved Odense Katedralskole Christian Anders Boesen Haugsted (1825—1905) og hans Broder Prokurator Henrik Emil Haugsted.

²) Jvfr. S. 52.

kommende, at de ikke forstaae at regjere, hvortil der hører Andet end Selvkjerlighed og Bondeforstand.

Med alle gode Fremtidsforhaabninger ønsker jeg Deres Excellence en glædelig Juul og et glædeligt Nytaar med Tak for det forgangne Aar og flere.

Deres ærbødige

C. T. Engelstoft.

18.

Odense d. 31 Jan. 1879.

Deres Excellence

modtage en noget forsinket Nytaarshilsen, som kun søger sin Berettigelse til endnu at fremkomme deri, at Aarets første Maaned endnu ikke er sluttet: gid mange Aar maa begynde under saa gode Auspicier som dette og forøge Antallet af indholdsrige Aar!

Jeg kan ogsaa som sædvanlig takke Deres Excellence for hvad der er passeret, siden jeg skrev sidst: Understøttelserne til Embeder have netop truffet alle de tre, som jeg har foreslaaet oprettede under Hensyn til en eventuel Forandring i Lønningsmaade. At min Søn saa tidlig kom med, glæder mig naturligviis særdeles: hans Virksomhed gjør ham virkelig værdig dertil. At Prip¹ kom med, er mig ogsaa særdeles kjært, og var aldeles nødvendigt; men med ham ere vi ikke færdig: han haaber endnu paa en gunstig Afgjørelse af hans gjentagne Ansøgning om Fritagelse for at erlægge Afdrag til Kirkekassen, som jeg mener, at Ministeriet godt kan forlægge ud over en fremtidig Successor eller reent standse, indtil engang Præstegaarden overtages af en Fond: Kirkekassen kan godt undvære Afdraget, naar den faaer Renten. Stiftsøvrigheden krymper sig ved at paabyde Udpantning — og der er jo ogsaa næsten ingen faste Indkomster at sequestrere!

¹) Jvfr. S. 81.

Tranderups Besættelse med den flinke Sidenius¹ var meget ønskelig og er modtaget med Glæde.

Vi vente derimod smærtelig paa en Præst til det ved Nielsens Entledigelse vacante Oure og Veistrup². Man betvivler, at det er opslaaet vacant endog, skjønt jeg haaber, at min Indberetning om dets Beskaffenhed er indkommen i Nov. Maaned. Vacancetourene ere nu snart udløbne, og det er yderst vanskeligt at faae et saadant afsides Grændsekald, som har to Kirker, besørget af 2 Herredspræster, dobbelt her fordi der er en Valgmenighed i det ene Sogn, der let spiller Mester. Den ledige Capellan Lassen, som besørgede Kaldet i Nielsens Embedstid³, drog strax bort og er beskæftiget paa et andet Sted i en Præsts Sygdom; desuden kunde jeg vanskelig beordre Nogen dertil, da Nielsens have ladet Præstegaarden tom.

Om Pickers Enkes Naadesaar⁴ beder jeg Ministeriet løse vor Tvivl eller vor indbildte Tvivl, thi vi ansee det for aldeles utvivlsomt.

Min Stiftamtmand⁵ ligger i disse Dage alvorlig syg af en stærk Rosen i Ansigtet; igaar foregik dog en heldig Forandring i dens Retning, saa at vi nu haabe, at han er uden Fare. Ellers er her intet Nyt i Byen eller i Stiftet; det skulde da være, at Valgmenigheds Annexsognet i Sønder Næraa er kommet i Forlegenhed ved Birkedals Capellans Befordring⁶, da han ingen ny kan faae (uden

¹) Knud Rasmus Edvard Sidenius (1836—80), Sognepræst i Søby, forflyttedes 10. Januar 1879 til Tranderup.

²) Til Sognepræst i Oure-Vejstrup udnævntes 9. April 1879 Harald Georg Saabye (1838—1919), siden i Thoreby.

³) Jvfr. S. 70, 78.

⁴) Om Naadensaaret efter den S. 56 nævnte C. E. Picker i Brylle resolverede Ministeriet 10. Februar 1879, at skønt der ikke tilkom hans Enke nogen ubetinget Ret til et Naadensaar, vilde man dog efter Omstændighederne finde det billigt, at der blev tilstaaet hende et saadant (Kultusministeriet, 1. Ekspeditions kontor, Brevbog 1879 Nr. 304).

⁵) Stiftamtmand i Odense, Kammerherre Eugenius Sophus Ernst Heltzen (1818—98).

⁶) Personel Medhjælper hos Valgmenighedspræsten i Ryslinge Lav-

Løn!) og Menigheden krymper sig ved at engagere en heel Valgmenighedspræst, om de ellers kunde faae En. Den, som Menigheden i Kjerteminde fik, Lindberg, forholder sig (idetmindste kirkeligt) meget stille og fordyber sig i lærde Sprogstudier.

Iforgaars ordinerede jeg ikke mindre end 7 Candidater, som gik til alle Verdenshjørner: den interessanteste var den unge Sognepræst Hjort, som skal til Færøerne. Gorm Hansen, som skal til St. Heddinge, faaer vel et nyt Reglement¹, thi det bestaaende trænger rigtignok til Afløsning, naar ikke Sognepræsten er en særdeles liberal Mand mod sin Capellan: jeg anbefaler det, som er givet for Vissenberg, hvilket har beviist sig practisk under ikke ganske lette Forhold (Skibst. 1875 p. 143).

Tillige anbefaler jeg mig selv i Deres Excellences gunstige Bevaagenhed.

Ærbødigst

C. T. Engelstoft.

19.

Odense d. 30 April 1879.

Deres Excellence

har ikke længe hørt fra mig, og det har jo tildeels den Grund, at jeg ikke har havt Sager af Vigtighed, men ogsaa den, at jeg ikke bør optage Deres til bedre Anvendelse bestemte Tid. Skjønt det ikke er stort anderledes idag, vil jeg dog nu tillade mig en Forespørgsel, som mulig bedst kan gøres i den private Form, nemlig angaaende Øster-Hæsing og Hillerslev Kald, som nu er blevet ledigt ved Provst Thorups Kaldelse til Sjælland², hvormed han

rids Ludvig Gundelak Nyegaard (1849—1916) var 23. December 1878 blevet Sognepræst i Aadum, siden i Gimlinge.

¹) Sognepræst paa Vaagø Søren Hansen Hjort (1853—1928), siden i Ryslinge. Anders Gorm Hansen (1846—1911), residerende Kapellan i Store Hedinge 1878—82, siden Stiftspræst ved Vemmetofte.

²) Sognepræst i Øster Hæsing-Hillerslev, Provst Carl Edvard Thorup (1818—99) var 21. Marts 1879 blevet forflyttet til Skuldelev-Selsø. Den paatænkte Adskillelse fandt først Sted 30. Maj 1903.

er mere tilfreds end jeg, der stedse havde ønsket ham brugt efter hans Evner. Om hans Kald faaer jeg fra flere Sider Spørgsmaal, som jeg ikke kan besvare. Man spørger nemlig, hvorledes Ministeriets Opslag af det skal forstaaes, idet der siges, at den, der kaldes, skal afstaae Hillerslev, naar forlanges, og man veed ikke, hvad og hvormeget han da vilde beholde at leve af. Vel formoder jeg, at Meningen er, at han kun skal afstaae dette Annex mod en Erstatning, der sikkrer ham mod Afgang i Indtægt (som Schjerning med Brylle)¹; men da det ikke udtrykkelig er udtalt, har jeg ikke vovet at give afgjørende Svar. Man siger, at Hillerslevs Sogns Attraae efter Forandringen nu skal være betydelig kjølnet, da det var en enkelt bestemt Person, for hvis Skyld de i sin Tid androg paa denne Adskillelse; men det er dog altid vel beføiet og ønskeligt og bør altsaa fastholdes, medens det just ikke har Hast dermed. Den uheldige Omstændighed, at Avlingen er bortforpagtet paa 9 Aar fra 1 Mai d. A. giver mig en ny Anledning til at berøre en Forretningsgang, der synes mig mangelfuld, nemlig at saadanne Forpagtninger slet ikke komme til min Kundskab, men stadfæstes paa Provstens og Amtmandens Indstilling. Det er oftere skeet, at slige Forpagtninger ere stadfæstede for Mænd, der stode ligeved Afgang eller til Fordeel for Sønner eller Svigersønner o. dsl., i hvilke Tilfælde Biskoppen mulig kunde have iagttaget Embedets Ret noget mere. Imidlertid vil jeg ingenlunde ansee det nødvendigt at gjøre disse Sager til Stiftsøvrighedssager (skjønt de undertiden indsendes som saadanne), og det var vel ikke engang naturligt, at Stiftamtmanden for sit Amts Vedkommende skulde sende sin og Provstens Indstilling til Stiftsøvrigheden; men det forekommer mig, at Ministeriet kunde behandle dem som Skolernes Sager og indhente Biskoppens Betænkning, om

¹) Ved kgl. Resolution af 12. Maj 1877 var Brylle blevet udskilt som et særligt Pastorat fra Tommerup-Brylle. Sognepræst her var Carl Henrik Emil Schjerning (1824—93), siden i Stillinge.

der skulde være Noget tilhinder for Stadfæstelsen. Biskoppen kan undertiden vide Ting, som de Andre ikke vide, f. E. om fremtidige Delinger af Embeder o. A.

Deres Excellence vil see, at vi (o: Heltzen og jeg) ere i Forlegenhed med de uafgjorte Spørgsmaal om Stiftskasserer Embedet og Lønnen for det, om hvilken sidste vi nu ikke kunne undgaae en foreløbig Bestemmelse, da Terminsudbetalingerne til Præsterne nu maa udregnes og forudsætte, at vi maa gjøre en Afkortning i Rentebeløbet. Det har viist sig, at Schlegels Klage over det vidtløftige Arbeide ingenlunde var ugrundet: det optager hele Cand. Heltzens Tid¹, skjønt han intet Andet har at gjøre. I det Hele er det virkelig ogsaa et Embede, der behøver en heel Mand, og jeg vilde meget ønske, at vi kunde faae det besat som et selvstændigt Embede som hidtil, om ikke formelt, saa dog i Realiteten.

Marstal-Sagen o: Tholles Beskikkelse² anbefales til Deres Excellences gunstige Overveielse: det er Synd at holde ham længere under de usikre Forhold, og det skulde gjøre mig meget ondt for Menigheden, om han blev nødt til at søge anden Befordring. Ogsaa Capellerne i Humble Sogn anbefales, især hvis det skal [være] muligt at faae dem opførte i denne Sommer. Blandt Ansøgerne herfra anbefaler jeg især Christensen i Egense og Selmer i S. Næraa til snarlig Befordring³.

Den smukke Fest for Martensen har glædet mig meget, men den forestaaende Universitetsfest imødesees ikke med stor Interesse i Provindserne⁴. Doctorvalgene her i Landet

¹) Frederik Joachim August Heltzen (f. 1851), Amtsfuldmægtig i Odense, siden Herredsfoged i Hads Herred.

²) Den 1. Marts 1880 udnævntes den S. 44 nævnte T. H. J. Tholle til Sognepræst i Marstal.

³) Om M. C. V. Christensen i Egense se S. 59. Sognepræst i Sønder Næraa Frederik (Fritz) Selmer (1825—87) blev 7. Juni 1880 Sognepræst i Averss-Tybjerg.

⁴) Den 15. April 1879 fejredes H. L. Martensens 25-Aars Jubilæum som Sjællands Biskop (jvfr. H. L. Martensen, Af mit Levnet III, 212 ff.)

ere vistnok meget heldige, dog kunde jeg ønske Provst Andersen i Ringsted medtaget efter den fortrinlige Bog, han har skrevet om Martensens Ethik¹. Indbydelser til Festen ere nok endnu ikke udsendte: istedetfor dem er der kommen en Forespørgsel til Nogle, om de vil deeltage i et Festmaaltid (for 20 Kr.) og betale 10 Kr. for en Sølvmedaille. Anderledes var det 1836, da Kongen uddelte de to store Sølvmedailler etc. Jeg veed jo, at det ikke er Deres Excellences Villie, at det skal blive som det nu er blevet, men selv under de tyngende Forhold kunde det dog være bedre arrangeret. — Dog der er vigtigere Ting end Fester, og jeg ønsker Deres Excellence alt Held til at sætte det igjennem, som De saa mandigen kjæmper for.

Deres ærbødigste

C. T. Engelstoft.

20.

Odense Bispegd. d. 28 Febr. 1880.

Deres Excellence

modtage vor Tak for den Meddelelse, De gjorde Stiftsøvrigheden om vor Indstilling i Anledning af St. Hans Kirke. Jeg kan saa godt forstaae, at det ikke vel lod sig gjøre, og jeg havde ikke selv stor Tillid dertil eller tillagde det stor Vægt, saaat jeg mere betragtede det som en mentio honorifica end en egentlig Indstilling. Kirkeværgen har havt meest Fortjeneste, men han er saa ung i Tjene-

og i Juni s. A. Københavns Universitets 400-Aars Jubilæum (jvfr. Edvard Holm, Beretning om Kjøbenhavns Universitets Firehundredaarsfest Juni 1879).

¹) Sognepræst i Ringsted-Benløse, Provst Frederik Vilhelm Andersen (1820—1910) blev ikke Æresdoktor 1879, men disputerede for den teologiske Doktorgrad 1880. 1879 havde han udgivet det af Engelstoft nævnte Skrift »Nogle Betragtninger og Studier over og i Sammenhæng med Biskop Martensens »Den christelige Ethik.« — Jvfr. S. 143.

sten, at han nok kan bie¹. Ligeledes takke vi for den sidste Resolution om samme Kirke, da navnlig jeg stedse har holdt paa, at Orgelpulpituret paa den sydlige Side skulde nedtages². Det vil glæde Deres Excellence at see den nu heelt forvandlede Kirke, der er blevet særdeles smuk og god at høre i, og Blochs Altertavle tager sig særdeles godt ud³. Ogsaa det nye Varmeapparat har viist sig særdeles tilfredsstillende. Jeg har nu indviet eller rettere gjenindviet alle Kirkerne her i Byen, og i Alt har jeg indviet 18 i Stiftet, af hvilke dog kun 7 har været ganske nye og deraf de 4 Valgmenighedskirker, men det er ikke lidet i 28 Aar, og dog forestaar endnu et Par.

Blandt disse er Valdemarslots Capel, som Baron Brockdorff skal have sat i en ypperlig Stand⁴, og da derved ogsaa bliver Spørgsmaal om udvidet Prædiketjeneste, skal jeg snart forelægge et Forslag for Ministeriet, saasnart nu Rigsdagens møisomme Dage ere henrundne.

For en af de første af disse Kirker er jeg lidt bekymret i denne Tid, nemlig Baagø, hvor det forrige Gang havde Vanskelighed at faae Embedet besat⁵; og jeg længes navnlig efter at vide, om jeg kan vente en uordineret Candidat dertil, da jeg saa gjerne vilde forbinde hans Ordination

¹) Den 1. Marts 1880 udnævntes Kirkeværgen ved St. Hans Kirke i Odense Niels Adolph Jørgensen til Kancelliraad.

²) Ved Skrivelse af 18. Februar 1880 meddeltes der Tilladelse til Indrettelse af en Kongestol paa den nordre Væg i St. Hans Kirke i Odense, medens det søndre Pulpitur, der dækkede for et Vindue, skulde nedtages (Kultusministeriet, 1. Ekspeditionskontor, Brevbog 1880 Nr. 397).

³) Om Carl Blochs Altertavle med Motiv »Kristus i Gethsemane« jvfr. Rikard Magnussen, Carl Bloch 1834—1890 S. 160.

⁴) Kammerherre, Hofjægermester Carl Frederik Sophus Vilhelm Juel-Brockdorff (1839—1900) til Taasinge lod Kapellet paa Valdemars Slot gennemrestaurere, efter at det havde været lukket siden 1847; det indviedes 16. December 1880.

⁵) Den 22. Marts 1880 blev cand. theol. Jens Sørensen Voldum (f. 1853) kaldet til Sognepræst og Skolelærer paa Baagø, siden i Hjembæk-Svinninge.

med Skovbos til Nyborg¹, over hvis Valg der er almindelig Glæde. Boligens Vedligeholdelse paa hviler Skolevæsenet, men om Seilepligten har jeg maattet spørge Provsten, inden jeg svarer.

Der er en anden Sag, hvorefter der er en udbredt Længsel, nemlig den Understøttelse, som mange haabe og forvente af det nu snart udløbende Finantsaar, og Længselen er dobbelt, da de ikke vide, om de har gjort Regning uden Vært ved at regne derpaa. Ifjor fik de det i December. Jeg kunde ikke svare Sehested, som især er længselsfuld, da jeg ikke ret veed, af hvilke Penge Deres Excellence gav ham den saare velkomne Hjælp ifjor; man siger, at Faderens Død² ikke skal have forbedret hans Stilling, og Befordring kan han vel neppe vente. Et Par yngre Mænd ere desværre meget ilde stedt, dog ikke af samme Grund; Ussing i Skamby og Sidenius i Tranderup ligge syge i lang Tid og uden sønderlig Haab³.

Den gamle Marstal Sag tillader jeg mig ogsaa at nævne; men jeg er nu, efterat Tholle har mistet sin Hustrue⁴, næsten uvis, om jeg helst skal ønske ham at blive paa Stedet eller at forflyttes; dog da det ene ikke udelukker det Andet, vilde jeg dog helst see den nye Orden indført ved ham selv, og han fortjener al Gunst for hans lange udmærkede Tjeneste paa ringe Vilkaar.

Jeg selv har ogsaa en Sag, som de Interesserede længes eller længtes stærkt efter: det er mit Boelsted i Ulbølle⁵,

¹) Christen Frederik Skouboe (1848—94) var 15. Januar 1880 blevet residerende Kapellan i Nyborg, siden Seminarieførstander og Sognepræst i Skaarup.

²) Kaptajn Jens Sehested var død, 92 Aar gammel, 26. Oktober 1878 i Uggerslev.

³) Sognepræsterne Harald Ussing i Skamby døde 4. Jan. 1881, Knud Rasmus Edvard Sidenius i Tranderup 29. Juni 1880.

⁴) Fru Anna Christine Tholle, f. Skouboe, var død 7. September 1879.

⁵) Et Forslag om Bortfæstning af et Fyens Bispeembede tilhørende Bolssted i Ulbølle nægtede Ministeriet 22. Marts 1880 Approbation,

hvortil der meldte sig Liebhaveere i Efteraaaret, men jeg veed, at de forudsætte, at de kunde tiltræde i dette Foraar, og derfor veed jeg ikke ganske, om de endnu staae ved deres Bud. Jeg skulde selv naturligviis kun være glad ved, om Deres Excellence med det samme vilde afgjøre det tvivlsomme Spørgsmaal om hvorvidt Indfæstningen for disse trolleske Skolers Gods tilfalder Beneficiarius, til dennes Fordeel : saaat den ikke betragtes som indbefattet under Plac. 26 Oct. 1831. Jeg har hørt, at den omhandlede Gaard trænger stærkt til at komme i bedre Hænder, og uden Tvivl er den allerede saa forfalden, at det maa ønskes hellere at bortfæste den end at sælge den i dens nærværende Tilstand.

Jeg beder Deres Excellence undskylde, at jeg berører saa mange Ting i et Brev, og dog beder jeg endnu om Tilbedelse til at tilføie det ene Punct, at min Søn maa være Deres Excellence i gunstig Erindring, naar der engang maatte blive en Leilighed til at anbringe ham paa et godt Sted.

Deres ærbødige

C. T. Engelstoft.

21.

Odense Bispegd. d. 8 Mai 1880.

Deres Excellence!

Med den taknemligste Paaskjønnelse har jeg modtaget Deres Excellences Brev, der paa eengang vidner om Hans Majestæts høie Naade og Deres Excellences høigunstige Villie. I Haab om, at det ikke er forseent, har jeg nu idag indsendt min Søns Ansøgning om Ørum¹, hvilken jeg

hvorimod et senere Forslag herom approberedes 22. April s. A. (Kultusministeriet, 1. Ekspeditionskontor, Brevbog 1880 Nr. 692, 1030). Den omtalte Plakat af 26. Oktober 1831 er Plakaten ang. nogle nærmere Bestemmelser med Hensyn til Bortfæstelsen af beneficeret Bøndergods.

¹) Den 19. Maj 1880 blev den S. 44 og oftere nævnte F. D. T. Engelstoft udnævnt til Sognepræst i Ørum-Ginnerup i Aarhus Stift.

gjærne kunde kalde hans anden, men for Ministeriet er det unægtelig hans første derom. Sagens Sammenhæng er, at han i rette Tid havde indgivet Ansøgning, og det maa Menighederne have vidst; men da han Intet hørte om, at disse søgte for ham, og han samtidig blev opfordret fra et andet Sted om at søge dertil, tog han sin Ansøgning om Ørum tilbage her fra Bispecontoiret. Senere erfarede han, hvad Menighederne havde gjort, og da fortrød han at have taget Ansøgningen tilbage, men Tiden var da udløbet. Nu gjentager han den med Glæde og Haab og beder, at han maa komme i allernaadigst Betragtning, som om han havde søgt i rette Tid, og hans Fader forener sin Bøn med hans.

Deres Excellence modtage ogsaa min Tak for Afgjørelsen af Fæstesagen om Bispestolens eneste Fæstested; jeg haaber nu, at denne gamle Sag snart kommer i Orden.

Det er formodentlig D. E. bekjendt, at Baron Juel Brockdorf er næsten færdig med Valdemar Slotschapels Restauration, som skal blive meget smuk, og at han agter at tilbyde det til fast Gudstjeneste for Troenses Beboere. Det kan saaledes opnaaes, hvad der ved de sidste Besættelser af Bregninge Kald er forberedt, at denne store Menighed kan faae tvende Gudstjenester, idetmindste hver anden Søndag. Men jeg skal formodentlig indhente Ministeriets Samtykke til at gjenindvie dette Capel og forud forelægge et Reglement for dets Brug. I denne Hensigt har jeg indledet Correspondance med Baronen, men jeg kunde ogsaa meget ønske at vide Deres Excellences Tanker om de to Hovedpuncter, som derved ville komme i Betragtning, nemlig 100 Kr., som forhen har været tillagt Sognepræsten, og Sikringen af Kirkens Vedligeholdelse og Benyttelse. I en Res. af 16 Mai 1854, da de første Skridt bleve gjorte til den nu forventede Ordning, fastsættes bl. A., at det nævn[t]e Vederlag, som beroede paa en Overenskomst af 1738, skuldes forlænges; men det forekommer mig nu at være en ubillig Fordring, der ikke heller er til-

sagt de senere kaldede Præster; thi denne Løn blev i sin Tid tillagt Præsten, da Capellet blev oprettet for Herskabets egen Skyld alene; men naar nu Capellet tilbydes som en Filialkirke til Menighedens fælleds Brug, staaer Tjenesten der i et ganske andet Lys. Jeg var derfor tilbøielig til at overlade Baronen at honorere sin Sognepræst, som han vil, og alene at anvende Forbeholdet i Kaldsbrevene, at Præsten skal prædike der, saa tidt som Reglementet bestemmer og oftere, om han vil. Past. Müller¹ er aldeles enig i at lade Sagen ordne saaledes. Hvad Sikkerhed der skal fordres og kan opnaaes, veed jeg mindre: jeg har fortalt ham, at Holsten lagde sit Capel paa Vigerslev Kirketiende²; men dersom Baronen kun vil love at vedligeholde det som hele Slottet og udstede en Declaration om dets frie Benyttelse og fornødne Røgt, kan man vel nøies dermed for vor Tid og stole paa Efterslægtens gode Villie; thi en egentlig Forpligtelses Overtagelse paa Stamhuset kunde let møde Vanskeligheder. Det glæder mig, at D. Ex. nu ogsaa faaer den Glæde at see denne Kirke gjenopstaae, ligesom jeg haaber, at De i Sommer skal see det ene Capel i Humble færdigt og det andet paabegyndt og Kirken i Paddesø ligeledes. Jeg har nu indviet 19 Kirker, hvoraf 8 ganske nye, og jeg hører, at D. E. har kaldet 500 af de nuværende Præster! Tiden er i rask Bevægelse, gid det maa gaae ligesaa paa Skolens Omraade! vi nære et lille Haab nu. Dersom min Søn faaer Ørum, kan den ledige Capellan i Barløse finde en passende Ansættelse i Vissenberg³.

Dog — jeg maa ikke lægge Beslag paa D. Excellences

¹) Kirkepolitikeren, Sognepræst i Bregninge Hans Christian Diderik Müller (1835—1902), siden i Herfølge-Sædder. Jvfr. S. 94.

²) Kammerherre, Ritmester Gustav Alexander Lensbaron Bernerschilden-Holsten (1823—89) til Holstenshus etc. lod 1870 opføre et Kapel »Skovkapellet« i Vigerslev Sogn, hvori hans Gaard Langesø er beliggende.

³) Hans Hartvig Møller (1846—1914), siden Sognepræst i Følleslev-Særslev, fik dog ikke Vissenbjerg.

Tid længere, men slutter med de bedste Ønsker for Dem og Deres Gjerning.

Ærbødigst hengiven

C. T. Engelstoft.

22.

Odense Bispegd. d. 6 Juni 1880.

Deres Excellence

har i mange Maader nu det største Krav paa min Taknemlighed, da De ikke blot har medvirket til min Søns Kaldelse til et godt og passende Kald¹, men ved Deres Godhed bødede paa det besønderlige Uheld, som saa let kunde have udelukket ham fra at opnaae det, og saa hurtigt udrev mig af den Spænding, hvori jeg unægtelig gik i de afgjørende Dage. Jeg vil haabe, at han skal vise sig Deres Tillid og Hans Majestæts Naade værdig; thi det er hidtil lykket ham godt at vinde Menighederne og drage Mange til hjertelig Religiøsitet. Det er mig en særdeles Faderglæde at see denne Søn saaledes fremskreden paa sin Livsbane, saameget mere som han er den eneste af mine Sønner, der har indslaaet denne Vei, som var min egen Ungdoms Ideal. Han reiser i disse Dage derover, men vil gjerne, hvis Forholdene tillade det, blive nogle Uger i Vissenberg, fordi han gjerne vilde confirmere den Ungdom, han har forberedet i afvigte Vinter og nu læser dobbelt med, i det Haab, at Ministeriet vil tillade ham paa Ansøgning at antecipere Confirmationstiden.

Angaaende Vissenberg Capellanie har jeg i gaar indsendt to Sager, om hvilke jeg Intet har at tilføie yderligere. Det er et mindre heldigt Tilfælde med Hensyn til den nye Kirke i Paddesø, at ogsaa den anden af de tre Capellaner, som der regnedes paa, just nu er bleven befordret og det mulig er uvist, om den gamle Sognepræst i Haarslev² vil begjære og kan faae en ny Capellan — eller

¹) Jvfr. S. 90.

²) Sognepræst i Haarslev 1841—84 Johan Christian Balslev (1798—1885).

maaskee er det heldigt, at Veien er aabnet for mere indgribende Organisation?

Fra Baron Juel Brockdorff har jeg ikke endnu hørt videre end at Restaurationsarbeidet er blevet forsinket, og han havde lovet at tale mundtlig med mig om det Øvrige ved denne Sag. Det er mig kjært, at Past. Müller ikke gjør mindste Fordring paa det gamle Vederlag, men kun ønsker Sagen fremmet for Menighedens Skyld, og hvad Sikkerheden af Vedligeholdelse angaaer, tænker jeg fremdeles, at vi kan acqviescere ved det stiltiende Til-sagn, der ligger i Capellets Restauration, aldeles som Til-fældet er med Ravnholt Capel og formodentlig med Holkenhavns, hvor der dog kun er Tjeneste en Gang om Maaneden og altsaa vel ene for Gaarden selv.

Til de to større Embeder i Baag Herred, hvis Besættelse jeg har fundet det rigtigst at afvente, inden jeg gjør Forslag til en Provsts Beskikkelse, behøver jeg dog egentlig ikke just en Mand, der kunde overtage Provstiet, thi der er allerede en vel egnet Mand, som kan bruges, hvis der ikke kom ganske særegne Størrelser i et af de ledige Embeder, nemlig Tobiesen i Tandrup¹. Jeg har kun ikke villet constituere ham strax, fordi Vacancen faldt paa en saa vanskelig Aarstid, at jeg nødvendig maatte ønske en Mand, der allerede havde provstelig Erfaring, og jeg troer i Provst Colding² at have truffet det rette Valg: han gjør det gjerne, men kun for den ene Gang.

I Søby-Turup sidder Past. Matthiesen under saare trykkende Vilkaar, eftersom han maa have regnet for stærkt paa Formandens Død, da han søgte dette Embede³. Han er meget virksom og godt begavet, saaat han mulig vel snart maa kunne opnaae en Befordring.

¹) Jvfr. S. II, 592 og oftere.

²) Sognepræst i Kjøng, Provst Peter Andreas Colding (1813—86).

³) Sognepræst i Søby-Turup 1876—83 Theodor Demetrius Ferdinand Mathiesen (1835—1915), siden i Haraldsted-Allindemagle, havde efterfulgt Oluf Christian Thoring Flagstad, f. 1814, der først døde 1894.

I Faaborg vilde jeg nødig miste en Catechet ved denne Vacance, thi Sognepræsten er nu til Aars¹ og Byen tør see et Opsving imøde ved den nye Jernbane, saa at to Geistlige visselig ikke er formeget. Imidlertid veed jeg dog ikke heller endnu, om der vil blive søgt om Embedets Nedlæggelse denne Gang.

Iøvrigt har jeg intet Mærkeligt at berette herfra. Vor kjære Stiftsprovst har været lidt svag i dette Foraars², men nu er han i god Bedring eller Restitution. Vi imødesee en Andens Jubilæum, Provst Halds, og jeg skal snart komme med Begjæring om et Sølvkors, som her vilde finde en passende Plads³. Ministeriets Skrivelse om Ørbek Kirkes eller Menigheds Orgel var mig aldeles velkommen, og det skal glæde mig, om det virkelig kan tillades, at Communen overtager kirkelige Udgifter, thi jeg ansaae det for umuligt, som det jo stedse er blevet erklæret for at være, naar Spørgsmaalet er om Brændsel til Kirkernes Kakkellovne. Vi vil nu see, hvad Skjæbne Sagen faaer: det svendborgske Amsraad skal være meget venstre.

Nu ønsker jeg Deres Excellence en snarlig Hvile efter den uendelige Rigsdag, som Ministeriet ellers har lært mageløs at arbejde, og dermed anbefaler jeg mig fremdeles i Deres Excellences gunstige Erindring.

Ærbødigst

C. T. Engelstoft.

¹) Sognepræst i Faaborg-Diernisse 1859—89 Joachim Christian Chievitz (1815—93). Embedet som Kateket i Faaborg blev først nedlagt ved kgl. Resolution af 11. Juni 1907.

²) Stiftsprovst i Odense Anders Knudsen Damgaard døde først 1906, 97 Aar gammel.

³) Sognepræst i Lumby, Provst Christian Holger Hald (1805—87) fejrede 14. Juli 1880 sit 50-Aars Præstejubilæum og modtog i den Anledning Sølvkorset.

TILLÆG

1.

Kjøbenhavn den 19 Dcbr. 1875.

Deres Høiærværdighed!

Ret megen Tak for Deres velvillige Skrivelse. Jeg har intet Haab om at sætte de af mig forelagte Lovforslag igjennem [i] Folkethinget¹, men de ere udarbeidede med et varmt Ønske om at naae til en for Folkekirken gavnlig Reform, og jeg sætter derfor særdeles megen Priis paa den af Dem udtalte gunstige Dom. Selv gjør jeg stor Forskjel paa de to Lovforslag: Lønningsloven vilde jeg gjerne sætte igjennem, og det glæder mig ogsaa deri at samstemme med Deres Høiærværdighed, at jeg lægger særlig Vægt paa at faae en Deel høiere Lønninger, medens jeg troer, at de foreslaaede Begyndelseslønninger ere tilstrækkelige, vel at mærke, naar man sikkrer Avancement for den, der egner sig dertil og ønsker det. Loven om Menighedernes Deelagtighed i Præstevalget har derimod, jeg anerkjender det villigt, sine Skyggesider, og jeg skal uden Sorg see den blive henlagt. Naar dette er skeet, bør det maaskee komme under Overveielse, om man ikke ad administrativ Vei og til Forsøg kunde lade nogle Menigheder, hvor Intet vakte Betænkeligheder, erholde en Deeltagelse i Præstevalget, og derved Leilighed til at høste Erfaringer. Men dette er naturligviis en Fremtidstanke. Efter hvad man siger mig, er der langt større Sandsynlighed for Lønningslovens Gjennemførelse end for Valglovens.

Det er mig meget kjært at kunne meddele Dem, at jeg har kunnet foreslaae Hs. Maj. at udnævne Deres Hr. Søn til resid. Kapellan i Vissenbjerg². Foruden af ham søgtes Embedet kun af Andenlærer ved Ranum Seminarium

¹) Jvfr. S. 43.

²) Jvfr. S. 44.

Tram, imod hvem det ikke er nogen Tilsidesættelse, at Deres Hr. Søn er bleven foretrukken.

Med sand Høiagtelse Deres meget forbundne

Fischer.

2.

Kjøbenhavn den 30te April 1876.

Deres Høiærværdighed

tillade, at jeg igjen besværer Dem med et Brev. Jeg har nemlig fra Biskop Brammer modtaget en Privatskrivelse, hvori han omhandler de kirkelige Forhold i Aarhuus, der jo lade Noget tilbage at ønske, og beretter mig, at Boesens Fraværelse og Glarboes Befordring have reduceret Kræfterne saa stærkt, at Hs. Høiærværdighed paa første Paaske-dag selv har prædiket til Froprædiken og Høimesse i Domkirken. Han ønsker derfor meget, at Balslev i Brændekilde maa komme til Aarhuus saa snart, det kan skee¹. Dette vil jeg bede Dem velvilligt medvirke til.

Hansen, Kapellan i Tranekjær, var vistnok fra flere Sider anseet som selvskreven til det nye faste Kapellanie i Sognet². Hans besynderlige Væsen og idelige Talen om sin Børneflokk, der skal være under stadig Forøgelse, har vakt Tvivl hos mig, om han egner sig til Embedet, og da han nu selv synes at være bleven af samme Mening, idet han søger et andet Embede, saa har jeg besluttet at foreslaae Kongen at give ham dette.

Hvis Deres Høiærværdighed skulde have lagt Mærke til, at Koch fra Nykjøbing p. F. prædikede i Søndags i Frue Kirke her i Byen, vil det maaskee kunne interessere

¹) Aabenbart Biskop G. P. Brammers Brev af 21. April 1876, trykt II, 577—9. Stiftsprovst Emil Ferdinand Boesen (1812—81) var i længere Tid fraværende fra sit Embede paa Grund af Sygdom. Om Kapellan L. N. Balslev jvfr. S. 49. I Brammers Brev tales ikke om nogen Glarboe.

²) Jvfr. S. 49.

Dem at kjende Anledningen dertil¹. Han søger nemlig det ledige residerende Kapellanie ved Kirken og anbefales stærkt af Monrad. Men da hans Begavelse her ikke er bekjendt, foreslog jeg ham at holde en Prædiken her, hvilket han saa gjorde. Resultatet er, at jeg har foreslaaet Kongen at udnævne ham til Skjelby og Gjedesby paa Falster, hvilket han ogsaa søger. Til Frue Kirke har jeg foreslaaet Kongen at vælge Pauli i Fredensborg², hvis Hs. Maj. vil afsee ham der, hvorom allerhø. ikke var ganske enig med sig selv.

Med særlig Høiagtelse

Deres ærbødige

Fischer.

D.

BREVE FRA BISKOP HARDENACK OTTO CONRAD
LAUB,

NR. 1—11.

1.

Viborg d. 2 Aug. 1876.

Idet jeg meget maa paaskjønne, at Deres Excellence har villet høre min Mening med Hensyn til de to Ansøgere om Oddense og Otting Præsteembede³, imellem hvilke

¹) Kirkehistorikeren Hans Ludvig Schiølderup Pærellius Koch (1837—1917), Kapellan pro loco i Nykjøbing F., blev 2. Maj 1876 Sognepræst i Skjelby-Gjeddesby, siden i Glostrup og Provst. Om hans Forbindelse med Biskop D. G. Monrad se L. Koch, En gammel Præsts Erindringer S. 91 ff., om hans Ansøgning om Kapellaniet ved Vor Frue Kirke og om Fischer sst. S. 103 f.

²) Hidtilværende residerende Kapellan i Fredensborg-Asminderød-Grønholt Jakob Peter Mynster Paulli (1844—1915) blev 18. Maj 1876 2. residerende Kapellan ved Vor Frue Kirke i København, siden Sognepræst sst. og Stiftsprovst.

³) Oddense-Otting Sognekalde var ledigt efter Henning Frederik

der maa vælges, har jeg kun det Ønske, at det, jeg kan sige, maa kunne tjene til nogen Veiledning for den, som har mere end eet Hensyn at tage.

Naar jeg i den sidste Tid oftere har anbefalet Seminarii-lærer Tram¹ til Ansættelse i geistligt Embede, men dog med nogen Tilbageholdenhed, da er det, fordi han ved i Septbr. f. Aa. at aflægge de praktiske Prøver for mig, forekom mig at mangle Mere i praktisk Uddannelse, end han, efter det, han syntes mig at love, burde nøies med, *inden* han begyndte den geistlige Gjerning, og fordi han forøvrigt vakte min Tillid til hans *Personlighed og Charaktereer*. Jeg har oftere havt Leilighed til at erfare, at Mangler i førstnævnte Henseende, hvormed der begyndes, pleie, naar den Vedkommende først er inde i Forretningslivet, at følge med som Noget, man mener sig nødt til at tilgive sig selv, indtil man tilsidst ganske har tabt dem afsyne; men ham undte jeg noget Bedre. Min *Tillid* til ham er bleven bekræftet ved det Vidnesbyrd, Seminarii-forstanderen² paa hans Ansøgninger har givet hans Troskab og Paalidelighed i Seminariets Tjeneste; men om det, hvorom jeg især trængte til at høre, have Vilstrups Erklæringer Intet indeholdt. Skulde nu Omstændighederne medføre, at han maatte ansættes tidligere, end jeg *helst* vilde — (hvad jeg udentvivl vilde mene om ikke Faa i denne Tid) — og førend jeg kan vide, hvorvidt han senere er naaet med sin Forberedelse, vil min Tillid til ham paa det Punkt, som altid, og særlig naar der handles om en Præst, maa staae forrest, dog blive tilbage. At dette har været Meningen af min Paategning, erkjender jeg, at D. Excell. har kunnet have svært ved at forstaae.

Brummer (1815—1900); det blev 11. August 1876 besat med Jacob Laurits Poul Holdt (1844—1917), siden i Kjøng.

¹) Stefan Tetens Tram (1846—1914), Lærer ved Ranum Seminarium 1873—77, senere Sognepræst i Snøde-Stoense.

²) Andréas Fabricius Krarup Vilstrup (1824—1910), siden Sognepræst i Bjerregrav-Aalum og Provst.

Allerede af disse Yttringer vil Deres Excellence uden-
tvivl formode, at ogsaa jeg ikke har kunnet Andet end
standse ved de citerede Ord i Biskop Brammers Paateg-
ning paa Capellan Kornes Ansøgning¹. Ogsaa med denne
Ansøger har jeg, tilbage i Tiden, havt Lidt at gjøre, da
jeg maatte overtage hans Ordination, fordi Biskop Bram-
mer dengang var Reconvalescent efter en alvorlig Syg-
dom; men derved vilde jeg dog ikke have faaet Leilig-
hed til at vide noget Nærmere om ham, da Biskop Br.
selv følte sig istand til at foretage den saakaldte Bispe-
examen, — dersom ikke Korn selv ved Bordet den Dag
i Biskoppens Huus havde foranlediget den Forestilling
hos mig, at der var noget vel Let og Løst ved ham. Om
hans senere Færd veed jeg aldeles Intet; jeg har aldeles
ingen Formodning om, hvortil Biskop Br. sigter; men
jeg maa dog antage, at dersom det Tilsigtede var af en
reent ubetydelig eller forbigaaende Art, vilde — i denne
Sammenhæng — Intet være nævnet. At Biskoppen ikke har
glemmt en Paamindelse, som han har maattet give, turde
maaskee betyde, at Capellanen desto lettere kan glemme.

Dersom Deres Excell. af Hensyn, som jeg ikke tør be-
dømme, og maaskee ikke engang kan kjende, maatte ansee
det for Deres Pligt at foretrække Korn, da vil det blive
min Pligt at suspendere min Mening om ham, indtil jeg
har lært ham at kjende; thi at modtage ham med Tillid vil
jeg efter det Foreliggende ikke kunne føle mig istand til. —

Maa det være mig tilladt endnu at tilføie min Tak for
det Besøg, Deres Excell. havde tiltænkt mig, da jeg var
i Kjøbnhn., men som jeg desto værre gik Glip af. Jeg
glæder mig til snart at see Dem her.

Med udmærket Høiagtelse

Deres Excellences

allerærbødigste

O. Laub.

¹) Personel Kapellan i Houlbjerg-Granslev siden 1866 Johan Georg

2.

Viborg d. 9 August 1876.

Deres Excellence har nylig ved privat at tilskrive mig i et Embedsanliggende indirecte tilladt mig ogsaa fra min Side at benytte denne fortroligere Forhandlingsform, naar jeg maatte have Anledning dertil. Og jeg har allerede nu faaet en Anledning af en ganske særlig og indtrængende Art.

Deres Exell. vil omtrent samtidig med dette blive overrasket ved at modtage en Ansøgning fra Provst Taaffe¹ hidtil i Langaa om at maatte ansees som ikke beskikket til Sengeløse Sogne kald. Gid det maa lykkes mig at give en Forestilling om Gangen i denne Begivenhed, saaledes som den staaer for mig; thi Provst Taaffe har af nærliggende Grunde (som det Følgende vil vise) ikke kunnet give mig den fuldstændige Forklaring, og har overhovedet neppe kunnet udtale sig for et eneste Menneske, hvad der kun har maattet gjøre ham det desto sværere paa hvert af Begivenhedens Stadier at naae til et Resultat. Hvad jeg her skal tillade mig at meddele, er dog ligefuldt min inderste Overbeviisning.

Om de sædvanlige Motiver, Indtægterne, Bygningernes Beskaffenhed osv., er her aldeles ikke Tale. Naar Provst Taaffe tidligere undertiden har søgt Befordring af Hensyn til sit eget Helbred, da ligger ogsaa denne Bevæggrund her ganske i Baggrunden, om ikke heelt udenfor. Han var altid mere kommen til at finde sig vel paa dette Sted, i den dobbelte Virksomhed, han her havde, og han vilde

Korn (1836—1918), siden Sognepræst i Udby, var blevet ordineret i Aarhus 23. Marts 1866 af Biskop Laub som Stedfortræder for den syge Biskop Gerhard Peter Brammer (1801—84).

¹) Provst Theodor Christian Taaffe (1824—85) Sognepræst i Langaa-Vinge-Torup 1864—79, siden i Kjeldby, var 8. Juni 1876 blevet udnævnt til Sognepræst i Sengeløse, men fik 4. September s. A. Tilladelse til at betragtes som ikke kaldet.

saare nødig bort herfra. Dette vidste jeg, da jeg maatte anbefale hans Ansøgning om Sengeløse. Det var hans Hustrues Helbred¹ (han har kun hende — ingen Børn), der maatte synes at forpligte ham til det svære Skridt, som han hermed gjorde. Fru Taaffe havde i den sidste Tid lidt af en Sygdom, som altid mere viste sig i høi Grad betænkelig. Nu lod hendes Læge (hans Navn, Boye — i Nærheden af Veile —, bekjendt for sine ovariotomiske Operationer², giver en Formodning om Sygdommens Art, maaskee af desto betænkeligere Beskaffenhed, da det ikke er kommet til nogen Operation) sig forstaae med, at han selv var bleven svag, maatte indskrænke sin Praxis og ikke længere vilde kunne fortsætte Reiserne til Långaa. Provst Taaffe maatte da ansee det for Pligt at søge en Plads i Nærheden af Hovedstaden og dens Læger.

Det var med tungt Hjerte, jeg maatte underrette Provst Taaffe om, at hans Ønske var opfyldt; jeg stolede paa, at Bevidstheden om at have gjort sin Pligt vilde gjøre ham stærk til at gennemføre sin Beslutning. — Imidlertid havde Situationen forandret sig: Dr. Boye havde givet Fru Taaffe det Løfte, at, ihvad han end ellers maatte beslutte, vilde han vedblive at tilsee hende, saalænge hun var i Långaa. Jeg veed ikke, om han hermed har maattet forbinde den Tanke, som var opstaaet hos hendes Omværende, og endnu mere hos dem, der sjeldnere saae hende: »at det ikke vilde vare længe«. Har Provst Taaffe selv havt denne Tanke, — at altsaa det store Offer, som krævedes, dog vilde blive forgjæves, da undrer det mig ikke, at den har virket overvældende paa ham. Dertil kom den Bedrøvelse, som viste sig i Menighederne, da det erfarede, at han skulde forlade dem (sml. Ansøg-

¹) Provstinde Sophie Caroline Bruun Taaffe, f. Muus, døde 10. September 1882 i Kjeldby.

²) Claudius Julius Boye (1823—79), Læge paa Haughus ved Vejle, den første, der med Held udførte Ovariotomi i Danmark (Kr. Carøe, Den danske Lægestand IV, 13).

ningen) (der havde været en Tid, da han havde tvivlet om sit Forhold til dem); — og endelig, hvad der maatte gjøre Udslaget, at Fru Taaffe, som oprindelig havde ønsket Forflyttelsen, for hvem den ellers saa stærke Mand ikke kunde skjule sin Kamp, nu blev den, som stærkest trængte paa, at han maatte forsøge at faae det skeete Skridt gjort tilbage.

Min egen Dom om den Stilling, hvori Provst Taaffe befinder sig, stemmer ganske med hans. Sit Provsteembede, hvori han har arbeidet med stor Kjærlighed, Dygtighed og Paaskjønnelse, maa han opgive; og hvad Præsteembedet angaaer, maa jeg forestille mig, at han — i Stedet for at finde en velvillig Forsamling — skal lede efter en Menighed og *selv danne* sig den, — men dertil har han ingen Begavelse. Han staaer altsaa — med et Udtryk af ham selv til en Ven, som besøgte ham igaar (tildeels efter Anmodning af mig for at forskaffe mig paa-lidelig Underretning) — »som Den, der paa een Gang er sat udenfor Alt«. Han er altfor driftig og arbejdsdygtig en Mand, til at kunne finde sig i en Gjærning, hvori han ikke kan tilfredsstille sig selv, og maa troe Intet at udrette. Skulde dertil komme den Sorg, som ogsaa jeg ikke kan Andet end ansee som nærforestaaende, at miste hende, for hvis Skyld det Hele er begyndt, da forekommer han mig at maatte ende sit Liv i en Ørken. Han er aldeles beredt paa, dersom det Ansøgte bevilges, at være bunden til Langa maaskee for sin Livstid; hun ligesaa.

At jeg med Glæde vil beholde Provst Taaffe her og derved fritages for den ikke lette Forpligtelse i hans Sted at udfinde en Præst, som er skikket til at afløse ham i Provsteembedet, dette er for Øieblikket en aldeles tilbage-trængt Tanke. Jeg har kun ønsket, at jeg kunde give D. Excell. en — paa Facta grundet — Forestilling om, hvorledes en agtværdig Mand af en besindig og fast Character — kan, uden at Noget directe tør bebreides ham, komme ind i en Situation, hvoraf han ikke mere kan rede

sig ud. At Provst Taaffe *saa seent* er kommen til det endelige Resultat, vil formeentlig være tilstrækkelig forklaret i det Foranstaaende.

Jeg venter nu hvert Øieblik at modtage hans Ansøgning, og D. Excell. vil da forud betragte den som paa det Bedste anbefalet.

Deres Excellences

allerærb. forbundne

O. Laub.

I dette Øieblik bragte *Provst Taaffe selv* mig sin Ansøgning. Den er skreven med stor Klarhed. Men ved Siden deraf gjorde han et bestemt Indtryk paa mig af at være i den Grad baade aandelig og legemlig medtagen, at han for Tiden *umulig* kan begynde paa noget Nyt, og at han kun kan komme til Kræfter igjen ved at blive, hvor han er. Han var mig inderlig taknemlig, fordi jeg vilde medvirke hertil.

3.

Viborg d. 23 August 1876.

Det har ikke overrasket mig af Deres Excellences venlige Skrivelse at erfare, at det er faldet Dem svært at komme til en Beslutning med Hensyn paa Provst Taaffes Retractation. Jeg kan kun sige, at, ligesaa svært som det faldt mig at anbefale hans første Ansøgning, fordi jeg havde Formodninger, der have viist sig som sande, uagtet jeg dengang ikke kunde tillægge dem objectiv Betydning, ligesaa svært har det været mig at deeltage i det sidste Skridt, hvorved jeg maatte sige mig, at jeg Intet vilde udrette, naar jeg ikke kunde gjøre min Opfattelse klarere, end det kan skee i en officiel Udtalelse, medens jeg dog stærkt maatte tvivle, om jeg var berettiget til at gjøre Mere. Jeg burde udtrykkelig have tilføiet, at min Hensigt kun var at sætte Deres Exc. ind i Situationen saa godt,

som jeg formaaede, *ikke* at indvirke paa Deres *Bedømmelse* af den i Henhold til *Deres* Pligt, hvorom jeg tilfulde erkjender, at den paa den Plads, De indtager, kan blive en anden, end hvad jeg maa betragte som min, og at selv hvad der maaskee af mig var udtrykt som et Ønske, og fra min Side maatte blive det, — ikke maatte faae nogen anden Betydning. Jeg beder, at dette maa herefter være underforstaaet, hver Gang jeg benytter den fortroligere Adgang, Deres Exc. har givet mig.

Det er mig en Glæde, at min Udtalelse med Hensyn til Besættelsen af Oddense og Otting er bleven forstaaet aldeles som den var meent: jeg havde Intet at sige, hvorpaa jeg turde stole, — jeg maatte overgive Sagen til Ministeriet. Jeg veed, at ogsaa Ministeriet mangen Gang maa ende med et Resultat, hvormed Det ikke kan være tilfreds; men saaledes er dog det skeet, som for mig er det Rette. Paa den anden Side veed jeg, at jeg ikke skal vælte min Deel af Ansaret fra mig, naar jeg bliver spurgt, og jeg har Noget, som jeg kan lide paa. Deres Excell. maa ikke tvivle om, at jeg betragter Embedsbesættelsen som noget af det Sværeste for en Minister, som vi Andre paa enhver Maade maae vogte os for at gjøre besværligere.

Jeg tør stole paa, at D. Excell. vil læse, hvad jeg her har skrevet, med samme Velvillie, hvormed De modtog mig den første Gang, jeg saae Dem.

Endelig maa jeg takke for det Vink, Deres Exc. har givet mig med Hensyn paa de Personer, som kunne ønskes hædrede af Kongen ved vor forestaaende Kirkeindvielse. Jeg skal benytte mig deraf snarest muligt og fremkomme med et Forslag, som jeg formoder, at D. Excell. vil behøve i officiel Form¹.

Med dyb Høiagtelse

Deres Excell.s ærbødigste

O. Laub.

¹) I Anledning af Indvielsen af den genopbyggede Viborg Domkirke

Det har været mig en uventet Glæde, inden dette Brev blev afsendt, at modtage D. Excell.s officielle Skrivelse af s. D. som det private — om Religionsunderv. i de lærde Skoler¹, og at kunne tilføje min hjertelige Tak derfor. Jeg havde nu meest Lyst til at rive dette Brev i Stykker; men var det ærligt?

4.

Horsens ³¹/₁₀ 76.

Jeg maa, forinden jeg iaften kommer til mit Hjem, bringe Deres Excell. en hjertelig Tak for Deres sidste venlige Brev og Deres vedvarende Omsorg for mit Helbred. Jeg troer, Alt er gaaet, som det skulde. Jeg har erfaret, at jeg manglede Kræfter, og er forberedt paa endnu i nogen Tid at maatte benytte Stiftsprovstens Bistand². Naar jeg ved Siden heraf haaber efterhaanden og maaskee snart at maatte faae lidt Deel i Forretningerne, skal det ikke skee anderledes, end som tidligere, da D. Excell. bemærkede min Haandskrift, da jeg havde overbeviist min Læge om at, naar det navnlig var min Hjerne, som ikke maatte anstrænges, vil det være farligt at overlade til *den* at bestemme Gjenstandene for min Beskjeftigelse; det vilde være særdeles heldigt at faae en Anviisning udenfra, som tilbød at blive i den tilvante Tankegang, ja endog kunde foranledige en ganske mechanisk Benyttelse af

blev 10. September 1876 Stiftsprovst F. P. Welding (jvfr. S. 114), Stiftsprovst H. J. Swane (jvfr. ndfr.), Tobaksfabrikant J. Jensen og Proprietær Jens Georg Boye til Øster Teglgård, der alle var Riddere af Dannebrog, samt Murmester Christian Gullev og Murmester Christian Jensen benaadede med Dannebrogsmændenes Hæderstegn.

¹) Jvfr. II, 585 ff.

²) Dagen før Indvielsen af Viborg Domkirke blev Biskop Laub ramt af et Sygdomstilfælde, der hindrede ham i at forrette Indvielsen (jvfr. Biskop Otto Laubs Levnet, ved F. L. Mynster og G. Schepelern, I, S. XIII f.; II, 397 ff.). — Stiftsprovst i Viborg var Hans Jørgen Swane (1821—1903), siden Biskop sst.

Haanden. Saaledes kunde jeg dengang — med Lægens Tilladelse — uden Hjælp expedere Alt, hvad der forefaldt, som rigtignok Alt kunde regnes til det Lettere og Tjenlige for Helbredet. Den betydningsfulde Erklæring angaaende Religionsunderv. i de lærde Skoler har selvfølgelig ganske maattet hvile.

Jeg forbliver Deres Excell.s

med sand Høiagtelse

ærbødigst forb.

O. Laub.

5.

Viborg 25 Mai 1877.

Da jeg trænger til at takke D. Excellence —, *først* fordi den Mand, jeg turde anbefale til mit gamle kjære Brahetrolleborg¹, efter nogle Dages Forløb blev beskikket til dette Embede, — *saa* fordi atter nogle Dage senere D. Excell. selv vilde meddele mig dette med en tilføiet deeltagende og kjærligt advarende Hentydning til mit Helbred, — det Første et Vidnesbyrd om D. Excell.s Tillid til mig, det Andet et gjentagent Beviis paa Deres personlige Velvillie — begge lige betydningsfulde for mig i min Alder og mit *unge* Forhold til Dem, — hvad jeg herved gjør af ganske Hjerte, tillader jeg mig at tilføie ligeledes to Ting — idet jeg m. H. t. den første udtrykkelig maa bemærke, at jeg siden min Hjemkomst i Octbr. ikke har foretaget det Ringeste uden Billigelse af min dygtige Læge (tilmed efter et første Bekjendtskab i Rusaaret 1824, fornyet her i 1854, — mig meget hengiven)², — *først*, at jeg meget snart haaber at komme til det Eneste, jeg veed, der endnu resterer fra f. M., Erklæringen om Religionsundv. i de lærde Skoler, som jeg nødig vilde undvære at

¹) M. T. Wøldike var 11. Maj 1877 blevet Sognepræst i Brahetrolleborg-Krarup, jvfr. S. 60.

²) Formentlig Distriktslæge i Viborg Balthasar Berg (1804—84), Student 1824, praktiserende i Viborg fra 1832.

skrive og tænker, ikke let kan komme for silde, som jeg ogsaa er glad ved at turde tænke mig, som Efterslæt, velkommen i Forhold til sin Korthed, (— uden dog at ville være endnu et Vidnesbyrd om Øvelse i romersk Periodebygning — som dette Brev — og dog — mit Forsæt i denne Retning er saa ofte glippet!) — *der næst*, at min Tillid til Ministeriet, (ikke blot D. Excell.s Afdeling deraf) i Forbindelse med min Tillid til den i Historien aabnede Forsynsregel: at de rette Personer altid trænge til den rette Besegling, det Factiske, at de komme i den rette Tid, som støtter dem, — hver Dag stiger, idet hver Avii minder mig mere og mere om Dronningens Svar ved Revuen i Leiren, da det blev forklaret hende, at Hd. Mst. maatte finde sig i at have Vind og Støv i Ansigtet, da der ellers maatte commanderes See til Venstre: — »Nei, *ikke* »See til Venstre!« — Det bedes erindret, at man i Viborg har baade Kjbenhavn og Rusland til Høire, — og endnu: at den spøgefulde Skrivemaade har ikke jeg, men D. Excell. indført i vor Correspondence, og at jeg — neppe upassende eller udsat for Misforstaaelse — benytter den i et Anliggende, som *fylder* min Sjæl med storartede, Gud være lovet! nu kun glade Tanker.

Med dyb Høiagtelse

Deres Excellences

allerærb.

O. Laub.

6.

Viborg d. 15 Sept. 1877.

Deres Excellence vil samtidig med disse Linier modtage en Ansøgning fra mig — foranlediget ved en Lægeerklæring ang. mit Helbred — om Entledigelse i Naade og med Pension fra 1 Mai 1878¹. Jeg vilde i intet Tilfælde

¹) Biskop Laub modtog 17. November 1877 sin Afsked fra 1. Maj 1878 at regne. Jvfr. hertil F. L. Mynster og G. Schepelern, Biskop Otto Laubs Levnet, II, 1. Afdel., S. 404—5.

lade en saadan Ansøgning gaae herfra uden at bringe Deres Excell. min hjerteligste Tak for det personlige Forhold, hvori De har stillet Dem til mig, længe før det Tilfælde indtraf, som foranledigede Dem til paa en saa ualmindelig Maade gjentagende at vise mig Deres Opmærksomhed og Deeltagelse. Men jeg benytter tillige Leiligheden til at tilføie den nærmere Forklaring til et Punkt i Ansøgningen, som mere egner sig til en fortroligere Meddelelse, nemlig at, naar jeg har ønsket min Afgang fastsat til 1ste Mai n. A., da er det ikke blot fordi jeg behøver Tid til at ordne Alt til Aflevering (bl. A. fordi jeg selv er Contoirchef og Archivarius), men tillige fordi Omkostningerne ved et saadant Opbrud vilde blive mig uoverkommelige, dersom jeg ikke kunde beholde Indtægterne Vinteren over.

D. Excell. bedes til Slutning modtage Forsikringen om, at jeg bestandig vil mindes den Tid, hvori jeg har arbeidet under Deres Ministerium, med Taknemlighed og Glæde, og saaledes forbliver

Deres Excellences

med oprigtig Høiagtelse

og Hengivenhed forbundne

O. Laub.

7.

Viborg 20 Sept. 1877.

Deres Excellence har igjen forøget den Taknemligheds-gjæld, hvori De i det sidste Aar har sat mig, ved det Brev, som jeg modtog igaar, og den Bekymring, som deri er udtalt med Hensyn til den i min Ansøgning om Entledigelse omtalte »Forberedelse til Aflevering af Embedet«. Denne Bekymring troer jeg dog, at jeg ganske kan fjerne, naar det maa være mig tilladt at fortælle D. Excellence et lille Capitel af mit Livs Historie.

Da jeg kom hertil i 1855, blev jeg modtagen af min

entledigede Formand¹ med den største Hjertelighed, og boede som Gjæst hos ham i Bispegaarden, indtil han ifølge de dagjældende Regler skulde forlade Embedsboligen. Jeg fandt ham syg, da jeg kom; men han oplivedes kjendeligen ved det Nye, og hans gamle (d. e. hans *rette egen*) ærlige og aabne Character vandt Seier i en Række Aar, medens han vedblev at boe her i Byen. Han begyndte snart at fortælle mig om den utrolige Forvirring, hvori han i 1830 havde modtaget Alt, som paa Grund af Uorden i Pengesager² endte med et Ansvar for hans Vedkommende — om jeg mindes ret — paa 1000 Rdlr. Om noget Lignende kunde der selvfølgelig 24 Aar senere ikke være Tale; men hvad der laae den kjære Gamle meest paa Hjertet, var Archivet. Jeg har fundet Spor af, at han igjennem hele sin Embedstid — flere Gange afbrudt af den Sygdom (Melancholie), som i høieste Grad formørkede hans sidste Aar, — har arbeidet paa dets Ordning, men — fordi han har villet gjøre Mere, end der kunde paahvile ham, ikke har kunnet fuldende det. I de næste Aar efter min Ankomst, da »jeg endnu ikke maatte begjere Aflevering«, var han stadig i Archivet, ja var bogstavelig *min* Archivarius, og forfattede, medens han endnu havde sin fulde Aandsstyrke, en Reversal, som vel omfatter baade lidt Mere og lidt Mindre, end den skulde, men dog i den lange Tid, som derefter er gaaet, har viist sig forsvarlig, naar man har gjort sig fortrolig med dens Indretning. Hvad jeg ved denne Leilighed lærte, var, at jeg strax skulde begynde paa en Reversal for min egen Embedstid (at faae en Amanuensis, hvem et saadant Arbeide kan betroes, var dengang, og er endnu umuligt — i en By som denne), og hermed er jeg vedbleven Aar for Aar. Dette Arbeide er blevet mig kjært, og jeg troer, at jeg i flere Henseender har havt Gavn deraf. Hvad der nu er tilbage er 1) Lande-

¹) Biskop Nicolai Esmark Øllgaard (1775—1863) tog sin Afsked 1854.

²) Biskop Øllgaard havde 1830 efterfulgt den lærde, men upraktiske Biskop, Dr. phil. et theol. Jens Bloch. — Jvfr. S. 143.

modeaaret 1876—77 (om jeg kan — men jeg anseer mig ikke forpligtet dertil — endnu til Calenderaarets Udløb) *d. v. s. det samme Arbeide, som min meget ængstelige Læge i Decmb. 1876 og Jan. 1877 fandt ikke at kunne forbyde mig*, — dengang tilmed i *Forbindelse med Andet*, som hører til Aarets Ende, f. Ex. Beretning om afholdte Visitatser, *som iaar bortfalder*; — og 2) derefter Revision af det hele Reversal og Reenskrivning, hvorved jeg stadig maa være tilstede for at kunne give Anviisning, naar det behøves. Til dette Arbeide har jeg Tiden fra den Dag, da jeg kan faae et Expl. af Landemodeacten (som allerede maa være under Trykken), indtil Vinterens Ende.

Deres Excellence vil sikkert indrømme, *at her aldeles ikke kan blive Tale om nogen Overanstrengelse, og at dette Arbeide ikke kan overtages af nogen Anden end mig*, naar jeg skal kunne finde det tilfredsstillende, og min Eftermand ikke med Rette skal kunne beklage sig over, at jeg har efterladt ham det Arbeide, hvormed han skulde sættes istand til at *begynde*. Hertil kommer endnu: *at jeg for mit Helbreds Skyld trænger til Beskjeftigelse af denne Art*. Jeg erindrer nok fra Nytaarstiden, hvor urolig min gode og troe Læge¹ (en gammel Bekjendt fra Dimissionsaaret, hvem jeg mødte igjen her i 1855) blev, naar jeg talte om Arbeide, hvormed Benævnelsen »Embedet« var forbunden. Jeg er ikke vis paa, om han blev overbeviist om, at et Brev i et Familieanliggende, som det ikke var mig forbudt at skrive, kunde besvære Hjernen langt mere end en halv Snes Paaskrifter paa Ansøgninger; men han maatte dog erkjende, at dersom han negtede mig, hvad jeg ansaae nødvendigt til Afvexling i Beskjeftigelse, da udsatte han sig for, at jeg maatte (ikke vilde, men *var nødt* til at) fortsætte min Beskjæftigelse med Læsning eller Tænkning eller Andet, som langt mere satte mit Helbred ivove. Saaledes er nu denne Sag for hans Vedkommende henstillet til mig (for ikke at misforstaaes, tilføier jeg, at

¹) Jvfr. S. 107.

Lægen fortsætter sit Tilsyn, og at ethvert *Paalæg* af ham samvittighedsfuldt overholdes).

Dersom det nu har maattet lykkes mig at bibringe D. Excell. min Overbeviisning om det Punkt, som ligger Dem saa kjærligt paa Hjerte, saa tør jeg endnu bede om, at D. Exc., som i Deres Omhu for mig har henvendt Dem til Biskop Martensen, vil, naar en Leilighed tilbyder sig, ligeledes berolige denne kjære Ven, fra hvem jeg i dette Øieblik modtager et Brev, som jeg ikke strax vil være istand til at besvare.

Med en dyb Erkjendtlighedsfølelse forbliver jeg

Deres Excellences

høiagtelsesfuldt og ærbødigst hengivne

O. Laub.

8.

Viborg d. 4 Oct. 1877.

Deres Excellence har inderlig glædet mig med den Hilsen, De har bragt mig fra Kongen. Ogsaa efterat være kommen fuldstændig til den Overbeviisning, at jeg gjorde min Pligt ved det Skridt, som nu er gjort, har det været mig svært at sige Farvel til *Alt*, hvad der kaldes Pligt, paalagt Arbeide, Tjeneste i Samfundet. Men Skridtet *er* gjort; og hvad kan da tænkes bedre i en Alder, hvori hver Dag er en Tilgift, end vedblivende at føle alle Overordnedes Velvillie og Tilfredshed med den afsluttede Arbeidstid. Jeg seer med Glæde fremad mod det sidste Afsnit af mit Liv. Jeg har det Haab at komme en kort Tid saa nær til D. Excell., at jeg personlig kan bringe min Tak for de Aar, hvori jeg har havt den Ære at arbeide under, eller næsten endnu mere at tilsees, at pleies af Dem; tør jeg foreløbig bede Dem hermed at modtage den, og tilige ved forekommende Leilighed at lade Hans Majestæt

fornemme min inderlige Paaskjønnelse af hans vedvarende Godhed for mig.

Deres Excellences
med dyb Høiagtelse og Erkjendtlighed
allerærb. forbundne

O. Laub.

9.

Viborg d. 23 Jan. 1878.

Da Deres Excellence saa kjendelig har ladet mig see, at De lægger Mærke til mine Erklæringer, tillader jeg mig, inden jeg afslutter min Tjeneste, at nævne to af dette Stifts Ansøgere, som jeg ønsker, at D. Excellence kunde lade komme særlig i Betragtning i Henhold bl. A. til Ordlyden i de paategnede Erklæringer:

1. Kragh i Strandby og Farsø (Præstegd. i Farsø)¹.

2. Clausen i Hersom².

Jeg vilde nævne som

3. Windfeld i Gjerding³

(og *gjør det*), dersom der ikke i hans Optræden og visse Fagter (han staaer iøvrigt ganske ved Siden af de Foranstaaende, i mange Henseender vel over dem), var Noget, som støder Mange, indtil han er bleven kjendt. D. Excell. vil forstaae, hvorledes disse Bemærkninger kunne benyttes til rette Tid og Sted.

Deres Excellences
med dyb Høiagtelse
hjertl. og takneml. heng.

O. Laub.

¹) Jens Michael Peter Kragh (1820—1901), Sognepræst i Strandby-Farsø 1868—96.

²) Jens Thomsen Clausen (1823—1902), Sognepræst i Hersom-Bjerregrav-Klejtrup 1869—79, siden i Øde Førslev-Sneslev.

³) Rasmus Windfeld (1825—94), Sognepræst i Gjerding-Blenstrup, siden i Kristrup.

10.

Viborg den 14de Febr. 1878.

I Forbindelse med min sidste ikke officielle Skrivelse kommer jeg for at udbede mig Deres Excell. (jeg maa tilføie: forudsatte og allerede benyttede) Tilladelse til m. H. t. en Ansøger om Randlev og Bjergager i Aarhuus Stift — paa Grund af et eiendomml. *personl.* Forhold (hvorom i fornødt. Fald Biskoppen i Aarhuus Stift ogsaa kan fortælle — fra Personens Skoletid — altsaa *ikke* paa off. Begjering), *blot* at henvise til ældre Udtalelser, som Justitsr. Jonquières kjender og let vil kunne have ved Haanden i rette Øieblik, — imod at jeg bag Couliserne søger at adsprede den Trætte, — ikke i Ministeriets Audientsværelse, — helst i et Sophahjørne med en Pibe (dersom en Minister i vor Tid endnu kjender til Sligt), med — ja, en Feuilletons-Art[ikel] — jeg mener, ikke af de daarligste.

D. 6te Aug. (min Fødselsd.) for 17 Aar siden, da der i Bispegaarden i Viborg holdt adskillige Vogne for eft. Sædvane at føre Bispens m. fl. Familier til Hald, kom et ungt Menneske, noget haltende ved en Stok, som dog mere svingede i Luften end naaede Brostenene, tværtover Gaarden, igjennem Vogne, Heste, Kudske, Børn, Intendanten osv. (hvoraf en senere Talemaade: »der kom jeg op at age«) lige op paa mit Kammer, for ved min Assistance at blive Capellan i Rødding (Salling) hos den for et Aar siden døde Brix's Formand¹, — »Alt var i Orden«. Jeg meente (med min gamle Morfaders² efter en maaskee endnu Ældres Ord, hvad dog ikke hindrede mig i at tale Dansk): »hat's denn solche Eule?« Da det oplystes i Samtalens Løb, at Personen hed Borch³, at Stiftsprovsten (Welding)⁴

¹) Sognepræst i Rødding-Krejbjerg Jens Bøggild Brix (1815—77). Hans Formand var Niels Christian Brock (1788—1865).

²) Musikeren, Professor Hardenack Otto Conrad Zinck (1746—1832).

³) Christen Frausing Borch (1836—1912), personel Kapellan i Rødding-Krejbjerg 1862—70, derefter Sognepræst i Vester Hornum-Hyllerbjerg-Fleisborg, fra 1878 i Randlev-Bjergager. Jvfr. II, 618—19, 623.

⁴) Stiftsprovst i Viborg Frederik Peter Welding (1811—94) havde

fra sit tidligere Provstie (Middelsom-Sønderlyng) kjendte hans Fader, blev han hentet op fra den lavere Travlhed, og dette Concilium (corr. paa 3) blev enigt om: foreløbig at sætte sig ind i Forholdene, prædike, see til Syge, og saa tænke paa Ordinationen.

Hermed ender Indledningen, Resten vil D. Excell. fortsætte i en alvorligere Stemning, men, troer jeg, desto bedre forstaae Alt, hvad *jeg* har at sige, naar De af og til seer tilbage paa Titelkaabberet. Naar Deres Excell. ved hans (o: min) Indstilling til Sognekald (et Kald, som jeg ingenlunde lovede ham, — *nu* adskilligt ringere i Indtægter) seer hans Forhold betegnet som sønligt, vil De tænke paa d. 6te Aug. (en Dag, som han dog aldrig har kunnet dele med os). Hans haltende Been vil forklare hans haud til Attestats, som han maatte tage efter et smerteligt Sygeleie, — »i Hast«; thi denne Hast, hvorm Stokken minder (endnu er Benet det svage, undertiden smertelige Sted), er *endnu* den samme; *mit* Første er altid endnu at slaae en Bom ned, skjænde lidt for Utaalmodighed og Utaknemlighed, naar det ikke bliver ved at gaae som i det grønne Foraar, da den gamle, vistnok over Vesterjylland fra Slesvig (Christiansfeld) indkomne, milde pietistiske Opvækkelse *strax* aabnede sig for hans Glæde. Men aldrig har denne Bebreidelse behøvedes, naar det gjaldt Indtægter ell. Fremtiden i denne Henseende. Lad mig samle Alt i Eet: *Ingen* — selv ikke de mig Nærmeste — *af de unge* Præster, med hvem jeg er kommen i Forbindelse, har i den Grad sluttet sig til mig som Discipel, og kunnet forstaae mig i *Alt*. Jeg har ikke *officielt* villet anbefale ham — netop af Hs. til et Kald, som kunde skaffe *hans* Søn ind i hans egen gamle Latinskole¹; i Fortrolighed kan jeg yttre det — med udtrykkl. Tilføiende:

1851—55 som Sognepræst i Bjerring-Mammen været Provst for Middelsom, Sønderlyng, Nørlyng og Rinds Herreders Provsti.

¹) Aarhus Katedralskole, hvorfra C. F. Borch var blevet dimitteret 1854.

han er neppe den, som *trænger* meest; han er det vel ikke engang iblandt mine egne Præster; D. Excell. vil finde een, som, da jeg vilde begynde dette, sad nede for igjen at tale om Sagen, hvem jeg trøstede med, at han var *særlig* (o: privat) nævnet for Ministeren. *Altsaa*: er det rigtigt, at B. maa lære Taalmodighed, saa lad ham det, — dog det er ovenfor antydet, at hans Utaalmodighed ikke angaaer Pengeværdie, og at det altsaa ogsaa denne Gang vilde være den saakaldte selvavede (afficerede) Værdie, der kunde give et Nei en lidt haard Klang.

d. 15de.

Saa vidt kom jeg igaar, lidt træt (som Rettelser i Ord og Tanker tilstrækkl. vise), allerede da jeg begyndte; (jeg skammer mig ikke engang, naar jeg kommer ind ad Bagdøren). Og derfor begynder jeg strax med en Materie, som skulde slutte det Hele.

Det »Arbeide«, hvorfra D. Exell. (og endnu *Een*, for ikke at gaae op ad Trappen) saa kjærlig vilde have mig fritagen, men som *kun jeg selv kan* udføre, i sig en reen Ubetydelighed, — er — af Grunde, som Avisen var i Stand til at forklare (ved mit, jeg tør sige, i Sorg og Glæde største Livsaars Ende som Begyndelse, et lige dybt følt Dødsfald: c. 10 Dage eft. 10 Spt. 1876 en Svigerdatter, et heelt Aar forud, eft. begge Forældres Død, min Datter, — henad Juul 77 en Svigersøns Sygdom og Død¹, — hvorefter jeg var saa anspændt, at jeg Intet formaaede — *undt.* det *uundværlige* Arbeide, som intet Arbeide er, og som *hele* Aaret igjennem har været min bedste Støtte »til Legem og til Sjæl« — *aldrig* har jeg i denne Hs. arbeidet saaledes, — uden at vide det, instinctsmæss. [*ikke* dyrisk, — der gives højere Instincter] — som Vandet driver Møl-

¹) Anna Marie Elisabeth Haxthausen, der var gift med Korpslæge, senere Generallæge Hieronymus Laub (1838—1910), var død 21. September 1876; Maskinfabrikant Axel Wanscher, gift med Arngoth Dorothea Petronelle Christine Laub, var død 27. November 1877.

lens Hjul); — dertil i Sommeren — min yngste Datters¹ (ikke Bryllup — det stod ikke her, — kun Uroen og Travlheden forud) Indtrædelse i Ægteskabet (hun venter nu i min til Vest nærmeste Collegas Stift [Udtrykket laant paa 2den ell. 3die Haand af en Præst paa Holmsland] paa, at D. Excell. vil udsætte Deres Befordring, til hendes Mand er befordret tilbage over Nordhavet), — foruden Sommeren selv, der m. H. t. min — i mange Aar, men særlig nu endevendte Stilling, — at Fødderne (deres Varme) er for mig *Hovedsagen* (atter her en Ende i 1877 f. — som Begyndelse 1854 o: Ankomsten hertil Jan. 55 [efter min Hustrues Sygdom og Død², fra mange Børn, 2 Miil fra Hjemmet, hun oplevede endnu min Udnævnelse] kom jeg hertil om Natten i 20° Kulde, og styrkedes vidunderligt af den rene, stille Viborgske Vinter). *Resultatet heraf er, at jeg igaar har bedet min Stiftsprovst³ fra 1ste Søndag* (17 Febr.) overtage for at aflevere til min Eftermand *mit hele Embede*. At denne Meddelelse tillige gjør dette Brev til en Afsked fra min Minister vilde gjøre min Afsked fra Embedet lidt veemodig, dersom ikke 1) D. Excell. endnu kan ville (jeg tænker ganske abstract paa den metaphys. og phys. Mulighed, som er nok for Phantasien) mig Noget officielt, min Fortid, f. E. den alvorl. Deel af dette Brev vedkommende; 2) Reisen *fra* er tillige en Reise *til*. Forøvrigt er min Afsked *nu* uden alt Veemod, — en glad Forventning af en lys Livsaften. Naar nogle Personer og Familier her i Byen fraregnes, ere nu *alle* Baand løste. Det Gamle og de Gamle glemmes aldrig; den faste Stok og jeg have længe ved hvert Haandtryk sagt Farvel

¹) Susanne Sophie Elisabeth Henriette Laub (1852—97) var 29. August 1877 blevet gift med Præst i Newcastle m. m., siden Sognepræst ved St. Nicolaj Kirke i Kolding Carl William Kiørboe (1850—1930).

²) Bispinde Susanne Charlotte Hedevig Johanne Laub, f. Tostrup, døde 26. November 1854, 14 Dage efter hendes Mands Udnævnelse til Biskop over Viborg Stift.

³) H. J. Swane, jvfr. S. 106.

det sidste med det Samme, bedste o: uden det sidste Vee-mod (*jeg tager dem med, eller »de følge med mig, og jeg bliver hos dem«* — cf. Rahbeks Svar paa Steffens' Skaal for Mnemosyne). De Unge kjender jeg ikke. Nogle Gamle har jeg overgivet i D. Excells Haand (comisk nok Een, længe efter at min Bøn var opfyldt¹, — fordi min Opmærksh. paa hvad der passerer, nu er tilfældig; — den *særlige* Tilføielse ved hans Navn mindedes jeg først med lidt Forskrækkelse, senere, da jeg kom efter Stedet hvortil, — med en stor Glæde, da jeg kjender Alt: (som jeg nylig skrev til hans Svoger) en stor Kirke — saaledes beliggende i det overbefolkede Sogn, at Enhver ærlig Sjæl (ikke blot den begavede Formand²) *hver* Søndag kan vente den fuld, — og saaledes vendt med sin høitliggende, imponerende Portal mod Sognets fattige og nærmeste Deel, at der passende kunde skrives (tænkes er tidt bedre) denne Overskrift: »Kommer hid til mig, Alle I, som osv.« — *de 6 Dage* —: »Capellan for Fatt. Commss. i Randers!« Det Første vil glæde Manden, — det Sidste med, da han *er* utrættelig og nok ogsaa heri skal finde Leilh. t. at forbedre og fortsætte den første Deel af Tjenesten). — En Ansøgning fra en Ung ligger paa mit Bord; min Paategning paa den beder jeg om at faae ind under den Tilladelse, hvorom Begyndelsen af dette Brev handler, saa meget mere som D. Exc. her ikke behøver nogen Illustration, han har selv bragt den. Om en anden Ansøgning gjælder noget Lignende, — maaskee om nogle, som endnu kunne komme før Løverdag. Hermed troer jeg nu, jeg trøstigt tør aflevere mit Embede til min rette Øvrighed.

Dog færdig bliver jeg aldrig. Min Hensigt var at illustrere min egentlige Client lidt bedre, — men Papiir, Tid og Taalmodigh. (Læserens) *»haster«* til Enden. Og saaledes

¹) Formentlig den S. 113 nævnte R. Windfeld, der allerede 1877 var blevet Sognepræst i Kristrup.

²) Johan Frederik Langballe (1822—99), siden Sognepræst i Ørsted. Jvfr. II, passim.

fik jeg uforvarende den bedste Illustration af *min Discipel* i — mit eget Brev. Jeg vilde ellers brugt *hans* Haandskrift (som *ikke* er fra mig), dersom den i Ansøgningen som (af Pietet) i Breve til mig, havde været dansk, og da, forekommer det mig (ligesaa reen og smuk, men) mere ilende, rislende, med Lyden af et Vandfald (saa at man maa gaae nær med gode Øren, aandl. og legeml. for at faae Alt med) eller med et Udtryk af en Ven af Borch paa Regentsen om ham — hos mig af meget senere Datum, — hvortil jeg i en Toast ved Visitatsbordet alluderede (fordi jeg *troede* at have hørt dette ell. et beslægtet Udtryk i hans Prædiken, ogsaa jeg kunde ikke faae Alt med): »Den paa en Græstørv (i Buret) trillende, hvirvlende (saa omtr.) Lærke«. Alligevel trøstede jeg ham med egen Erfaring: samme Bebreidelse (nei Bøn af Een, hvem jeg mindst kunde negte den, som gik fra sin Stue lige ind i Kirken), forstod den kun halvt, men havde dog i een Hens. (den materielle) uden at vide det overvundet denne min Feil, da jeg stod første Gang i Vib. Domkirke og følte, — hvor *let* den var at tale i, — imod den, jeg havde forladt. Moralen, som jeg ønskede at indsnige, er naturlv. — »Er vi for unge — Den Feil kan vi sagtens med Aarene rette.« *Men er vi for gl.!*

Og maatte nu til Slutning den Følelse, hvori dette mit sidste Brev til min Minister er skrevet, kunne naae saa usvækket ad den kolde Postvei til D. Exc., at De heri kan spore min Erkjendelse af Forsynets underlige Veie, som i min *sidste* Kirkeminister har ladet mig finde ikke blot den Mand, som med en ualmindl. Energie deeltog i den Regjering, som Tiden krævede o: hvad Alle anede, *men* dertil endnu hvad Ingen (hverken Mnst. ell. jeg kunde ane, ell. nogen Anden behøver at vide) — den Bagdør, hvori jeg endnu staaer med mit sidste Farvel, saa tør jeg trøstigt *skrive* for sidste Gang

Deres Excells med dyb Høiagtelse

hjerl. hengivne

O. Laub.

11.

V. Fælledvei — 1 Febr. 1879.

Deres Excellence

ville herved modtage en rigtig hjertelig Tak, fordi De selv har villet meddele mig Pastor Clausens Befordring¹, hvori jeg seer et nyt Beviis paa, at De vedblivende erindrer mig, endskjøndt jeg nu er udenfor Alt, hvad der havde bragt os i en nærmere Forbindelse. Ligeledes er den længere Tid, som er hengaaet, inden denne Befordring har fundet Sted, mig et Beviis paa, at Deres Excell. ikke har misforstaaet mig, naar jeg ved denne og nogle flere Leiligheder særlig har troet — inden min Afgang fra Embedet — at burde anbefale saadanne Præster, hvem jeg ansaae — deels for troe og paalidelige — deels for trængende til en rundeligere Løn, men ikke istand til at gjøre sig gjældende iblandt de mere Fremragende, som derfor ogsaa kun maatte anbringes paa saadanne Steder, hvor Forholdene ikke krævede nogen særlig Dygtighed. Det vilde været mig en Sorg, om jeg skulde faaet nogen Anledning til at troe, at Deres Excell. kunde komme til [at] fortryde den store Tillid, som De har viist mine embedsmæssige Erklæringer, og som vil vedblive at høre til mine kjæreste Erindringer fra mit Embedsliv.

Helst havde jeg personlig bragt D. Excell. min Tak; men — jeg har nu i henvend et Fjerdingaar ikke været i Staden, og har tilbragt omtrent to Maaneder meest i Sengen, først paa Grund af et gjentaget Underlivstilfælde (Melæna), som allerede første Gang, for 18 Aar siden, blev taget meget alvorligt, end sige nu, da jeg var bleven saa mange Aar ældre, — og tilsidst paa Grund af den nu grasserende Cholerine, som ikke vilde gaae min Dør forbi. Endnu kan jeg ikke være oppe mere end nogle Timer om Dagen, og har intet Haab om at komme fuldstændig i Orden, førend

¹) Den 27. Januar 1879 var den S. 113 nævnte Sognepræst i Hersom J. T. Clausen blevet forflyttet til Øde Førslev.

jeg faaer Lov til at bevæge mig i det Frie, altsaa maaskee først, naar Vinteren er heelt tilende. Imidlertid maa jeg ikke beklage mig for meget: om Lidelse har der aldeles ikke kunnet være Tale, — og naar jeg undtager enkelte Mathedsdage, har jeg hele Dagen kunnet ligge i Sengen med mine Bøger og befinde mig meget vel, — naturligviis med noget Bedre i Udsigt. Maaskee D. Excell. endog i disse Linier kan finde Noget af den loquacitas senilis¹, som endnu venter en Livsaften med fredelig Hvile.

Med dyb Høiagtelse og
taknemlig Hengivenhed

O. Laub.

E.

BREVE FRA BISKOP PETER ENGEL LIND,

NR. 1—25.

1.

Sæby pr. Ruds Vedby
10 August 1875.

Deres Excellence
Hr. Cultusminister Fischer.

Deres Excellence ville modtage min ærbødige Tak for at have foreslaaet Hans Majestæt Kongen Naadensaarets Forlængelse til den Dag, min Eftermand udnævnes². Jeg tør vente deri at ville finde en væsentlig Hjælp til at komme godt ud over det første og i økonomisk Henseende vanskeligste Aar.

Underdanig

P. E. Lind.

¹) Jvfr. Cicero, Cato major Cp. 16: et senectus est natura loquacior.

²) Sognepræst i Sæby-Hallenslev, Lic. theol. Peter Engel Lind (1814—1903) var 6. August 1875 blevet udnævnt til Biskop over Aalborg

2.

Aalborg 24 Novemb.
1876.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Deres Excellence har i høitæret Skrivelse af 23 d. M. gjort mig et Spørgsmaal, som jeg troer at kunne formulere saaledes: Er Pastor Sthyr¹ saa ufredsommelig eller umedgjørlig, at Professorerne Hammerich og Scharling² med Rette kunne ønske sig fritagne for at blive hans Collegaer?

Paa dette Spørgsmaal tør jeg svare med et ubetinget Nei. Han er endnu noget ungdommelig, undertiden for hastig til at yttre sig, men paa ingen Maade ufredsommelig eller umedgjørlig.

Derimod er der noget Andet, der kan gjøre ham ubehagelig for Scharling, dette nemlig, at han — ligesom Skat Rørdam³ — har meget ringe Tanker om den Maade, hvorpaa Scharling foredrager Moralen, og ikke altid skjuler denne Ringeagt. Men saadanne gjensidige ugunstige Be-

Stift. Under 7. August s. A. meddeltes der Tilladelse til, at Naadensaarets Begyndelse i Sæby udsattes, indtil en Eftermand var blevet kaldet (Kultusministeriet, 1. Ekspeditionskontor, Brevbog 1875 Nr. 2079).

¹) Hidtilværende Sognepræst i Alslev-Hostrup Lic. theol. Hans Valdemar Sthyr (1838—1905), senere Biskop over Fyens Stift, blev 10. Februar 1877 udnævnt til Professor i Teologi (nytestamentlig Eksegese). Naar Fischer havde rettet et Spørgsmaal af den nævnte Karakter netop til Lind, skyldtes det formentlig, at Sthyr og Lind i en Aarrække havde været Kolleger som Censorer ved teologisk Embedseksamen.

²) Peter Frederik Adolph Hammerich (1809—77), Professor i Teologi siden 1858, Carl Henrik Scharling (1836—1920), Professor i Teologi siden 1870.

³) Henrik Scharling havde i 1866 sammen med Sthyr og den senere Biskop Thomas Skat Rørdam (1832—1909) deltaget i en Konkurrence om en Docentpost i Etik under det teologiske Fakultet. (Jvfr. herom Marie Rørdam, Tilbageblik paa et langt Liv S. 164).

dømmelser maa Professorer ofte vide at finde sig i. — For Hammerichs Virksomhed har Sthyr megen Agtelse.

Da Deres Excellence endnu ikke har bestemt Dem for Sthyr, og da det er uvist, om oekonomiske Forhold kunne tillade ham at modtage en Professorplads, tør jeg meddele, at der rimeligviis i Kjøbenhavn befinder sig en theologisk Candidat Louis V. S. Petersen¹, Søn af en Viinhandler Petersen, der for et Par Aar siden tænkte paa at gaae den akademiske Vei og senere har studeret en Tid i Genf. Dersom man havde været ganske lidt tilbøieligere, end man er, til at give egregie, vilde han ved sin Examen have faaet denne Udmærkelse. Han omtales med stor Roes af dem, der kjende ham, baade hvad hans Charakter og hvad hans videnskabelige Dygtighed angaaer, og hans Optræden er behagelig og vindende.

Jeg troer at burde benytte denne Leilighed til at underrette Deres Excellence om, at jeg har havt megen Glæde af en Visitats hos Pastor Benzon², og at jeg fik Grund til at antage, at Deres Excellences Opfattelse af Forholdet svarede til Virkeligheden.

Deres Excellences

ærbødigste

P. E. Lind.

3.

Aalborg 3 Januar
1877.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Idet jeg takker for Deres Excellences Skrivelse af 2. d. M. tillader jeg mig at gjengjælde Ønsket om et lykkeligt Nytaar, lykkeligt saavel i andre Henseender som i Regjeringens Stilling overfor Venstrepartiet.

¹) Louis Walrondt Schat Petersen (1851—1903) blev 1887 Sthyrns Efterfølger som Professor i nytestamentlig Eksegese.

²) Sognepræst i Flade-Draaby Niels Benzon (1832—90).

Deres Excellence gjør mig intet Spørgsmaal, men jeg troer, De vil ikke finde det upassende, naar jeg angaaende Buhl og Levinsen¹ bemærker, at de begge ere vel ansete, og at Buhl idetmindste, thi ham kjender jeg, ved Alvor og Besindighed bringer sin Ungdom i Forglemmelse.

Deres Excellences

ærbødigste

P. E. Lind.

4.

Aalborg 17 April
1877.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Det gjorde mig ret ondt, at min Tjener ikke strax lod mig vide, at Deres Excellence imorges vilde bæere mig med et Besøg, som jo rigtignok efter hvad jeg en Time efter hørte af Grosserer Simoni² maatte være blevet meget kort.

Paa Fredag agter jeg, som Deres Excellence veed, at reise bort paa 3 Uger. Men Deres Excellence kommer maaskee ikke saa sjelden igjennem Aalborg. Tillad mig at udtale det Haab, at De en anden Gang vil træde ind i Bispegaarden med den Tanke at gjøre Besøget længere. Kjært skulde det være mig, om jeg i forveien blev underrettet derom.

Deres Excellences

ærbødigste

P. E. Lind.

¹) Formentlig den senere Professor Frants Peder William Buhl (1850—1932), medens det er uvist, hvilken Levinsen der sigtes til, maaske Alfred Sylvester Levinsen (1854—1913), siden Sognepræst i Herredskirke-Lille Løjtofte.

²) Formentlig Købmand i Aalborg, Etatsraad Christian Simoni († 1888).

5.

Aalborg 29 Juni
1877.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Deres Excellence ville modtage min Tak for den Tillid og Velvillie, De viser mig ved at sende mig Ansøgningerne om Capellaniet ved Frue-Kirke¹ og ved at tillade mig at nævne en mulig Ansøger, der endnu ikke har skrevet sin Ansøgning, og som jeg kunde ønske maatte komme i Betragtning. Jeg skal strax oplyse, at jeg desværre ikke veed nogen saadan.

Jeg er af samme Mening, som Deres Excellence, at det er Cand. Jungersen og Kapellan P. C. Møller², til hvem der fortrinsviis maa sees hen. Vel kan det synes, at af disse To Jungersen utvivlsomt maa foretrækkes; men — og jeg kan vide, at det er i Formodningen derom, at Deres Excellence stiller Møller ved Siden af ham — han passer neppe for den Stilling, han søger. Han er Grundtvigianer, og der er allerede i Aalborg een Præst af denne Retning, hvilket er meer end tilstrækkeligt for at tilfredsstille den tilstedeværende Trang; han er dernæst en af dette Parties Ordførere, en begavet og energisk Mand, der vilde fremkalde nogen Bevægelse og berede begge Sognepræsterne, der have Meget at tage vare, nye Vanskeligheder. Begge Sognepræster, og da navnlig Sognepræsten ved Frue-Kirke³,

¹) Det residerende Kapellani ved Frue Kirke i Aalborg og Sognekaldet til Sønders Tranders var ledigt efter Christian Claus Lorenzen (1829—87), der var blevet Sognepræst ved samme Kirke. Det blev 26. Juli 1877 besat med Otto Frederik Begtrup Hansen (1848—1909), siden ligeledes Sognepræst ved samme Kirke.

²) Formentlig den senere Præst ved Københavns Valgmenighed Frederik Olfert Jungersen (1836—1912) og Kapellan i Ringsted-Benløse Peter Christian Møller (1839—1909), siden Sognepræst i Katstrup-Ørrikslev-Tolstrup.

³) Stiftsprovst, Sognepræst ved Budolfi Kirke Christian Sophus Gad

ønske derfor ogsaa, det veed jeg med Vished, at Jungersen ikke maa blive kaldet.

Hermed skal jeg, idet jeg gjentager min Tak, henstille Sagen til Deres Excellences Afgjørelse.

Deres Excellences

ærbødigste

P. E. Lind.

6.

Paa Visitats i Vraa
20 Juli 1877.

Deres Excellence

ville modtage min hjertelige Tak for Deres ærede Skrivelse af 18 d. M. Jeg var bekymret for Besættelsen af Kappellaniet ved Vor Frue Kirke, da jeg efterhaanden hørte Et og Andet, hvoraf jeg sluttede, at Møller ikke passede for denne Stilling. Jeg er nu fri for denne Bekymring, og idet jeg takker Deres Excellence for den Omhu, hvormed denne Sag er behandlet, hengiver jeg mig til det Haab, at De har truffet det rette Valg. Jeg skal visselig modtage den unge Præst med Ønsket om at være noget for ham.

Med Hensyn til en tidligere æret Skrivelse fra Deres Excellence skal jeg tillade mig at oplyse, at Inspectionen ved Vor Frue Kirke har faaet tilstillet et Tilbud om at faae Restaurationen udført for den bestemte Sum¹.

I Travlhed og Bevægelse

Deres Excellences

ærbødigste

P. E. Lind.

(1827—99), siden i Skjelby-Gunderslev, og den ovenfor nævnte C. C. Lorenzen ved Frue Kirke.

¹) Om de langvarige Forhandlinger om en fuldstændig Ombygning eller Restauration af denne Kirke se Jørgen I. Soetmann, Vor Frue af Aalborg, 1928, S. 31—8.

7.

Aalborg 4 August
1877.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer

Commandeur af D.

I det Haab, at Deres Excellence ikke vil finde mig ubeskednen, tillader jeg mig at ledsage Provst Mynsters Ansøgning om Horbeløv-Falkersløv med en privat Skrivelse¹. Jeg tør med Sikkerhed anbefale ham til Deres Excellences Bevaagenhed. Han er en dygtig og nidkjær Præst af den grundtvigianske Retning, men uden Fanatisme, og hvad det Politiske angaaer en afgjort Høiremand. Han er 57 Aar gammel, men rask og rørig, og har været 11 Aar i sit nuværende Embede. Han er noget træt af sine mange Forretninger som Provst i et vidtløftigt Provsti; hans Kone, der med ham har gaaet meget igjennem i Slesvig², trænger til at leve i et mildere Klima; for sine 13 uforsørgede Børns Skyld trænger han til større Indtægter, og tillige ønsker han for sine Sønners Vedkommende at være i Nærheden af en Latinskole — af disse Grunde søger han den Befordring, til hvilken jeg giver mig den Frihed paa det Bedste at anbefale ham.

Deres Excellences

ærbødigste

P. E. Lind.

¹) Provst for Børglum og Hvetbo Herreders Provsti, Sognepræst i Serridslev-Vester Brønderslev Ole Frederik Hieronymus Mynster (1820—80) kom ikke til Horbelev, men blev 4. Marts 1878 forflyttet til Fuglse-Krønge. Til Sognepræst i Horbelev-Falkerslev udnævntes 31. August 1877 Hans Christopher Elers Koch (1819—95), hidtil i Gjerrild-Hemmet.

²) Provst Mynster havde 1859—64 været Sognepræst i Ladelund i Kær Herred, Slesvig Stift.

8.

Aalborg Bispegaard

11 Septemb. 1877.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Herved giver jeg mig den ærbødige Frihed at anmode Deres Excellence om, at Candidat Hansted¹, saafremt De vil indstille ham til Præste-Kaldet paa Hirtsholmene, maa faae sin Udnævnelse saaledes, at han kan blive ordineret i de første Dage af October. Provst Reinau² har nemlig sagt den constituerede Skolelærer op til denne Tid, saa at Børnene ville mangle Underviisning, hvis Hansteds Ankomst udsættes; jeg skulde tillige for hans egen Skyld ønske, at han maa kunne tiltræde Embedet, førend den barske Aarstid indtræffer.

Med hjertelig Tak for Deres Excellences sidste ærede Skrivelse og Deres Udtalelse med Hensyn til Provst Mynster er jeg

Deres Excellences

ærbødigste

P. E. Lind.

9.

Aalborg 16 Septemb.

1877.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Deres Excellence ville modtage min ærbødige Tak for Deres ærede Skrivelse af 12 d. M. Jeg glæder mig over, at Hansted snart vil kunne ordineres, og at Petersen vil

¹) Rasmus Schandorff Hansted (1847—1905) udnævntes 10. Oktober 1877 til Sognepræst og Lærer paa Hirtsholmene og ordineredes hertil 19. Oktober s. A., siden Sognepræst i Vraa-Emb og Provst.

²) Provst for Horns Herreds Provsti, Sognepræst i Frederikshavn Christian Andreas Reinau (1832—1916), siden i Glumsø-Bavelse.

komme til Solbjerg. I Galtrup vil der da igjen behøves En af de Sjeldne, det vil under de forhaanden værende Omstændigheder sige: en ung Mand, der ikke blot er meget dygtig, men ogsaa meget besindig¹.

Jeg tør antage, at Deres Excellence ønsker at høre et Par Ord om Kapellan Hansen². Han var hos mig iforgaars, og jeg finder hans Personlighed af den Beskaffenhed, at jeg antager, han maa behage Alle ved det første Møde. I Dag blev han indsat. Han havde stillet sig den vanskelige Opgave at forbinde en Prædiken over Evangeliet med en Tale om sig selv, og jeg vil ikke sige, at han løste den paa en heldig Maade, men han vakte gode Forhaabninger; han er vistnok en ærlig Mand, der tiltræder sit Embede med det Forsæt at gjøre sin Skyldighed i alle Henseender. Som Prædikant er han i Besiddelse af de gode Gaver, at tale med Lethed og at tale meget tydeligt. Jeg kan tilføie, at jeg har nogen Grund til at mene, at han blev hørt med megen Anerkjendelse af den store Pluralitet, der ikke i Prædikenen fordrer en logisk Udvikling, men for hvem Talerens Grebethed og Hjertelighed er tilstrækkelig. Jeg haaber næste Gang ogsaa at finde den logiske Udvikling.

Jeg gjentager min Tak for Deres Skrivelse og er

Deres Excellences

ærbødigste

P. E. Lind.

¹) Om R. S. Hansted jvfr. S. 128. Til Sognepræst i Solbjerg-Sundby udnævntes 22. September 1877 hidtilværende Sognepræst i Galtrup-Øster Jølby Peder Julius Pedersen (1841—1926), siden Stiftsprovst i Ribe, til dennes Efterfølger i Galtrup 26. November 1877 Theodor Aastrup (1843—1927), siden i Bringstrup-Sigersted og Provst.

²) Den S. 125 nævnte O. F. Begtrup Hansen.

10.

Aalborg Bispegaard
27 Novemb. 1877.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

I Anledning af en i disse Dage til Ministeriet indsendt Ansøgning fra Provst Fibiger om at faae Candidat Tram til personel Kapellan¹, ville Deres Excellence tillade mig at anmode om, at Indstillingen, saafremt den vil skee, maa skee saa tidligt, at han kan ordineres en Uge før Juul. Ved den Tid skal jeg nemlig ordinere den nylig udnævnte Pastor Colding², og det vilde af flere Grunde være mig kjær, om de to Ordinationer kunde foregaae paa samme Dag.

Deres Excellences

ærbødigste

P. E. Lind.

11.

Aalborg Bispegaard
31 Decbr. 1877.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Blandt de Ting, jeg maa tænke paa, som Aaret nærmer sig sin Ende, er ogsaa den Velvillie, Deres Excellence i saa høi en Grad i Aarets Løb har viist mig. Tillad mig at bringe Dem min hjertelige Tak derfor, skriftlig, da jeg ikke kan gjøre det mundtlig, og tillad mig dertil at føie Ønsket om et lyksaligt Nytaar.

Deres Excellences

ærbødigste

P. E. Lind.

¹) Provst, Sognepræst i Harring-Stagstrup Peter Nicolai Fibiger (1810—80) fik 8. December 1877 til personel Kapellan Stephan Tetens Tram (1846—1914), siden Sognepræst i Snøde-Stoense. Han blev ordineret 19. December 1877.

²) Johan Frederik Andreas Colding (1846—1923), 5. November 1877

12.

Aalborg 24 Juni
1878.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Efter min Hjemkomst fra en Visitatsreise forefandt jeg i mit Contoir en Skrivelse fra Deres Excellence, ifølge hvilken Hans Majestæt paa Deres derom nedlagte Forestilling har benaadet mig med Dannebrogordenens Sølvkors¹.

Jeg har glædet mig ved at modtage det, fordi jeg deri seer et Tegn paa, at jeg bedømmes gunstigt, og jeg takker hjerteligt Deres Excellence for den Velvillie, De ved mange Leiligheder har beviist mig, og som De atter paa denne Maade har givet mig tilkjende.

Deres Excellences

ærbødige og taknemlige

P. E. Lind.

13.

Aalborg 25 Juli
1878.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Deres Excellence har i Skrivelse af 20. d. M., som jeg modtog igaaraftes ved Hjemkomsten fra en Visitatsreise, beæret mig med det Spørgsmaal, om jeg veed Nogen, der kan antages at være skikket til at overtage Embedet som Forstander ved Ranum Seminarium. Jeg har i den Anledning gennemgaaet mit Bekjendskab med Præster og

udnævnt til Sognepræst i Hvidbjerg-Ørum-Lodbjerg, siden i Kjøng (Fyens Stift).

¹⁾ Biskop P. E. Lind var blevet benaadet med Sølvkorset den 14. Juni 1878.

theologiske Candidater og tillader mig at nævne Pastor B. L. Paludan-Müller i Vadum og Pastor S. H. T. Sørensen paa Nordstrøm¹. Den første, der for ikke længe siden kom til Vadum, er en i flere Henseender udmærket ung Mand og forstaaer vistnok ogsaa at sætte sig i Respekt; den anden lagde jeg særligt Mærke til ved Embeds-Examen for 4 Aar siden og fik det bestemte Indtryk, at han er et dygtigt Menneske, ligesom jeg veed, at han besidder særdeles gode Kundskaber.

Deres Excellences

ærbødige

P. E. Lind.

14.

Aalborg Bispegaard

18 Octob. 1878.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Herved giver jeg mig den ærbødige Frihed at anmode Deres Excellence om, at Candidat C. P. Christensen, for hvem jeg i Dag afsender en Ansøgning fra Pastor Leth til Visby-Heltborg², at han maa beskikkes denne Mand, der er 70 Aar gammel og nu og da lider af et legemligt Onde, der hindrer ham i at udføre sine Embedsforretninger, til personel Kapellan, maa, dersom Deres Excellence vil, at Ansøgningen skal bevilges, erholde sin Udnævnelse saa

¹) Bernhard Lucian Paludan-Müller (1845—1932), Sognepræst i Vadum, siden Slotspræst ved Frederiksborg og Sognepræst i Hillerød-Herlev, og Sognepræst paa Nordstrøm Søren Henrik Theodor Sørensen (1849—1929), siden Provst og Sognepræst i Skanderborg-Skanderup-Stilling. Ingen af de her nævnte blev dog Seminarieforstander for Rannum Seminarium, hvortil beskikkedes Sognepræst i Faaborg Jørgen Christensen Sørensen (1835—1911), siden i Høje Taastrup og Provst.

²) Christen Peter Christensen (1849—1936), siden Sognepræst i Værnebel, blev ordineret 30. Oktober 1878 som personel Kapellan hos Sognepræsten i Visby-Heltborg Jens Nicolaus Fabricius Leth (1808—89).

tidligt, at han kan henvende sig til Biskop Martensen, der holder Ordination den 30. d. M., for at blive ordineret af ham.

Med det Haab, at De tilgiver det Hastværk, jeg her har gjort mig til Ordfører for, er jeg

Deres Excellences

ærbødigste

P. E. Lind.

15.

Aalborg 30 October

1878.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Deres Excellence ville modtage min hjertelige Tak for den saa beredvillige Opfyldelse af mit Ønske med Hensyn til Christensens Beskikkelse til Kapellan i Visby.

Angaaende Deres Excellences Yttringer i æret Skrivelse af 26 d. M. om Kongens mulige Besøg i Aalborg haaber jeg snart at skulle meddele nogle Oplysninger.

Da jeg igaar tilstillede Ministeriet en Skrivelse om en af mig begaaet Feil ved Besættelsen af Skolelærer og Kirkesanger Embedet i Klitlund, kan jeg ikke undlade ved denne Leilighed at berøre denne Sag. Jeg er vis paa, at Skolen saavel som Menigheden er vel tjent med Schiernings Udnævnelse¹, men jeg har begaaet en betydelig Feil i formel Henseende, og i den fortrædelige Stemning, hvori de kaldte Læreres Vægringer ved at modtage deres Kaldelse havde sat mig, ikke tænkt mig om, som jeg burde. Jeg beder Deres Excellence see paa min Feil saa mildt, det er Dem muligt, og jeg kan love, at den aldrig skal gjentages.

Deres Excellences

ærbødigste

P. E. Lind.

¹) Skolelærer og Kirkesanger i Klitlund, Raabjerg Sogn, Horns Herred, Vigo Marius Nikolas Jakobus Schierning. Jfr. S. 135.

16.

Aalborg 5 November
1878.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Herved har jeg den Ære at gjøre nogle Meddelelser i Anledning af Deres Excellences Yttringer i Skrivelse af 26. f. M.

Frue-Kirke vil kunne tages i Brug Søndagen den 15 Dcbr. Da Broen ifølge Ingenieur Simonis Forsikring vil være færdig samme Dag, kan maaskee dens Indvielse foregaae faa Timer efter Kirkens¹. Det var dog muligt, at Et eller Andet paa et af Stederne kunde ønskes besørget endnu efter den 15; i saa Fald vilde begge Høitideligheder maaskee helst kunne ansættes til Søndagen den 22 Dcbr.²

Man har tidligere meent, at Broen ikke vilde kunne indvies før i Foraaret 1879. Skulde jeg være bleven urigtig underrettet af Ingenieur Simoni, og skulde der være Sandhed i hiin Mening, maatte Kirken jo ligefuldt indvies i Dcbr. Skulde Hans Majestæt saa behage at ville være tilstede derved, tør jeg bede mig underrettet derom, at jeg kan foranledige en Indbydelse fra Byraadet.

Men er det rigtigt, at Broen bliver færdig midt i Dcbr., Noget, jeg kan tænke, er bekjendt for Indenrigs-Ministeriet, tillader jeg mig at anmode om, at Deres Excellence vil lade mig vide, om den 15. eller den 22. passer bedst til Kirkens Indvielse, og derhos om begge Høitideligheder skulle foregaae paa samme Dag, eller om der skal bruges to Dage — en Kundskab, der er af stor Vigtighed for Aalborg-By.

¹) Limfjordsbroen blev først indviet den 8. Juli 1879; den var opført under Ledelse af Ingeniør Daniel Simoni.

²) Vor Frue Kirke i Aalborg blev genindviet 4. Søndag i Advent (22. December) 1878. Jvfr. Jørgen I. Soetmann, Vor Frue af Aalborg S. 48—52.

Jeg skal tilføie, at jeg idag har modtaget den ministerielle Skrivelse af 2. Nbr. om Besættelse af Skolelærer-Embedet i Klitlund¹, og at jeg har læst den med Glæde og med hjertelig Tak.

Deres Excellences

ærbødige og taknemlige

P. E. Lind.

17.

Aalborg Bispegaard

31 Dcbr. 1878.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Deres Excellence ville modtage min Tak for de Beviser paa fortsat Velvillie, jeg har modtaget af Dem i det gamle Aar, og derhos mit hjertelige Ønske om, at De i dette Aar maa virke med samme Kraft og Held som hidtil, og at det i alle Maader maa blive glædeligt for Dem.

Den 22. Dcbr. blev en smuk Festdag for Frue-Menighed. Det var min Tanke, at dersom det havde været Deres Excellence muligt at deeltage i den, De da under Deres Ophold i Aalborg vilde have boet i Bispegaarden. Denne Glæde kan nu maaskee være mig forbeholdt ved en anden Leilighed.

Deres Excellences

ærbødigste og forbundne

P. E. Lind.

¹) Ved Skrivelse af 2. November 1878 approberede Ministeriet, at den S. 133 nævnte V. M. N. J. Schiørning var blevet kaldet til Skolelærer og Kirkesanger i Klitlund, uagtet han ikke havde absolveret den befalede Skolelærereksamen (Kultusministeriet, 2. Ekspeditionskontor, Brevbog 1878 Nr. 2964).

18.

Aalborg 12 Marts 1879.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Efterat Deres Excellence har besluttet Dem til at indstille Cand. Zahle til Rubjerg og Maarup¹, og derhos veed, at Indstillingen vil blive bifaldet af Hans Majestæt Kongen, har jeg, naar De bærer mig med det Spørgsmaal, om jeg vil modtage ham, kun at svare, at jeg vil modtage ham med Velvillie og Haab.

Jeg tvivler ikke om, at han i Grunden vil det Rette, og jeg haaber, at han for Alvor vil stræbe at gjøre Fyldest i sit Embede, ligesom jeg ogsaa haaber, at det Forstyrrede, der nu og da har været i hans Optræden, ikke tyder hen paa en constitutionel Svaghed, men er Noget, der kunde have været undgaaet ved mindre Forfængelighed og større Selvkritik. Mod mig personlig har han viist sig meget venlig, hvorfor jeg endnu skylder ham Tak.

Hans Indtægter blive meget smaa, og han kan ikke længe holdes fri for at bygge. Deres Excellence tillade mig den Yttring, at naar der nu ikke længere behøves Tilskud til Nykjøbing-Kapellanie, kunde de 800 Kr., der formodentlig vare dette tiltænkte, maaskee gives til Rubjerg, saalænge den afskedigede Formand lever.

Heiberg, der er kaldet til Kapellan i Karby,² har, paa Grund af Sygdom iblandt Lærerne ved Døvstumme-Institutet, anmodet om Ordinationens Udsættelse. Den er nu paatænkt at skee den 2. April. Maaskee vil jeg da, hvad jeg negtelig ønsker, faae to Ordinander istedenfor een.

Deres Excellences

ærbødige og taknemlige

P. E. Lind.

¹) Politikeren Peter Christian Zahle (1825—98), Sognepræst i Rubjerg-Maarup 1879—81, derefter i Vallensved.

²) Residerende Kapellan i Karby-Hvidbjerg-Redsted Frederik Hei-

19.

Aalborg 30 April
1879.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Vedlagte Brev fra Byfoged Frich i Skagen¹, der indeholder en Anbefaling for Pastor Larsen² sammesteds, uden dog at være foranlediget af denne, tillader jeg mig herved at tilstille Deres Excellence, om De muligt ved Larsens fortsatte Ansøgen om Forflyttelse maatte finde Grund til at tage Hensyn til den.

Ærbødigst

P. E. Lind.

Indlagt:

Skagen, den 18 April 1879.

Høiærværdige

Hr. Biskop Lind

Aalborg

Vor gode Pastor Larsen, i hvem Menigheden har en dygtig og nidkjær Præst, havde glædet sig til at blive min Svogers, Pastor Vestensens Eftermand i Kongsted³.

Saavidt jeg kunde skjønne, berørte det ham stærkt, at hans Haab ikke gik i Opfyldelse. — Nu veed jeg, at han søger Høirup, da jeg idag efter hans Anmodning har opgivet ham Kaldsberetningen efter Ministerialtidenden.

Jeg ønsker oprigtigt for ham, at han maa kunne faae dette Kald, der vel ikke er stort, men dog altid endeel

berg (1850—1918), hidtilværende Lærer ved Det kgl. Døvstummeinstitut, 1890 Præst og Forstander sst.

¹) Borgmester i Skagen Johan Joachim Frich (1826—93).

²) Sognepræsten i Skagen siden 1873 Jens Edvard Vilhelm Larsen (1837—1915) blev 20. Oktober 1879 Sognepræst i Vester- og Øster Vanded, siden i Vejlbj i Vends Herred.

³) Sognepræst i Kongsted Børge Quist Vestesen (1817—91) fik Afsked 19. December 1878. Til hans Efterfølger udnævntes Peter Henrik Kastrup (1821—95).

større af Indtægter end Skagen; thi han har 5 Børn at forsørge, foruden en gammel Svigermoder i Huset, og hans Helbred er ikke stærkt, — han har igaar hostet lidt Blod op, rigtignok kun 2 à 3 Mundfulde, som Doctoren vel mener muligen at kunne være hostede op fra Luftrøret, men som dog altid er betænkeligt og kræver Forsigtighed i alle Retninger, ogsaa med Hensyn til Overanstængelse —, hvad jo paa et saa isoleret Sted som Skagen har en langt større Betydning end i en tæt bebygget Egn, hvor der er Embedsbrødre i Nærheden og mildere Clima.

At der kun er 1 Kirke ved Høirup Kald, er selvfølgelig for Pastor Larsen af overordentlig stor Betydning for hans Helbreds Skyld —

Hvorvidt Pastor Larsen kan have Grund til at vente at komme i Betragtning ved Siden af andre mulige Ansøgere, er jeg ubekjendt med, men, uden Pastor Larsens eller noget andet Menneskes Vidende eller Tilskyndelse, tillader jeg mig i den barmhjertige Guds Navn at bede om dagligt Brød for en tro og nidkjær Ordets Tjener; thi jeg mener, at det efter hans Forhold vil være dagligt Brød for ham snart at blive forflyttet.

Med Høiagtelse forbliver jeg Deres Høiærværdigheds ærbødige og hengivne

J. J. Frich.

20.

Aalborg 10 Juli
1879.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Idet jeg takker for Deres Excellences Skrivelse af 7 d. M. og glæder mig ved Udsigten til at skulle have Æren af Deres Besøg først i August, tillader jeg mig at meddele, at jeg for en Uges Tid siden har ansat en Visitats, der skal begynde den 22. d. M., men ikke vil vare længere end til den 5. August, paa hvilken Dag jeg haaber igjen

at være i Aalborg. Den Sygdom, der hindrede mig i at komme til Kjøbenhavn, kalder min Læge gastrisk Feber; nu troer jeg at være helbredet, hvorpaa jeg kan ansee det for et Tegn, at jeg uden Besværlighed næsten uafbrudt fulgte med Kongen i Tirsdags¹ — en Dag, som det vistnok vilde have været Deres Excellence kjært at tilbringe i Aalborg, og som jeg længe vil mindes med Glæde.

Deres Excellences

ærbødige og taknemlige

P. E. Lind.

21.

Aalborg 3 Septemb.
1879.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Det gjør mig ret ondt, at jeg heller ikke denne Gang skulde være saa heldig at see Deres Excellence i Aalborg. Jeg kom hjem fra Visitats Dagen efter, at Deres Excellence havde villet besøge mig, og sendte strax Bud til Hotel Phønix, men erfarede, at De var reist. Jeg haaber, at det gjentagne Uheld ikke skal berøve mig Udsigten til engang at see Dem i Bispegaarden, og tænker, naar jeg midt i denne Maaned, efter modtagen Tilladelse, gjør en Reise til Sjælland, men dog tager til Kjøbenhavn en Dag eller to, at skulle have den Ære at hilse paa Dem.

Deres Excellences

ærbødigste

P. E. Lind.

¹) Den 8. Juli 1879 var Limfjordsbroen blevet indviet i Kong Christian IX's Nærværelse.

22.

Aalborg 14. Decbr.
1879.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Blandt dem, der søge Gauerslund, er ogsaa Pastor Walter i Nørre-Sundby¹. Tillad mig at gjøre Deres Excellence opmærksom paa, at næste Aar naaer han den Alder, da Forflyttelse i Reglen ikke tilstaaes, og at bede Dem om, at tilstaae ham den nu. Han er, som det vil være fremgaaet af min Paategning paa hans mange Ansøgninger, ikke fremragende i nogen Henseende; men jeg tør dog med Sikkerhed sige, at han ikke er uværdig til Befordring. Det vilde for hans egen Skyld være sørgeligt for mig at see ham bestemt til at blive i Nørre-Sundby.

I den Tro, at Deres Excellence gjerne, om det er muligt, vil opfylde et af mine Ønsker er jeg

Deres Excellences

ærbødigste og takskyldige

P. E. Lind.

23.

Aalborg 31 Decbr.
1879.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Hvad jeg ikke vilde undlade at søge Leilighed til, hvis jeg var i Kjøbenhavn, nemlig mundtligt at takke Deres Excellence for det gamle Aar og ønske Dem til Lykke med det nye, det vil jeg tillade mig at gjøre skriftligt. Jeg beder Deres Excellence modtage min Tak for den

¹) Sognepræst i Nørre Sundby-Hvorup Frederik William Theodor Walther (1820—99) fik ikke Gauerslund, men 18. Marts 1880 Saaby-Kidserup. Til Sognepræst i Gauerslund udnævntes 12. Januar 1880 Provst Mikael Rodevald Gjørup Assens (1824—1911), jvfr. II, 570.

Velvillie, hvorom jeg troer, ligesom tidligere, ogsaa i det sidste Aar at have havt Vidnesbyrd, og mit Ønske om, at det nye Aar maa blive godt og glædeligt for Dem i alle Henseender, dermed ogsaa, at Deres Virksomhed i Folkekirkens Styrelse fremdeles maa blive den til Gavn og Deres Excellence til Glæde.

Deres Excellences

ærbødigste

P. E. Lind.

24.

Aalborg 21 Mai
1880.

Deres Excellence

Hr. Cultusminister Fischer.

Deres Excellence ville modtage min Tak for den Tillid, De viser mig, idet De opfordrer mig til at yttre mig om nogle af Ansøgerne til Nørre-Sundby.

Med Hensyn til Dam giver Deres Excellence mig Leilighed til at bemærke, at han som meget upraktisk Mand neppe vil passe i Nørre-Sundby, hvor Præsten skal være Formand for det store Fattigvæsen, medens Stillingen som Skat Rørdams Eftermand synes mig særdeles heldigt valgt saavel for ham som for den vedkommende Menighed¹.

Af de to Ansøgere Bøving og Königsfeldt² kjender jeg lidt til den sidste, men ikke tilstrækkeligt til at foretrække

¹) Residerende Kapellan i Thisted-Tilsted og Sognepræst i Skinnerup Markus Andreas Dam (1835—96), siden Sognepræst i Thisted-Tilsted, blev 1880 Sognepræst i Rønnebæk-Olstrup efter Dr. phil. Thomas Skat Rørdam, der var blevet Sognepræst ved Helligaandskirken i København.

²) Ordineret Kateket og Førstelærer i Faaborg Niels Orten Mathias Bøving (1838—1923) blev 31. Maj 1880 Sognepræst i Nørre Sundby-Hvorup, siden i Barløse. — Albert Emil Theodor Königsfeldt (1850—1919), Kateket og Førstelærer i Ærøskjøbing, siden Sognepræst i Magleby-Holtug.

ham for Bøving, hvem Deres Excellence nævner først, og som har mere betryggende anbefalinger, og med samme Examens-Charakterer er 12 Aar ældre. Jeg tillader mig altsaa at foreslaae Bøving.

Jeg har været fraværende paa en 7 Dages Visitatsreise til Læsø og kom hjem igaar; det er Grunden til, at Deres Excellence ikke finder mit Navn paa de i disse Dage herfra afsendte 21 Ansøgninger. Jeg beklager, at Tallet er saa stort.

Deres Excellences
ærbødigste
P. E. Lind.

25.

Aalborg Bispegaard
13 August 1880.

Deres Excellence
Hr. Cultusminister Fischer.

Igaaraftes læste jeg i Nord-Jyllands Folkeblad et Telegram, ifølge hvilket Deres Excellence skulde have indgivet Deres Dimission. Jeg tænkte paa at skrive til Dem, men dog at vente, til jeg kunde betragte Efterretningen som sikker. Det Brev af Gaarsdatum, hvormed Deres Excellence har beæret mig, og for hvilket jeg takker Dem hjerteligt, krydsede altsaa forsaavidt et Brev fra mig. Dets Indhold skulde have været, hvad jeg nu tillader mig at udtale: en dybtfølt Tak for den uforanderlige Velvillie, De har viist mig fra den Dag, De foreslog mig for Kongen til mit nuværende Embede, og til igaar, De underrettede mig om, at De snart ophører at være min Foresatte. Jeg skal altid mindes, hvor tillidsfuldt jeg kunde henvende mig til Dem, og hvor venligt De bedømte mig.

Deres Excellences
ærbødigste
P. E. Lind.

TILFØJELSER

- Til S. 87 *de to store Sølvmedailler*: Jvfr. Vilhelm Bergsøe, Danske Medailler og Jetons fra 1789—1891, S. 23—4 Nr. 117—118. Om den officielle Medaille 1879 smstds. S. 65 Nr. 359.
- Til S. 110 *min entledigede Formand*: Jvfr. Biskop Laubs Ligtale over Biskop Øllgaard (i Kirkelige Leilighedstaler af Danske Prædikanter, udg. af G. P. Brammer, III, 729—36). S. 731 hentyder Laub sikkert til Formandens Iver for at bringe Arkivet i Orden med disse Ord: »Jeg har fundet klare Beviser paa den Dygtighed og Troskab, hvormed han har arbeidet; paa den redelige Stræben efterat føre alt det Begyndte tilende, hvad dog ikke bliver noget Menneske givet paa denne Jord. ... Ogsaa for mig har han arbeidet, saalænge de gamle Kræfter kunde holde ud».
- Til S. 118 *Rahbeks Svar paa Steffens' Skaal*: Ved Festen paa Skydebanen for Henrik Steffens 1824 udbragte denne »Mnemosynes hellige Skaal og tilføiede: jeg tager hende med mig! hvortil Rahbek replicerede: Mnemosynes hellige Skaal! Hun bliver hos os!» (jvfr. L. Zeuthen, Mine første 25 Aar S. 79).
-